

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

ISSN 2308-0361

Науково-практичний журнал

3 (71) ' 2013

УДК 347.(77+78)

Журнал засновано в лютому 2002 року,
перейменовано у листопаді 2005 року,
внесено до переліку фахових видань
ВАК України з юридичних наук

ЗАСНОВНИК

*Науково-дослідний інститут
інтелектуальної власності
Національної академії
правових наук України*

Свідцтво про державну реєстрацію
КВ № 10573 від 07.11.2005 року.

Рекомендовано до друку Вченою
радою НДІ інтелектуальної
власності НАПрН України
(протокол № 5 від 28.05.2013 року).

Редакція:

Орлюк О. П. — головний редактор,
Петренко С. А. — заступник головного
редактора,
Мацкевич О. О. — редактор,
Осипова А. О. — літературний
редактор,
Петренко І. І. — відповідальний
секретар.

Адреса редакції:

**03680, МСП, м. Київ-150,
вул. Боженка, 11, корп. 4
Тел.: 228-21-37, 228-22-16
Тел./факс: 200-08-76
www.ndiiv.org.ua
e-mail: letter@i.kiev.ua**

Надруковано з оригінал-макета
в ТОВ «Лазурит-Поліграф», 04080,
м. Київ, вул. Костянтинівська, 73,
тел./факс: (044) 417-21-70, свідост-
во суб'єкта видавничої справи ДК
№ 3133 від 17.03.2008 року.

Здано до набору 30.05.2013 року.
Підписано до друку 14.06.2013 року.
Формат 70x108/16. Папір офсетний.
Друк офсетний.
Наклад 300 примірників. Зам. 60

ЗМІСТ

Теорія інтелектуальної власності

Якубівський І. Виключність майнових прав
інтелектуальної власності крізь призму
цивільно-правової доктрини 3

Право інтелектуальної власності

Еннан Р. Поняття, ознаки, сутність,
специфіка та види відносин
у мережі Інтернет 10

Работягова Л. Кодифікація інтелектуальної
власності в Італії 20

Чабан О. Правові підстави обмеження
права публічної фізичної особи на таємницю
про стан здоров'я 29

До 20-річчя Національної академії правових наук України

Коваленко Т. З історії розвитку
міжнародного законодавства
щодо захисту авторського права 35

Захист прав

Крижна В. Захист прав інтелектуальної
власності за статтею 1 Першого протоколу
Конвенції про захист прав людини
і основоположних свобод 44

Наукова рада журналу:

Довгерт А. С., чл.-кор. НАПрНУ, д.ю.н., проф.; Кузнєцова Н. С., акад. НАПрНУ, д.ю.н., проф.; Майданик Р. А., чл.-кор. НАПрНУ, д.ю.н., проф.; Малишева Н. Р., д.ю.н., проф.; Патон Б. Є., през. НАНУ, д.т.н.; Притика Д. М., акад. НАПрНУ, д.ю.н.; Редько В. В., д. с.-г. н.; Стефанчук Р. О., чл.-кор. НАПрНУ, д.ю.н.; Тацій В. Я., през. НАПрНУ, д.ю.н.; Шемшученко Ю. С., акад. НАНУ, акад. НАПрНУ, д.ю.н.

Редакційна колегія журналу:

Мироненко Н. М. (голова редакційної колегії), Дорошенко О. Ф. (заступник голови редакційної колегії), Андросук Г. О., Бутнік-Сіверський О. Б., Васильєва В. А., Галиця І. О., Гетманцев Д. О., Грошевий Ю. М., Дроб'язко В. С., Захарченко Т. Г., Канзафарова І. С., Копиленко О. Л., Коссаєв В. М., Крупчан О. Д., Москаленко В. С., Нежиборець В. І., Панов М. І., Петришин О. В., Пічкур О. В., Святоцький О. Д., Семчик В. І., Сидоров І. Ф., Солощук М. М., Теплюк М. О., Тихий В. П., Юрченко О. М.

Дроб'язко В. Адміністративна та кримінальна відповідальність в Україні за контрафакцію і піратство у сфері авторського права й суміжних прав 48

Штефан О. Альтернативна судова юрисдикція з розгляду цивільних справ у країнах ЄС ... 55

Право та інновації

Нежиборець В. Принципи формування регіональних інноваційних інфраструктур: стан і шляхи розвитку 63

Недобросовісна конкуренція

Львов Б. Особливості застосування конкурентного законодавства України у сфері промислової власності 69

Рецензії

Биков О. Рецензія на монографію Г. Абасова «Гарантії прав місцевого самоврядування в Україні: актуальні проблеми теорії та практики» 76

Погляд науковця

Чорнобук В. Реалізація принципу належного фінансового забезпечення судової влади у законодавстві України 78

Мельник А. Поняття та сутність правового регулювання земельних відносин, яке здійснюється органами місцевого самоврядування 85

Семчик О. Цільове призначення земель залізничного транспорту в Україні 91

Курбатова Я. Правова характеристика господарського договору надання залізничних транспортних послуг перевезення вантажів у світлі реформування залізничного транспорту 97

ВИКЛЮЧНІСТЬ МАЙНОВИХ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ КРІЗЬ ПРИЗМУ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ДОКТРИНИ

Ігор Якубівський,

доцент кафедри цивільного права та процесу Львівського національного університету імені Івана Франка, доцент, кандидат юридичних наук

Майнові права інтелектуальної власності як різновид суб'єктивних цивільних прав характеризуються низкою ознак, однією з яких є їхня виключність. І хоча категорія виключних прав відома цивільно-правовій науці та законодавству вже досить давно, донині серед науковців немає єдності щодо розуміння сутності виключних прав. Деякі ж вчені взагалі піддають сумніву доцільність закріплення такого поняття в законодавстві. Тож видається за необхідне проаналізувати еволюцію поглядів вітчизняних науковців щодо виключності прав на результати інтелектуальної діяльності та засоби індивідуалізації.

Поняття виключності пов'язане з відповідною теорією, прихильники якої розглядають права на результати інтелектуальної, зокрема і творчої діяльності, та засоби індивідуалізації як права особливого роду (*sui generis*) — виключні права, а не як різновид права власності.

У вітчизняній цивілістиці дореволюційного періоду теоретичне обґрунтування цієї теорії було дане стосовно авторського права в роботі Г. Шершеневича, а в контексті патентного права — у дослідженні О. Пиленка.

Зокрема, Г. Шершеневич виходив з того, що у відповідних випадках певні дії надають майнову вигоду особі, що їх здійснює, якщо від вчинення таких самих дій будуть усунені інші особи. Оскільки ціль юридичного за-

хисту тяжіє в таких випадках до надання визначеним особам виключної можливості вчинення певних дій із заборonoю всім іншим можливості копіювання, то ці права потрібно було би визнати виключними [1, 71–72].

Своєю чергою, О. Пиленко, розкриваючи зміст прав патентоволодільця, зазначав, що такі права належать йому виключно, тобто так, що тільки він один може продавати, виготовляти чи застосовувати винахід; економічне використання цього монополістичного становища може бути вчинено у двох формах: або винахідник працює сам, або він ж за гроші знімає з третіх осіб покладену на них заборону, дозволяючи їм працювати, продавати чи застосовувати винахід [2, 445].

Дещо інше трактування категорії «виключність» наводилось у роботах цивілістів радянського періоду.

У дослідженнях, присвячених проблемам авторського права, якщо й ішлося про виключний характер відповідних прав, то, зазвичай, особливо підкреслювалося різне змістовне наповнення цієї ознаки в «радянському» та в «буржуазному» праві. Зокрема, в роботах М. Гордона [3, 76], Б. Антимонова та К. Флейшиць [4, 57–61] зазначалось, що за радянським законодавством виключний характер прав автора впливає з того, що це право значною мірою пов'язане з особою автора, і полягає в його невідчужуваності.

Однак деякі науковці радянського періоду виключність авторських прав

розглядали по суті з тих самих позицій, що й дореволюційні автори. Так, В. Серебровський зазначав, що під виключними правами в теорії цивільного права зазвичай розуміються суб'єктивні права, котрі забезпечують їхнім суб'єктам виключні правомочності на вчинення певних дій, з одночасною заборорою всім іншим особам без згоди суб'єктів цих прав вчинення вказаних дій (позитивна та негативна, або заборонна, сторони виключних прав) [5, 23–24]. Згодом аналогічне трактування виключності авторських прав підтримував Е. Гаврилов [6, 22].

Компромісну думку з цього питання висловив О. Йоффе. Вчений зазначав, що термін «виключне право» має два значення. По-перше, виключними називають права, непередавані в силу їх невіддільності від особи (право авторства та право на ім'я). По-друге, чинне авторське законодавство наділяє автора виключним правом в тому сенсі, що крім випадків, зазначених у законі, використання твору без згоди автора не допускається [7, 51–52]. Аналогічних поглядів дотримувався також О. Юрченко [8, 190].

У роботах з винахідницького права питання про виключність відповідних прав розглядалось у контексті закріплення чинним тоді законодавством двох форм правової охорони винаходів — авторського свідоцтва та патенту.

Стосовно винаходів, права на які оформлені авторськими свідоцтвами, дискутувалося питання про те, чи є право держави на використання винаходу виключним. Попри існування поодиноких робіт, у яких виключний характер цього права заперечувався [9, 213], більшість науковців чітко вказували на ознаку виключності [10, 5; 11, 45–48; 12, 63–64; 13, 165].

Щодо винаходів, на які виданий патент, зазначалося, що винахідник у цьому випадку набував виключного права на створений винахід. Проте важливим було не власне визнання в такому разі за винахідником виключ-

ного права, тому що це прямо передбачалось у чинному на той час законодавстві, а розуміння сутності такого права: змістом права з патенту є виключне право використання патенту й це право виключає можливість інших осіб використовувати запатентований винахід без згоди винахідника чи його правонаступника [10, 70; 14, 230–231; 15, 129; 16, 96–98].

Беручи до уваги наведене вище, важко погодитися з деякими сучасними дослідниками, котрі констатують, що в радянський період термін «виключність прав» трактувався як незрозумілий і практично не використовувався [17, 42].

Після здобуття Україною незалежності питання про виключний характер прав на результати інтелектуальної діяльності та засоби індивідуалізації також висвітлювалось у літературі. Ставлення до цієї категорії, зазвичай, визначалося баченням конкретного автора юридичної природи прав на такі об'єкти.

Так, науковці, що відстоювали пропрієтарну теорію (О. А. Підопригора [18, 191–192], О. О. Підопригора [19, 11–12], О. Мельник [20, 61]), критично підходили до закріплення у законодавстві України поняття «виключні права», вважаючи, що на результати інтелектуальної діяльності має бути закріплено право інтелектуальної власності, а не виключні права.

В інших роботах, навпаки, робились спроби розкрити сутність категорії виключних прав.

Деякі науковці поняття виключності продовжувало характеризуватися в контексті його тісного зв'язку з особою автора [21, 34–36].

На противагу цьому Р. Шишка [22, 154] підкреслював, що виключність авторського права полягає не в його невідчужуваності, а в тому, що лише сам володілець цього права може вирішувати питання про здійснення своїх правомочностей на використання твору. Таке трактування виключності

набуло поширення й серед російських учених [23, 192–193; 24, 120].

По суті, на такому розумінні сутності виключного права базується визначення цього поняття, закріплене в ст. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права»: майнове право особи, яка має щодо твору, виконання, постановки, передачі організації мовлення, фонограми чи відеограми авторське право і (або) суміжні права, на використання цих об'єктів авторського права і (або) суміжних прав лише нею і на видачу лише цією особою дозволу чи заборону їх використання іншим особам у межах строку, встановленого цим Законом.

Виходячи з наведеного законодавчого визначення, виключність полягає у тому, що лише правоволоділець має право використовувати об'єкт і видавати дозвіл або заборону на таке використання іншим особам.

Розвиваючи цей підхід, низка дослідників слушно доповнюють характеристику виключного права вказівкою на існування заборони для всіх інших осіб вчиняти відповідні дії щодо об'єкта [25, 137; 26, 322].

Становлять інтерес спроби деяких сучасних авторів виділити декілька форм прояву виключності прав на результати інтелектуальної діяльності та засоби індивідуалізації.

Так, російський учений О. Маковський зазначає, що виключне право як суб'єктивне цивільне право (і, відповідно, виключні права як особлива категорія цивільних прав) є виключним у трьох аспектах: 1) володільцеві виключного права надається можливість використовувати відповідно до закону та під його захистом результат інтелектуальної діяльності чи засіб індивідуалізації з-поміж тих, яким закон надає правову охорону, визначаючи їх з різним ступенем деталізації як об'єктами виключних прав; 2) перший володільць виключного права належить до тієї категорії осіб, за якими закон тільки й визнає мож-

ливість бути першим суб'єктом виключного права відповідного виду; 3) за винятками, встановленими законом, ніхто не може без згоди володільця виключного права використовувати результат інтелектуальної діяльності чи засіб індивідуалізації, що є об'єктом цього права. Порушення цієї заборони тягне за собою цивільно-правову чи іншу відповідальність [27, 140].

І якщо стосовно третьої позиції особливих зауважень немає, то перші два наведені О. Маковським аспекти виключності розглядуваних прав викликають певні застереження.

У першому випадку виключний характер права автор пов'язує з тим, що це право виникає щодо певної категорії визначених у законі об'єктів. Справді, об'єкти права інтелектуальної власності прямо передбачаються у законі. Але вичерпний перелік об'єктів, щодо яких виникають майнові права інтелектуальної власності, не може свідчити про виключний характер прав на такі об'єкти.

Викликає заперечення і друга позиція, відповідно до якої першим володільцем виключного права може бути лише суб'єкт, належний до певної категорії осіб. По суті, це положення перекликається з домінантною в доктрині радянського авторського права позицією, за якою виключний характер авторських прав проявлявся їх тісному зв'язку з конкретним суб'єктом — автором, унаслідок чого ці права вважалися невідчужуваними, непередаваними. Тож О. Маковський змушений зробити відповідне уточнення: йдеться лише про першого володільця виключного права. Та відомо, що, на відміну від особистих немайнових прав, майнові права інтелектуальної власності (тобто виключні права за термінологією законодавства Російської Федерації) не є тісно пов'язані з особою їхнього первісного суб'єкта, та, зазвичай, можуть переходити до інших осіб. В іншому місці своєї роботи О. Маковський робить ще

одне застереження: надання виключних прав не будь-яким суб'єктам цивільного права, а лише тим з них, які відповідають передбаченим законом спеціальним вимогам, найбільш очевидно, щодо прав на результати інтелектуальної діяльності [27, 138]. З цього випливає, що стосовно прав на засоби індивідуалізації таке положення, по суті, не проявляється.

Ще більш вразливою та менш зрозумілою є позиція іншого російського дослідника Ю. Гульбіна, який теж вказує на три значення терміна «виключні права»: по-перше, виключні права — особлива категорія прав, притаманна тільки певним суб'єктам, яка регулює відносини у сфері специфічних об'єктів; по-друге, значення цього терміна можна розглядати як «монополію прав». Поняття виключності прав у значенні монополії образно виключає (від слова «виключність») правоволодільця з кола суб'єктів, які не мають таких прав; по-третє, особливий статус їхнього володільця. Наявністю прав їхній володільця виключається із загального кола суб'єктів права. У такому сенсі це права виключного суб'єкта, котрий володіє особливими (виключними) правами [28, 53–55].

Перша наведена Ю. Гульбіним позиція, фактично, поєднує в собі проаналізовані вище два аспекти виключності прав, про які пише О. Маковський. Водночас важко зрозуміти, в чому Ю. Гульбін вбачає відмінність між запропонованими ним другим і третім значенням терміна «виключні права» та що має на увазі автор, коли пише, що «володільця (виключних прав — *прим. автора*) виключається із загального кола суб'єктів права»?

Деякі вчені виключні права розглядають як абсолютні права на результат інтелектуальної діяльності чи засіб індивідуалізації [29, 453]. По суті, при такому підході словосполучення «виключні права» не вказує на виключність як ознаку цих прав, а є

лише спеціальним терміном, який застосовується для позначення певного різновиду абсолютних прав — прав на результати інтелектуальної діяльності та засоби індивідуалізації.

З цього приводу варто зауважити, що словосполучення «виключне право» вказує, насамперед, на ознаку відповідного виду суб'єктивних цивільних прав. Інша річ, що в деяких правових системах ця ознака відображається в назві цих прав (як зокрема, в Російській Федерації). Та якою б не була назва такого виду суб'єктивних цивільних прав (майнові права інтелектуальної власності, виключні права), ознака виключності все одно наявна. Тож неправильно формулювання «виключні права» трактувати лише як назву відповідного виду прав, як це по суті роблять деякі автори. Назва «виключні права» чи «виключне право», власне, тим і зумовлена, що відповідні права мають виключний характер. Тож і слід, насамперед, розкрити виключність як ознаку відповідного виду суб'єктивних цивільних прав.

У цьому аспекті виключність як ознаку майнових прав інтелектуальної власності не варто шукати в їхніх об'єктах, вичерпний перелік яких визначено законом. Так само не вказує на виключність цих прав те, що в деяких випадках закон передбачає певні категорії їхніх первинних суб'єктів (автор, виконавець, виробник фонограм, винахідник тощо). Теза про те, що виключний характер авторських прав полягає в їх непередаваності, невідчужуваності, що була поширеною в цивільно-правовій науці радянського періоду, на сьогоднішній день втратила свою актуальність.

Важко заперечувати той факт, що поява категорії виключних прав у цивільному праві зумовлена нематеріальною природою результатів інтелектуальної діяльності та засобів індивідуалізації. Це, своєю чергою, відкриває фактичну можливість для використання таких об'єктів не тільки для кон-

кретної особи, що має на це право, але й для інших осіб. Отож закріплення за суб'єктом лише абсолютного права, аналогічного праву власності, було б явно недостатнім для забезпечення його майнових інтересів. Адже поняття абсолютного права означає лише те, що такому праву кореспондує обов'язок невизначеного кола осіб («всіх інших») утриматися від поведінки, якою б порушувалося відповідне право. У цьому аспекті як право інтелектуальної власності, так і право власності є правами абсолютними. Проте між ними існує і суттєва відмінність.

Право власності виникає щодо матеріального об'єкта (речі) та передбачає наявність у власника прав володіння, користування і розпоряджання таким об'єктом. Власник, реалізуючи право володіння річчю, усуває таким чином усіх інших осіб від впливу на річ, насамперед від користування нею. Будь-яка інша особа, щоб отримати змогу користуватися річчю, повинна спочатку нею заволодіти, тобто позбавити власника володіння нею. У такому разі власник може витребувати цю річ від незаконного володільця (віндикація) (ст. 387 ЦК України). Іншим характерним випадком порушення права власності є створення іншою особою перешкод у здійсненні власником права користування та розпоряджання річчю — у цьому випадку власник може заявити вимогу про усунення таких перешкод (негативний позов) (ст. 391 ЦК України). Показовим є те, що в обох цих випадках поведінка іншої особи унеможливорює чи створює перешкоди для здійснення власником відповідних прав, які становлять зміст його права власності.

Стосовно майнових прав інтелектуальної власності ситуація виглядає інакше. Лише закріплення за правоволодільцем абсолютного права на відповідний результат інтелектуальної діяльності чи засіб індивідуалізації недостатньо для усунення інших осіб від можливості використання такого

об'єкта, з огляду на його нематеріальний характер. Для цього закон повинен закріпити таку ознаку майнового права на цей об'єкт, як виключність. Остання полягає в тому, що можливість вчинення відповідних дій щодо результату інтелектуальної діяльності чи засобу індивідуалізації закріплюється виключно за конкретним суб'єктом, тоді як для всіх інших осіб законом передбачається заборона вчинення таких дій без дозволу вказаного вище суб'єкта. Тож і порушення майнових прав інтелектуальної власності, зазвичай, полягають не у створенні правоволодільцеві перешкод до використання об'єкта чи розпоряджанні майновими правами на нього, а в його неправомірному використанні іншою особою — вчиненні таких дій, котрі охоплюються змістом належного правоволодільцеві виключного права.

На таку принципову відмінність між правом власності та правом інтелектуальної власності слушно звертає увагу Я. Шевченко: фундаментальні засади права інтелектуальної власності і права власності різні. Речово-правовий режим власності використовується в історії протягом століть щодо матеріальних об'єктів, охоплюючи традиційні правомочності володіння, користування і розпорядження, але всі об'єкти інтелектуальної власності — нематеріальні. Що стосується продуктів інтелектуальної творчості має діяти режим виключних прав [30, 394].

Отож, виключність потрібно розглядати як окрему ознаку майнових прав інтелектуальної власності, поряд з їхнім абсолютним характером. Виключний характер майнових прав інтелектуальної власності означає, що можливість вчинення відповідних дій щодо результату інтелектуальної діяльності чи засобу індивідуалізації закріплюється виключно за цим конкретним суб'єктом, тоді як для всіх інших осіб законом передбачається заборона вчинення таких дій без дозволу вказаного вище суб'єкта. ♦

Список використаних джерел

1. Шершеневич Г. Ф. Авторское право на литературные произведения / Г. Ф. Шершеневич. — Казань, 1891. — 313 с.
2. Пиленко А. А. Право изобретателя / А. А. Пиленко. — М. : Статут, 2001. — 688 с.
3. Гордон М. В. Советское авторское право / М. В. Гордон. — М. : Госюриздат, 1955. — 233 с.
4. Антимонов Б. С. Авторское право / Б. С. Антимонов, Е. А. Флейшиц. — М. : Госюриздат, 1957. — 279 с.
5. Серебровский В. И. Вопросы советского авторского права / В. И. Серебровский ; отв. ред. П. Е. Орловский. — М. : Изд-во АН СССР, 1956. — 284 с.
6. Гаврилов Э. П. Авторское право. Издательские договоры. Авторский гонорар / Э. П. Гаврилов. — М. : Юридическая литература, 1988. — 176 с.
7. Иоффе О. С. Советское гражданское право : курс лекций : Т. 3: Правоотношения, связанные с продуктами творческой деятельности. Семейное право. Наследственное право / О. С. Иоффе. — Л. : Изд-во ЛГУ, 1965. — 348 с.
8. Юрченко А. К. О природе авторского права // Проблемы гражданского права : сб. статей / под. ред. Ю. К. Толстого, А. К. Юрченко, Н. Д. Егорова. — Л. : Изд-во ЛГУ, 1987. — С. 178–190.
9. Яичков К. К. Изобретение и его правовая охрана в СССР / К. К. Яичков ; отв. ред. П. Е. Орловский. — М. : Изд-во АН СССР, 1961. — 223 с.
10. Ландкоф С. Н. Основы советского изобретательского права / С. Н. Ландкоф. — К., 1961. — 86 с.
11. Дозорцев В. А. Охрана изобретений в СССР / В. А. Дозорцев. — М. : ЦНИИПИ, 1967. — 128 с.
12. Мамиофа И. Э. Правовые вопросы изобретательства / И. Э. Мамиофа. — Л. : Лениздат, 1968. — 104 с.
13. Подопригора А. А. Правовые вопросы создания и внедрения новой техники / А. А. Подопригора. — К. : Вища школа, 1975. — 192 с.
14. Райгородский Н. А. Изобретательское право СССР / Н. А. Райгородский. — М. : Госюриздат, 1949. — 272 с.
15. Мельник Є. Ф. Здійснення і охорона авторських прав на винахід / Є. Ф. Мельник. — К. : Наукова думка, 1967. — 194 с.
16. Наменгенов К. Н. Абсолютные и относительные изобретательские правоотношения / К. Н. Наменгенов ; отв. ред. Б. В. Покровский. — Алма-Ата: Наука, 1978. — 238 с.
17. Гульбин Ю. Т. Гражданско-правовая охрана средств индивидуализации товаров в рыночных условиях : монография / Ю. Т. Гульбин. — М. : Юрлитинформ, 2013. — 232 с.
18. Підпригора О. А. Проблеми кодифікації законодавства України про інтелектуальну власність / О. А. Підпригора // Кодифікація приватного (цивільного) права України / за ред. А. С. Довгертта. — К. : Український центр правничих студій, 2000. — 336 с.
19. Підпригора О. О. Законодавство України про інтелектуальну власність / О. О. Підпригора. — Х. : Консум, 1997. — 192 с.
20. Мельник О. М. Суб'єкт права інтелектуальної власності та його цивільно-правовий статус : монографія / О. М. Мельник. — Х. : Вид-во НУВС, 2003. — 156 с.

21. Охрана прав и интересов личности: гражданско-правовой аспект / отв. ред. Я. Н. Шевченко. — К. : Наукова думка, 1992. — 200 с.
22. Шишка Р. Б. Охорона права інтелектуальної власності: авторсько-правовий аспект : монографія / Р. Б. Шишка. — Х : Вид-во НУВС, 2002. — 368 с.
23. Сергеев А. П. Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации : учебн. / А. П. Сергеев. — М. : Проспект, 2005. — 752 с.
24. Дозорцев В. А. Интеллектуальные права: Понятие. Система. Задачи кодификации : сб. статей / В. А. Дозорцев ; Исслед. центр частного права. — М. : Статут, 2005. — 416 с.
25. Бабкин С. А. Интеллектуальная собственность в сети «Интернет» / С. А. Бабкин. — М. : Центр ЮрИнфоР, 2005. — 215 с.
26. Бошицький Ю. Л. Актуальні питання правотворення у сфері інтелектуальної власності / Ю. Л. Бошицький // Держава і право у світлі сучасної правової думки : зб. наук. праць на пошану акад. Ю. С. Шемшученка. — К. : Юридична думка, 2010. — 456 с.
27. Маковский А. Л. Исключительные права и концепция части четвертой Гражданского кодекса / А. Л. Маковский // Гражданское право современной России / сост. О. М. Козырь и А. Л. Маковский. — М. : Статут, 2009. — 254 с.
28. Гульбин Ю. Т. Исключительные права на средства индивидуализации товаров — товарные знаки, знаки обслуживания, наименования мест происхождения товаров: гражданско-правовой аспект. / Ю. Т. Гульбин. — М. : Статут, 2007. — 284 с.
29. Белов В. А. Гражданское право. Т. III. Особенная часть. Абсолютные гражданско-правовые формы : учебник / В. А. Белов. — М. : Юрайт, 2012. — 1189 с.
30. Шевченко Я. М. Право інтелектуальної власності в системі цивільного права України / Я. М. Шевченко // Сучасні проблеми адаптації цивільного законодавства до стандартів Європейського Союзу : Матеріали I Міжнародної науково-методичної конференції / за заг. ред. В. М. Коссака. — Львів: Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2006. — Вип. 1. — 514 с.

Надійшла до редакції 16.04.2013 року

ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ, СУТНІСТЬ, СПЕЦИФІКА ТА ВИДИ ВІДНОСИН У МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Руслан Еннан,
*магістр інтелектуальної власності, доцент кафедри
права інтелектуальної власності Національного
університету «Одеська юридична академія», кандидат
юридичних наук, доцент*

Інтернет є глобальною телекомунікаційною мережею, котра від початку виникла як засіб зв'язку для вузького кола фахівців (основними користувачами мережі у 60-х–70-х роках ХХ століття були службовці Міністерства оборони США), проте з часом швидко перетворилася на масове соціальне явище. Від інших глобальних мереж Інтернет відрізняється як за змістом інформації, так і за умовами доступу. На відміну від інших комп'ютерних мереж, єдиних правил доступу до інформації в Інтернеті не існує. На відміну від будь-якого іншого соціального середовища, мережа Інтернет не є територіально відокремленою та централізовано керованою системою, що дає підстави розглядати її як якісно нове явище з новими правилами взаємодії [1, 58].

Інтернет — це всесвітня інформаційна мережа загального доступу, що логічно пов'язана глобальним адресним простором і базується на Інтернет-протоколі, визначеному міжнародними стандартами. Інтернет зазвичай характеризують як комп'ютерну мережу, інформаційну мережу, телекомунікаційну мережу та застосовують до неї такі терміни: «віртуальність», «віртуальний простір», «віртуальне середовище», «кіберпростір». Отже, *Інтернет* — це інформаційна система, тобто сукупність телекомунікаційних мереж і засобів для накопичення, обробки, зберігання та передавання даних.

Інтернет є екстериторіальним інформаційним простором, який має

глобальний, міжнародний характер. Інтернет — це єдиний інформаційний простір, у якому відбуваються глобальні процеси соціальних комунікацій та якому притаманний всесвітній загальний характер доступу.

При цьому Інтернет загалом не є *суб'єктом права*, тому що це не міжнародна організація або юридична особа чи взагалі будь-яка інша організована структура. Інтернет загалом не є *об'єктом права*, тому що не існує єдиного конкретного власника мережі й узагалі не існує суб'єкта, котрий би управляв або контролював значну частину цієї мережі. Крім цього, Інтернет загалом не є *засобом масової інформації*, оскільки власник інформаційного ресурсу не чинить жодних активних дій щодо доставки інформації до споживача [2, 26].

Як *основні ознаки* мережі Інтернет можна назвати такі: 1) Інтернет як технологічна система, що забезпечує обмін інформацією між комп'ютерами, є різновидом мережі електрозв'язку — телекомунікаційної мережі; 2) Інтернет як система інформаційного зв'язку регулює суспільні відносини з приводу обміну даними; 3) Інтернет має глобальний, екстериторіальний, міжнародний характер; 4) Інтернет відкритий для використання всіма фізичними та юридичними особами, тобто є мережею зв'язку загального користування; 5) мережа Інтернет призначена для передачі (обміну) електронних даних.

Розглядаючи види інформаційної діяльності, які проводяться в межах або за допомогою мережі Інтернет, потрібно звернути уваги на їхню неоднорідність. Саме тому необхідно приділити увагу *відносинам, пов'язаним з функціонуванням мережі Інтернет (Інтернет-відносинам)*, які, зокрема, стосуються таких питань: регулювання змісту (контенту — інформаційного наповнення Інтернет-ресурсів); запобігання кіберзлочинності; захист конфіденційної інформації та персональних даних; захист прав інтелектуальної власності; електронна комерція (торгівля); захист прав споживачів; захист прав людини [3, 7].

Відносини, що виникають з приводу функціонування мережі Інтернет (Інтернет-відносини), характеризуються такими ознаками: 1) обмін інформації відбувається в електронній цифровій формі; 2) віддаленість суб'єктів цих відносин у просторі; 3) наявність суб'єктів, які не ініціювали ці відносини, проте мали організаційно-технічну можливість справити вплив на них; 4) використання програмного забезпечення, технічних стандартів і протоколів; 5) схильність цих відносин до саморегуляції; 6) технологічна складність мережі Інтернет; 7) поширені можливості порушення інформаційних прав суб'єктів цих відносин; 8) технічний, культурний і освітній ценз суб'єктів цих відносин.

Суспільні відносини, що виникають у зв'язку з використанням глобальних комп'ютерних мереж, є особливими інформаційними відносинами, спрямованими на організацію руху інформації в суспільстві. Інтернет-відносини зумовлені інформаційною природою комунікацій інформаційного суспільства, бути учасниками яких можливо лише за допомогою ЕОМ, підключеної до комп'ютерної мережі.

Особливістю цих відносин також є наявність технічного компоненту, інформаційне наповнення, особливий суб'єктний склад. Це суспільні відно-

сини, що існують в електронно-цифровій формі у кіберпросторі. Варто також зазначити, що суб'єкти цих відносин можуть перебувати в різних країнах, а їхня діяльність регулюватися законодавствами різних країн. Інтернет-відносини не можуть існувати без використання інформаційно-телекомунікаційних технологій і мереж. Ці відносини мають інформаційне наповнення, тобто складаються щодо інформації в Інтернеті [4, 255].

Інтернет-відносини можна класифікувати за такими ознаками:

1) *залежно від суб'єктів*: між розробниками інформаційних мереж і їхніми партнерами; між спеціалістами, які створюють (виробляють) і розповсюджують інформацію в Інтернеті; між інформаційними провайдерами, які надають ліцензії на здійснення онлайнових послуг; між громадянами, організаціями, фірмами й іншими споживачами (користувачами);

2) *залежно від державної приналежності фізичних і юридичних осіб*: між вітчизняними й іноземними провайдерами; між іноземними провайдерами та вітчизняними користувачами; між вітчизняними юридичними особами й іноземними громадянами; між вітчизняними та іноземними розробниками мереж; між фахівцями;

3) *залежно від мети виникнення відносин та інформаційного впливу*: внутрішні відносини (відбуваються в кіберпросторі); зовнішні відносини (пов'язані з наданням зовнішніх інформаційних послуг).

Отже, Інтернет-відносини — це суспільні відносини в кіберпросторі, учасники яких є носіями суб'єктивних прав і обов'язків у мережі Інтернет. Інтернет-відносини — це особливі суспільні відносини, що виникають у результаті впливу норм інформаційного, комп'ютерного, міжнародного й інших галузей права, міжнародних договорів на поведінку суб'єктів цих відносин. Інтернет-відносини — це новий тип суспільних відносин, які

виникають, змінюються та припиняються в кіберпросторі. Це не лише правові, фактичні, етичні відносини, це складні соціальні зв'язки особливої правової, інформаційної та технічної природи [20, 50].

Правове регулювання Інтернет-відносин — це цілеспрямований вплив на процеси в цифровому середовищі мережі Інтернет правовими засобами з метою їх упорядкування та розвитку. Це також вплив на поведінку суб'єктів права за допомогою норм права, що забезпечує їхню нормальну роботу. Інтернет формує особливу інформаційну сферу (Інтернет-сферу), пов'язану з оборотом цифрової інформації. Отож, Інтернет-відносини — це суспільні відносини, що пов'язані із соціально-правовим регулюванням віртуального простору, тобто з регулюванням цього простору за допомогою норм права, моралі, етики й інших засобів.

Структура Інтернет-відносин містить такі складові: суб'єкти, об'єкти, суб'єктивні права й обов'язки, інформація, технічні засоби. Щодо суб'єктів цих відносин необхідно зазначити, що йдеться про таких суб'єктів: учасники інформаційних контактів і процесів, учасники зв'язку та інформаційної взаємодії. В інформаційному просторі та процесах діє безліч посередників — провайдерів або операторів у системі мережі Інтернет та інших суб'єктів, що надають різноманітні види послуг. Одним з важливих факторів в сфері Інтернет є «віртуалізація» суб'єктів і віртуалізація відносин у системі глобальної інформаційної взаємодії різних структур. До *суб'єктів відносин* в Інтернеті, зазвичай, відносять: операторів зв'язку; постачальників послуг доступу в Інтернет; постачальників інформації; користувачів [6, 44].

Розглядаючи певні види інформаційної діяльності, що відбуваються в межах або за допомогою Інтернет, необхідно звернути увагу на їхню неоднорідність. Окрім необхідності за-

провадження певної класифікації як власне відносин щодо мережі Інтернет, пропонуємо виділяти суб'єктів цих відносин, які діють в мережі Інтернет.

Суб'єктами Інтернет-відносин є: 1) оператори та провайдери телекомунікацій, що забезпечують функціонування мережі Інтернет як інформаційної системи; 2) виробники, власники й розповсюджувачі інформації та інформаційних ресурсів, які створюють інформаційне наповнення мережі Інтернет; 3) суб'єкти, котрі надають специфічні послуги з укладання електронних (мережевих) угод (договорів) за допомогою мережі Інтернет, тобто все те, що охоплюється терміном «електронна комерція (торгівля)»; 4) споживачі (користувачі) телекомунікаційних послуг.

Перша група суб'єктів Інтернет-відносин надає такі основні види інформаційних послуг: підключення (забезпечення доступу до мережі); адміністрування (забезпечення функціонування технічних засобів підтримки адресного простору Інтернету); хостинг (розміщення інформаційних ресурсів замовника на веб-серверах і забезпечення доступу до цих ресурсів); послуги з навігації в мережі (створення веб-порталів, які полегшують пошук і доступ до інформаційних ресурсів мережі). Друга група суб'єктів створює електронні інформаційні ресурси, володіє правами на них, забезпечує функціонування цих ресурсів і задовольняє інформаційні потреби користувачів. До третьої групи суб'єктів належать Інтернет-магазини, Інтернет-казино, Інтернет-аукціони тощо. До четвертої групи суб'єктів належать фізичні та юридичні особи, котрі замовляють і отримують телекомунікаційні послуги для власних інформаційних потреб [7, 40].

Окремо потрібно згадати два типи цивільно-правових угод, які укладаються між операторами та провайдерами телекомунікацій та користувачами телекомунікаційних послуг та між власниками інформаційних ресур-

сів і користувачами цих ресурсів. Цими угодами можуть встановлюватися додаткові правила використання послуг і обладнання, доступу до інформації та прав щодо користування нею.

В інформаційних відносинах споживач комп'ютерної інформації завжди конкретний. Суб'єктами інформаційної діяльності можуть бути люди й соціальний колектив (науковий, управлінський, виробничий тощо), які можуть отримувати, зберігати, перетворювати, передавати чи використовувати інформацію. Висловлюючись інакше, до суб'єктів інформаційних відносин належать громадяни або організації, що отримують інформацію; її хранителі (бібліотечні працівники, працівники архівів, музеїв); особи, що обробляють інформацію (працівники обчислювальних центрів, органів статистики, фінансових органів) і, споживачі інформації, котрі використовують її у навчанні, побуті, практичній роботі.

В Інтернеті не принципово, чи є користувач мережі фізичною або юридичною особою, чи зареєстрований оператор мережеских послуг як платник податків. І це стосується не тільки таких суб'єктів відносин, як фізичні та юридичні особи. Суб'єктами відносин можуть бути й органи державної влади, а також органи місцевого самоврядування. Оскільки доступ в Інтернет сьогодні є анонімним, то подекуди визначення приналежності суб'єкта до традиційних у реальному фізичному світі видається складним [10, 17].

Наприклад, при наданні послуг пошукової інформаційної бази даних в Інтернеті власник цієї бази даних не може визначити, до якої категорії суб'єктів права належить конкретний користувач. Водночас при передачі інформації в Інтернеті конкретний суб'єкт може користуватися засобами захисту інформації (наприклад, електронним цифровим підписом), що дозволяють зробити висновок про його статус або, наприклад, при розміщенні

свого інформаційного ресурсу (сайту) в Інтернеті його правовий статус можна оцінити за наданою ним інформацією. Наприклад, інформаційні ресурси в Інтернеті можуть розміщувати громадяни (надаючи інформацію про свої інтереси, хобі, ділову та громадську діяльність), організації (надаючи інформацію про свої установчі документи, підприємницьку та громадську діяльність, ділових партнерів, звітність), а також органи державної влади. На підставі цього можна дійти висновку про те, що в реаліях сучасного Інтернету не можна достовірно визначити суб'єкта права, крім випадків його прямого волевиявлення чи сутності конкретних відносин (наприклад, при використанні електронного цифрового підпису) [11, 172].

Структура Інтернету дає можливість будь-якому користувачеві не тільки отримувати необхідну йому інформацію чи здійснювати трансакції, але й брати участь у створенні нових інформаційних ресурсів у мережі. З цього випливає, що всі суб'єкти відносин в Інтернеті є споживачами інформації з мережі. Виняток можуть становити лише особи або організації, чиї права порушуються в мережі без їхнього відома. Наприклад, при незаконному поширенні конфіденційної інформації в мережі або при незаконному поширенні творів суб'єктів, права яких порушуються, можуть не знати про те, що відбувається правопорушення і не бути користувачами Інтернету.

Розміщення в мережі Інтернет інформації, доступ до цієї інформації, а також внутрішньомережеский обмін інформацією здійснюється за участю спеціалізованих організацій — постачальників послуг Інтернет. При цьому власне Інтернет, як сукупність інформаційних ресурсів, невідконтрольний якійсь конкретній особі, державі або міжнародній організації. По-перше, кожен провайдер має можливість контролювати інформацію, що передається

в мережу або виходить з мережі при користуванні його послугами. У цьому сенсі кожен провайдер має потенційну можливість встановлювати певні стандарти користування мережею для своїх клієнтів [24, 80]. По-друге, держава має можливість регулювати та контролювати діяльність провайдерів, які надають послуги на його території, за допомогою різних юридичних інститутів. Держава має можливість регулювати та контролювати діяльність будь-яких осіб, які розміщують інформацію з його території та (чи) отримують таку інформацію на його території. Це цілком очевидно, виходячи із природи державного суверенітету, що взагалі перебуває поза зв'язком з будь-якими технічними умовами [13].

По-третє, режим інформаційного обміну з використанням мережі Інтернет може бути предметом міжнародно-правового регулювання. Зважаючи на розглянуті вище можливості держав у сфері регламентації відповідних відносин, з їх врегулюванням на міждержавному рівні не виникає жодних складнощів: стандартні механізми міжнародного права тут застосовні так само, як вони застосовні в будь-якій іншій сфері.

Отже, будь-які відносини, що виникають у зв'язку з використанням мережі Інтернет, можуть бути предметом правового регулювання, як на внутрішньодержавному, так і на міжнародному рівнях. Водночас такі відносини, безумовно, мають свою специфіку, що вимагає певної адаптації юридичних інститутів. Технічне розміщення інформації в мережі Інтернет і отримання інформації з мережі можуть здійснюватися на анонімній основі. При цьому анонімно може діяти конкретний користувач мережі (тобто клієнта провайдера, котрий розмістив або отримав певну інформацію, визначити неможливо), проте в мережі Інтернет можна встановити факт поширення інформації певним постачальником або отримання інформації

за допомогою послуг певного провайдера [15].

Об'єктами правовідносин у мережі Інтернет є: 1) телекомунікаційні мережі й інше технічне обладнання; 2) комп'ютерне програмне забезпечення; 3) інформація, інформаційні ресурси, інформаційні продукти, інформаційні послуги; 4) доменні імена; 5) права та свободи в сфері інформації; 6) інформаційна безпека.

При всьому різноманітті об'єктів відносин в Інтернеті потрібно зазначити, що *основним об'єктом відносин, які складаються в мережі, є інформація* (технічна, економічна, соціальна, юридична та ін.). Сьогодні інформація стирає межі між продуктом і послугою, що знаходить своє втілення в сучасних технологіях, які об'єднують інформаційні продукти й послуги в єдине ціле.

Правові норми, що регулюють діяльність у мережі Інтернет, мають змішаний приватно-публічний характер, тобто, з одного боку, в мережі превалює приватна ініціатива та договірне регулювання (а також саморегулювання) її учасників, а тому певна частина норм права щодо мережі Інтернет має диспозитивний характер, водночас, з другого боку, в електронно-цифровому середовищі мережі Інтернет також діють імперативні норми права, котрі характеризуються детальністю регламентації правил поведінки суб'єктів права. Це свідчить про складний характер правового регулювання відносин у цій сфері, що поєднує диспозитивні й імперативні засади.

Ще однією особливістю правового регулювання Інтернет-відносин щодо інформаційних ресурсів є принцип застосування щодо них законодавства тієї країни, на території якої перебувають фізичні носії, на яких розміщено ці електронні інформаційні ресурси [16, 73].

У зв'язку з формуванням інформаційного суспільства, розвитком інформаційного та комп'ютерного права, запровадженням інформаційних техно-

логій, з часом постала проблема становлення нового напрямку правової науки — *Інтернет-права*. У сучасній юридичній науці пропонується зв'язати цей новий напрям з формуванням права віртуального простору, питаннями правового регулювання електронного середовища у мережі Інтернет, проблемами розвитку Інтернет-законодавства, вирішенням проблеми юрисдикції держав у мережі Інтернет, а також визначенням юридичної відповідальності Інтернет-провайдерів (інформаційних посередників), розв'язанням Інтернет-спорів (розгляд цифрових спорів у судах).

На думку деяких учених-правників (Л. Голоскокова) наразі також ідеться про формування *мережевого права*, котре передбачає особливий метод регулювання використання мережевих технологій для комплексної автоматизації процесів правотворчості та право-реалізації, що сприятиме ефективній реалізації комунікативної функції права, зв'язку особистості та держави [5, 106]. Водночас необхідно зазначити, що *мережеве право* є явищем більш глобальним, аніж Інтернет-право, позаяк воно стосується не лише діяльності суб'єктів у мережі Інтернет, але й їхньої взаємодії в інших інформаційно-телекомунікаційних мережах.

Інтернет-право — це новий напрям юридичної науки, а також комплексний міжгалузевий правовий інститут (деякі вчені-правники вважають, що це нова підгалузь інформаційного права) та є системою взаємопов'язаних норм права, об'єднаних спільністю правового регулювання відносин у віртуальному інформаційному середовищі мережі Інтернет.

Об'єктом Інтернет-права є явища, пов'язані з функціонуванням і розвитком права та мережі Інтернет. *Предметом Інтернет-права* є правові норми та відносини, що виникають, змінюються і припиняються в сфері використання віртуального інформаційного простору мережі Інтернет [21, 240].

Інтернет-право регулює специфічні суспільні відносини, пов'язані з правовим становищем суб'єктів, які діють у цифровому середовищі; право на доступ до інформації в мережі; відносини щодо охорони та захисту прав інтелектуальної власності в Інтернеті; відносини щодо електронного документообігу в Інтернеті; відносини в сфері електронної комерції (торгівлі); делегування, реєстрація та адміністрування доменних імен; відносини щодо забезпечення безпеки в кіберпросторі та ін.

Крім цього, відносини, які складаються в мережі Інтернет, ще також класифікують на *базові* та *факультативні*. До групи базових відносин належать питання технічного регулювання, інтелектуальної власності, поширення інформації, конфіденційності, електронного документообігу, електронної комерції. Ці відносини здебільшого визначають динаміку відносин, водночас другу групу утворюють такі відносини: електронні бібліотеки та музеї, телемедицина, телеробота, мобільний Інтернет — телефонія, дистанційна освіта тощо [18, 44].

Зважаючи на чинники децентралізації та екстериторіальності, що передбачають певну незалежність від державної влади, а також демократичну сутність Інтернету, при визначенні відносин у мережі Інтернет необхідно брати до уваги, що деякі вчені правовідносини розуміють як «тип соціального зв'язку, що утворюється на базі взаємного визнання суб'єктами свободи і формальної рівності всіх учасників правового спілкування» [19, 132].

Отже, під відносинами в Інтернеті також часто розуміють громадські зв'язки, що утворюються на основі використання мережі Інтернет та інших інформаційно-комунікаційних технологій (наприклад, програмного забезпечення) між постачальниками послуг з доступу в Інтернет, постачальниками інформації та користу-

вачами, що утворюються на засадах взаємного визнання такими суб'єктами волі та формальної рівності.

Крім цього, відносини в мережі Інтернет можуть бути класифіковані на такі види: загальні; організаційні (управлінські); інформаційні; предметні.

До загальних відносин в Інтернеті належать ті відносини, що здійснюються за допомогою (при використанні) ресурсів (служб) мережі Інтернет, які «протиставляються» відносинам, місцем вчинення яких є реальна дійсність, а не кіберпростір. Так, В. Наумов, досліджуючи питання про правове регулювання Інтернету, зауважує низку загальнотеоретичних і спеціальних проблем. До загальнотеоретичних проблем він відносить такі: юрисдикція мережі (або проблеми компетенції, екстериторіальності в Інтернеті); правосуб'єктність осіб, які представляють, розповсюджують і споживають інформацію в мережі Інтернет (або визначення правосуб'єктності всіх учасників відносин в Інтернеті); визначення часу та місця дії в мережі Інтернет [17].

До організаційних (управлінських) відносин в Інтернеті належать відносини, котрі спрямовані на взаємодію чи протидію між учасниками соціальних відносин в Інтернеті, об'єктом яких є соціальна чи технічна природа (інфраструктура) Інтернету. До організаційних відносин можна віднести відносини з делегування доменних імен, міжнародної стандартизації електронного документообігу тощо. Інформаційні відносини в Інтернеті є відносини, що регулюються відповідними нормами права, у сфері виробництва, перетворення та споживання інформації [9, 54]. До предметних відносин можна віднести ті, які регулюються спеціальними нормами права. До цього переліку належні відносини, що регулюються нормами конституційного права, цивільного права, адміністративного права; відносини, що регулю-

ються нормами законодавства про засоби масової інформації, та ін.

Поширеною є думка про те, що суспільні відносини, які складаються в мережі Інтернет, є за своєю юридичною природою інформаційними відносинами. Так, зокрема, пропонується розглядати відносини в Інтернеті, спираючись на інформаційний підхід, заснований насамперед на методах правової інформатики і кібернетики. Для такої їх оцінки є певні підстави, проте буквально тлумачення сутності інформаційних відносин вимагає істотних уточнень, роз'яснень і доповнень. При цьому використання в процесі суспільних відносин мережі Інтернет не змінює в більшості випадків суті цих відносин, а радше робить їх більш інформаційне насиченими [12, 163].

Розглядаючи Інтернет як середовище інтелектуальної діяльності людини, потрібно зауважити, що інформація (технічна, економічна, соціальна тощо) є основним об'єктом відносин, які складаються у мережі. Загалом, описати об'єкт правового регулювання в Інтернеті все одно, що перерахувати майже всі види суспільних відносин, які реалізуються через Інтернет і фактично нічим не відрізняються від реального життя. При аналізі механізмів дії мережі Інтернет, способів подання та розповсюдження інформації може йтися про певні види Інтернет-відносин. Навіть загальний перелік відносин, які виникають у мережі Інтернет, свідчить про те, що вони є неоднорідними за своєю природою. Важко навіть знайти чіткі критерії, котрі б дали змогу здійснити певну їх класифікацію. Одним з єднальних факторів є віртуальне розташування цих відносин: вони виникають, змінюються та припиняють своє існування в мережі Інтернет [14].

Необхідно зазначити, що серед факхівців (насамперед у технічній сфері) існує вкрай негативне ставлення до ідеї правового регулювання відносин,

які виникають в Інтернет-середовищі. У мережі навіть була поширена Декларація незалежності кіберпростору (автор — Дж. Барлоу) [27], у якій проголошувалося право на свободу Інтернет-простору та принцип невтручання держав у регулювання Інтернет-відносин.

Прихильники такої позиції вважають, що мережа Інтернет повинна залишитися «чистою» від законодавчого нормування та становити зону вільного пересування інформації, ідей, думок, висловів тощо. Утім такий дещо ідеалізований погляд на стан справ останнім часом зазнав значного тиску. Порушення особистих немайнових і майнових прав, навіть злочинні дії, що виникли за допомогою Інтернет-технологій, показали, що Інтернет не може бути тільки зоною свободи людини та з необхідністю стає об'єктом правового втручання. Крім цього, свобода ніколи не означала хаосу, а правове регулювання не обов'язково пов'язане зі встановленням заборон і обмежень [23, 173]. Отже, думка про виведення Інтернет-відносин за межі правового регулювання є безпідставною.

Пріоритетними методами та способами правового регулювання суспільних відносин, які виникають з приводу використання всесвітньої комп'ютерної мережі Інтернет, є публічно-правовий та приватно-правовий методи (метод юридичної рівності сторін), позитивне зобов'язання та дозвіл, адже вони є засобами юридичного стимулювання поведінки учасників згаданих суспільних відносин [8, 125].

Правове регулювання суспільних відносин у зазначеній сфері відбувається не тільки за допомогою відомих загальних, міжгалузевих і галузевих принципів, але й за допомогою власних (спеціальних) принципів правового регулювання, притаманних праву віртуального простору. До останніх, зокрема, належать принцип рівності всіх користувачів у можливості віль-

ного доступу до всесвітньої мережі Інтернет, принцип свободи в розповсюдженні й отриманні інформації із всесвітньої мережі Інтернет, принцип правового стимулювання розвитку науково-технічного прогресу у сфері Інтернет-технологій, принцип гнучкого правового регулювання суспільних відносин, пов'язаних з використанням мережі Інтернет [22, 27].

Цілі правового регулювання суспільних відносин, що пов'язані з використанням мережі Інтернет, деякі вчені пропонують розділити на дві основні групи: *правові* та *соціальні*. Своєю чергою, першу з цих груп доцільно поділити на *основні* та *похідні*.

До *основних* правових цілей належать: 1) упорядкування на основі юридичних норм суспільних відносин, які виникають з приводу використання мережі Інтернет та визначення меж державного втручання в цій сфері; 2) визначення правового статусу учасників цих суспільних відносин; 3) створення умов для реалізації кожною особою конституційно проголошеного права на свободу слова у віртуальному просторі; 4) охорона та захист прав користувачів мережі Інтернет.

До *похідних* належать такі цілі: 1) правове інформування суспільства за допомогою можливостей мережі Інтернет; 2) державний контроль за деякими видами діяльності, що здійснюються за допомогою Інтернету; 3) вдосконалення державного механізму з врахуванням світових досягнень у інформаційній сфері.

Другу групу утворюють цілі, досягнення яких обумовлено міркуваннями суто *соціального* характеру, а саме: 1) розвиток інформаційно-правового суспільства як наступника громадянського суспільства та вдосконалення інститутів демократії; 2) науково-технічний прогрес у розвитку Інтернет-технологій, поява нових досягнень у цій сфері; 3) сприяння міжнародному комунікаційному обміну [26, 13].

Відносини у віртуальному середовищі є юридичною формою взаємодії користувачів мережі Інтернет з приводу обміну різноманітною інформацією, мають вольовий характер та у сукупності складаються з комплексу абсолютних і відносних, регулятивних й охоронних правовідносин. Потрібно зауважити, що багато вчених відносини у мережі Інтернет називають інформаційними відносинами, а це дає підстави до висновку, що відносини у мережі Інтернет є різновидом інформаційних відносин. Головною особливістю цих правовідносин є те, що суб'єктивні права в них, передусім, розкриваються через власні дії користувачів мережі Інтернет, які спричиняють виникнення, припинення чи зміну прав і обов'язків інших учасників Інтернету, а не тільки через обов'язки третіх осіб (інформаційних провайдерів і власників Інтернет-сайтів).

До інших специфічних рис цих відносин належать такі: 1) відносини у віртуальному просторі належать до відносин активного типу, тому що обмін інформацією у мережі Інтернет завжди супроводжується активними діями з боку учасників інформаційного обміну у цій мережі; 2) фіксація юридичних фактів у віртуальному просторі, виникнення яких зумовлює виникнення, припинення або зміну відповідних відносин, у більшості випадків потребує застосування спеціальних технічних засобів і необхідного програмного забезпечення в силу властивостей цього технологічного середовища [25, 10]. ♦

Список використаних джерел

1. Акопов Г. Л. *Информационное право* / Г. Л. Акопов. — М. : Феникс, 2008. — 348 с.
2. Андреев Б. В. *Право и Интернет* / Б. В. Андреев, Е. А. Вагонова. — М., 2001. — 48 с.
3. Бабкин С. А. *Право, применяемое к отношениям, возникающим при использовании сети Интернет* / С. А. Бабкин. — М. : ЮрИнфоР, 2003. — 69 с.
4. Бачило И. Л. *Информационное право* / И. Л. Бачило. — М. : Юрайт, 2009. — 454 с.
5. Голоскоков Л. В. *Теория сетевого права* / Л. В. Голоскоков. — М. : МПСУ, 2012. — 216 с.
6. Городов О. А. *Информационное право* / О. А. Городов. — М. : Проспект, 2009. — 256 с.
7. Дашян М. С. *Право информационных магистралей* / М. С. Дашян. — М. : Волтерс Клувер, 2007. — 288 с.
8. Жилінкова І. Правове регулювання Інтернет-відносин / І. Жилінкова // *Право України*. — 2003 — № 5. — С. 124–128.
9. Загурський Я. М. *Регулювання і саморегулювання мережі Інтернет* / Я. М. Загурський // *Інформаційне суспільство*. — 2000. — № 4. — С. 54–59.
10. *Интернет-технологии в экономике знаний* / под ред. Н. М. Абдикеева. — М. : Инфра-М, 2010. — 448 с.

- 11.Калятин В. О. *Право в сфере Интернета* / В. О. Калятин. — М. : Норма, 2004. — 480с.
- 12.Ковалева Н. Н. *Информационное право* / Н. Н. Ковалева. — М. : Дашков и К, 2009. — 352 с.
- 13.Леанович Е. *Проблемы правового регулирования Интернет-отношений* / Е. Леанович [Электронный ресурс]. — Режим доступа к ресурсу : <http://www.russianlaw.net/law/doc/al02.htm>.
- 14.Малахов С. В. *К проблеме содержания понятия Интернет в юридической науке* [Электронный ресурс] / С. В. Малахов. — Режим доступа к ресурсу : http://www.conf3.parkmedia.ru/any_r.asp?URL=tala.asp.
- 15.Мелюхин И. *Интернет и правовое регулирование* [Электронный ресурс] / И. Мелюхин. — Режим доступа к ресурсу : http://www.medialaw.ru/publications/zip/28/melukhin_2.html.
- 16.Наумов В. Б. *Право и Интернет: очерки теории и практики* / В. Б. Наумов. — М., 2002. — 432 с.
- 17.Наумов В. Б. *Особенности правового регулирования сети Интернет* / В. Б. Наумов [Электронный ресурс]. — Режим доступа к ресурсу : <http://www.russianlaw.net/law/doc/a08.htm>.
- 18.Попов Л. Л. *Информационное право* / Л. Л. Попов, Ю. И. Мизгачев, С. В. Тихомиров. — М. : Норма, 2010. — 496 с.
- 19.Правовое обеспечение информационной безопасности / под ред. С. Я. Казанцева. — М. : Академия, 2005. — 240 с.
- 20.Рассолов И. М. *Интернет-право* / И. М. Рассолов. — М. : Юнити, 2004. — 143 с.
- 21.Рассолов И. М. *Информационное право* / И. М. Рассолов. — М.: Юрайт, 2012. — 444 с.
- 22.Синеокий О. В. *Основы информационного права и законодательства в области высоких технологий и ИТ-инноваций* / О. В. Синеокий. — Х. : Право, 2011. — 592 с.
- 23.Серго А. Г. *Интернет и право* / А. Г. Серго. — М., 2003. — 272 с.
- 24.Харчук В. *Запровадження правового регулювання відносин у глобальній мережі Інтернет* / В. Харчук // *Юридичний журнал*. — 2010.— № 12. — С. 80–82.
- 25.Черкес М. Е. *Правовое регулирование деятельности в Интернете* / М. Е. Черкес. — О. : Латстар, 2002. — 88 с.
- 26.Якушев М. А. *Интернет и право* / М. А. Якушев. — М., 2002. — 45 с.
27. Barlow John Perry. *A Declaration of the Independence of Cyberspace* [Electronic resource]. — Access mode : <https://projects.eff.org/~barlow/Declaration-Final.html>.

Надійшла до редакції 19.05.2013 року

КОДИФІКАЦІЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В ІТАЛІЇ

Людмила Работягова,
*завідувач сектора патентного права НДІ
інтелектуальної власності НАПрН України*

Зважаючи на те, що питання про необхідність кодифікації інтелектуальної власності в Україні обговорюється в наукових колах і з метою проаналізувати досвід зарубіжних країн у цій сфері, що може бути корисним для України, було проведено дослідження кодифікації інтелектуальної власності в Італії.

Історично законодавство Італії формувалося під впливом Кодексу Наполеона, котрий було введено в Італії у 1790 році, після завоювання її Францією. Французька модель кодифікування законодавства й зараз впливає на розвиток законодавчої сфери в Італії. Це стосується і сфери інтелектуальної власності.

В Італії сфера інтелектуальної власності регулюється: Конституцією Республіки [1]; загальноєвропейськими договорами (Римський, Маастріхтський, Амстердамський); Хартією основних прав Європейського Союзу; Цивільним кодексом [2]; Кодексом промислової власності [3]; Законом про авторське право № 633/1941 [4] та іншими державними нормативно-правовими актами. Італія є учасницею більшості міжнародних договорів, які адмініструє Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ), Європейської патентної конвенції, Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності [5].

У Конституції Республіки, прийнятій 22.12.1947 року, проголошуються право та свобода творчої діяльності:

«мистецтво і наука вільні та викладання їх вільне» (ст. 33). Крім цього, в ст. 9 регламентується обов'язок держави в цій сфері: «Республіка заохочує розвиток культури, наукових і технічних досліджень». При цьому Конституція Республіки не містить положень щодо закріплення прав на зазначені результати [1].

Цивільний кодекс Італії (далі — ЦКІ), затвердженим Королівським Указом від 16.03.1942 року № 262, є унікальним у міжнародній правовій системі, позаяк поєднує в собі цивільне право і комерційне право. Він містить 2696 статей і поділяється на шість книг, а саме: сімейні правовідносини; спадкові правовідносини; умови придбання і передання прав власності; зобов'язальні права; комерційні права; захист прав. Правам інтелектуальної власності присвячено розділ IX «Права на результати інтелектуальної діяльності і промислові винаходи» (далі — розділ IX) та розділ X «Конкурентне право та об'єднання» книги V «Комерційні права».

Глава 1 розділу IX містить лише 9 норм, які стосуються авторського права і суміжних прав. При цьому, відповідно до ст. 2583 ЦКІ, здійснення прав, передбачених у цій главі, та їхня тривалість регулюються спеціальними законами. У ст. 2575 ЦКІ охарактеризований об'єкт авторського права — це результат творчої діяльності, що належить до науки, літератури, музики, образотворчого мистецтва, архі-

текстури, театру та кіно, незалежно від способу і форми вираження. Згідно зі ст. 2576 ЦКІ авторське право виникає з моменту створення твору як оригінального вираження інтелектуальної праці. Авторські права належать авторові та його правонаступникам у тій мірі, як це встановлюється спеціальним законом (ст. 2580 ЦКІ).

Автор має виключне право на публікацію та використання свого твору в будь-якій формі, в порядку та межах і для цілей, встановлених спеціальним законом. Право авторства є невідчужуваним. Навіть після передавання майнових прав автор має право протидіяти будь-якому перекрученню, спотворенню чи будь-якій зміні свого твору, що завдають шкоди його честі і репутації (ст. 2577 ЦКІ). Передавання прав на використання твору здійснюється письмово (ст. 2581 ЦКІ).

Відповідно до ст. 2582 ЦКІ із серйозних моральних причин автор може вивести з ринкового обігу свій твір, виплативши при цьому компенсацію особам, які придбали в нього право використовувати його твір або власне твір. Це право є особистим і непорушним.

Глава 2 розділу IX носить назву «Право на патент на промислові винаходи». Об'єктами винаходу можуть бути продукт і спосіб (процес). Суб'єктами права на винахід є автори та їхні правонаступники (ст. 2590 ЦКІ). Працівник має право бути визнаним автором винаходу, якщо він створений у процесі трудових стосунків (ст. 2590 ЦКІ).

Патент надає його власнику виключне право здійснювати винахід або використовувати його відповідно до умов, встановлених спеціальним законом (ст. 2584 ЦКІ). Власник патенту, залежного від попереднього патенту, не має право здійснювати його чи використовувати його без згоди власника попереднього патенту (ст. 2587 ЦКІ).

Глава 3 розділу IX присвячена правам на корисні моделі та промислові

зразки й містить тільки 2 статті, якими визначаються ці об'єкти.

Необхідно зазначити, що ЦКІ містить лише загальні норми, що стосуються об'єктів інтелектуальної власності. При цьому в статтях 2583, 2591 та 2594 ЦКІ прямо вказується на що права, які регулюються нормами глав I, II та III Книги V розділу IX «Права на результати інтелектуальної діяльності і промислові винаходи», здійснюються згідно зі спеціальними законами [2].

Сфера промислової власності Італії регулюється Кодексом промислової власності (*Codice della proprietà industriale. Decreto Legislativo 10 febbraio 2005, n. 30*), який був опублікований 04.03.2005 року в Офіційному віснику № 52 і набрав чинності 19.03.2005 року (далі — КПВ) [3].

Кодекс не ввів радикальних змін в регулювання правовідносин стосовно традиційних об'єктів промислової власності (винаходів, корисних моделей, промислових зразків, торговельних марок). Проте власне його прийняття внесло фундаментальні зміни до італійського законодавства у сфері промислової власності, котре тепер становить єдине та погоджене зведення 246 положень, а не конгломерат 35 розрізнених і несумісних між собою законодавчих актів.

У КПВ як єдиному законодавчому акті, зібрані положення, що регулюють правову охорону винаходів, корисних моделей, промислових зразків, торговельних марок, інших відмітних знаків, географічних зазначень і найменувань місць походження, доменних імен, селекційних досягнень, топографій напівпровідникових виробів (топографій інтегральних мікросхем), конфіденційної комерційної інформації (секретної інформації).

КПВ стосується лише сфери промислової власності, авторські і суміжні права регулюються окремим Законом про авторське право № 633/1941 [4]. Варто зазначити, що при розробці КПВ передбачалось, що технологічні

інновації пов'язані тільки з об'єктами промислової власності. При цьому не був врахований той факт, що програмне забезпечення та бази даних охороняються авторським правом. Що стосується правової охорони промислових зразків, то вона регулюється як КППВ, так і Законом про авторське право.

З огляду на це було б більш правильним говорити про те, що КППВ регулюються права інтелектуальної власності, а не права промислової власності та, відповідно, він мусить бути названим КППВ інтелектуальної власності. Можна припустити, що виключивши з КППВ авторське право та суміжні права, італійські законодавці віднесли решти об'єктів інтелектуальної власності до об'єктів промислової власності.

На це вказує і назва ст. 1 КППВ «Захист прав промислової власності». Вона свідчить про те, що для цілей КППВ термін «промислова власність» охоплює торговельні марки та інші відмітні знаки, географічні зазначення, найменування місць походження, промислові зразки, винаходи, корисні моделі, топографії напівпровідникових виробів (топографії інтегральних мікросхем), конфіденційну комерційну інформацію (секретна інформація) та нові сорти рослин.

Деякі з об'єктів права інтелектуальної власності, такі як доменні імена, конфіденційна комерційна інформація, незареєстровані торговельні марки, географічні зазначення, а також найменування місць походження вперше отримали правову охорону в Італії. Правовідносини, пов'язані з цими об'єктами, раніше регулювались загальними положеннями ЦКІ, що стосуються недобросовісної конкуренції.

КППВ складається з 8 окремих розділів:

1. Загальні положення і основні принципи (статті 1–6);
2. Норми, що стосуються наявності,

- обсягу і використання прав промислової власності (статті 7–116);
3. Судовий захист прав промислової власності (статті 117–146);
4. Набуття і підтримання прав промислової власності (статті 147–193);
5. Спеціальні процедури (статті 194–200);
6. Професійне представництво (патентні повірені) (статті 201–222);
7. Діяльність Відомства з патентів і торговельних марок (статті 223–230);
8. Перехідні і прикінцеві положення (статті 231–246).

Звернемося до більш детального дослідження структури КППВ.

Перший розділ КППВ присвячений основним принципам права промислової власності: вводиться поняття промислової власності; встановлюються умови виникнення права промислової власності; регламентується взаємовідношення з іноземним елементом; наводяться положення, що регулюють пріоритет і вичерпання права промислової власності.

Відповідно до ст. 5 КППВ права промислової власності будуть вичерпані, після того, як товари, що містять в собі об'єкта промислової власності будуть реалізовані в Італії або в будь-якій іншій країні Європейського Співтовариства або Європейської економічної зони.

Другий розділ КППВ містить матеріально-правові норми, що стосуються кожного об'єкту промислової власності, зазначеного в ст. 1 КППВ. При цьому кожному об'єкту присвячена окрема глава КППВ, а саме: торговельні марки; географічні зазначення; промислові зразки та моделі; винаходи; корисні моделі; топографії напівпровідникових виробів; секретна інформація (конфіденційна комерційна інформація); нові сорти рослин.

У кожній главі визначено: об'єкт правової охорони; умови охороноздатності об'єкта; об'єкти, яким не може бути надана правова охорона; права,

що впливають з отриманої охорони та їх тривалість; збори та платежі, пов'язані з набуттям правової охорони; обмеження прав; підстави для анулювання прав або визнання їх недійсними.

Третій розділ КППВ об'єднує норми, що регулюють захист прав промислової власності та пов'язані зі спеціальними законами.

По-перше, цей розділ КППВ регулює (ст. 120) діяльність 12 спеціалізованих секцій суду (трибуналів інтелектуальної власності), раніше створених Урядом Італії відповідно до Закону № 168 від 27.06.2003 року в таких великих містах Італії: Барі, Болонья, Катанія, Флоренція, Генуя, Мілан, Неаполь, Палермо, Рим, Турин, Трієст, Венеція.

Створення спеціалізованих секцій з питань інтелектуальної власності в апеляційних судах, розташованих в найбільших містах Італії, дає можливість забезпечити кваліфікований розгляд справ колегіями суддів. Ці колегії спеціалізуються на питаннях інтелектуальної власності, а отже, здатні винести вичерпні ухвали, навіть у найскладніших судових процесах в короткі строки. Судовий розгляд, зазвичай, призначається за місцем проживання відповідача.

По-друге, в цьому розділі КППВ уведена спрощена процедура розгляду спорів, пов'язаних з правами промислової власності, аналогічна процедурі, що застосовується при вирішенні спорів у сфері корпоративного права. Найбільш важливими елементами, даної процедури є такі: стислі терміни розгляду справи; необхідність подачі всіх документів і надання доказів на самому початку розгляду справи; негайний розгляд суддею документів, наданих сторонами, та винесення ухвали про подальший хід судового виробництва.

Це означає, що на початку розгляду справи кожна зі сторін має відразу надати судді всі матеріали по справі

наявні в неї, щоб унеможливити використання методів зволікань, які можуть призвести до затягування судового процесу на шкоду передбачуваного законного власника прав промислової власності. При цьому відповідно до ст. 121 КППВ кожна зі сторін може залучити до процесу одного або більше технічних консультантів.

Рішенням суду до порушника прав промислової власності можуть бути застосовані такі цивільно-правові санкції (ст. 124 КППВ):

- заборона на виробництво контрафактної продукції;
- заборона на продаж і (або) використання товарів і послуг, які порушують права промислової власності;
- арешт або знищення контрафактних товарів, а також інструментів чи інших засобів, які використовувалися для їх виробництва;
- заборона надавати послуги, що надаються з порушенням прав промислової власності;
- передача контрафактних товарів у власність законним власникам порушених прав промислової власності.

Застосування цивільно-правових санкцій, зазначених вище, не виключає можливості для власника прав промислової власності вимагати компенсації за заподіяну шкоду. Збиток повинен розраховуватися згідно зі статтями 1223, 1226 і 1227 ЦКІ. При цьому обчислюються фактичні витрати, понесені власником прав промислової власності й упущену вигоду, що безпосередньо пов'язані з порушенням прав промислової власності. Крім цього, визначається й моральний збиток, який був завданий власникові порушених прав. Компенсація за заподіяну шкоду може бути виплачена у формі одноразового платежу [2].

При визначенні упущеної вигоди, відповідно до Директиви ЄС № 2004/48, суди можуть прямо вказувати суму роялті, котра повинна була бути ви-

плачена ліцензіару в разі, якщо би порушник придбав ліцензію у власника порушених прав. У будь-якому разі як альтернатива компенсації за упущену вигоду власник прав може зажадати повернення прибутку, який отримав порушник (ст. 125 КПВ). Законодавство Італії не допускає вживання штрафів, штрафних санкцій, і відшкодування збитків в потрібному розмірі. Окрім застосування зазначених вище санкцій суд може винести постанову про публікацію його рішення в одній або декількох газетах.

Відповідно до ст. 127 КПВ на доповнення до цивільно-правових санкцій і необхідності відшкодування збитків порушники прав промислової власності можуть понести і кримінальне покарання. У цьому випадку застосовуються статті 478, 474 і 517 Кримінального кодексу Італії. Так, будь-яка особа, що продає, виставляє, використовує у виробництві чи вводить в обіг продукцію, порушуючи чинні права промислової власності, може бути оштрафована в розмірі до 1032,91 євро. Продавці або розповсюджувачі товарів з торговельними марками, що здатні ввести в оману покупця, можуть бути позбавлені волі на строк до 1 року й оштрафовані в розмірі до 2065,83 євро [6].

По-третє, цей розділ КПВ містить положення, що стосуються функцій і процедури розгляду Апеляційною Радою в адміністративному порядку справ, пов'язаних з набуттям прав промислової власності та визнанням їх недійсними. Справи розглядаються протягом 60 днів з дати отримання апеляції (статті 135–136 КПВ).

По-четверте, цим розділом КПВ регулюються умови експропріації (реквізиції) прав на об'єкти промислової власності, крім прав на торговельні марки для потреб оборони чи в суспільних інтересах. Експропріація здійснюється указом президента республіки, який видається за пропозицією відповідного міністра після обго-

ворення з міністром економіки і фінансів і міністром виробничої діяльності (ст. 142 КПВ). В Указі зазначається сума компенсації, що виплачується власникові прав промислової власності. Сума розраховується на основі ринкової вартості прав на об'єкт промислової власності й узгоджується з Апеляційним Радою. Якщо власник прав не згоден із сумою компенсації, вона визначається арбітражною комісією (ст. 143 КПВ). Відомості про експропріацію вносяться до відповідного реєстру Відомства з патентів і торговельних марок.

По-п'яте, цей розділ КПВ містить статті, що регулюють боротьбу з піратством. Так введено нове визначення піратських дій у сфері охорони промислової власності. Відповідно до ст. 144 КПВ, це очевидні акти піратства, підробки торговельних марок, зареєстрованих промислових зразків і порушення прав на промислову власність, що вчиняються навмисно та систематично.

Для координації боротьби з піратством і контрафактною продукцією заснований Комітет по боротьбі з контрафакцією при Міністерстві економічного розвитку, котрий очолює заступник міністра (ст. 145 КПВ). Для забезпечення балансу суспільних і приватних інтересів та необхідної взаємодії між державою і бізнесом до Комітету входять представники: Міністерства економічного розвитку; Міністерства економіки і фінансів; Міністерства закордонних справ; Міністерства оборони; Міністерства сільського і лісового господарства, Міністерства внутрішніх справ; Міністерства юстиції, Міністерства спадщини і культурних заходів; Міністерства праці і соціальної політики; Міністерства охорони здоров'я; Департаменту з питань державної служби; Відомства з патентів і торговельних марок Італії. Залежно від обговорюваних питань Комітет може запросити для участі в його роботі представників інших міністерств, а

також представників бізнесу, підприємств і споживачів.

Четвертий розділ КПВ присвячений регулюванню процедур, пов'язаних з набуттям і підтриманням прав на винаходи, корисні моделі, торговельні марки, колективні торговельні марки, промислові зразки, топографії напівпровідникової продукції, сортів рослин. Вона містить норми, що стосуються процедури подання заявки:

- на набуття прав в Італії на об'єкти, що вказані вище;
- на європейський патент;
- міжнародної заявки відповідно до процедури РСТ;
- міжнародної заявки на промисловий зразок;
- міжнародної заявки на торговельну марку;
- на отримання додаткового свідоцтва охорони на лікарські засоби і фітосанітарні препарати.

Крім цього, в ньому розглядаються питання, пов'язані з єдиністю заявок, поділом заявок, відкликанням заявок, виправленням заявочних матеріалів, винаходами в галузі мікробіології.

Отож, четвертий розділ КПВ об'єднує найбільш загальні процедурні питання, пов'язані з розглядом заявок у Відомстві з патентів і торговельних марок, поданням заперечення проти видачі охоронного документа, публікацією відомостей про видачу охоронних документів в офіційних бюлетенях Відомства, строкам охорони об'єктів промислової власності.

П'ятий розділ КПВ присвячений спеціальним процедурам:

- реєстрації прав промислової власності;
- внесення змін до реєстрів промислової власності;
- засекречування винаходів, які стосуються військової таємниці;
- отримання примусової ліцензії;
- одержання добровільної та примусової ліцензії на активний ін-

гредієнт у фармацевтичній промисловості.

Шостим розділом КПВ регулюються відносини, пов'язані з професійною діяльністю консультантів у сфері інтелектуальної власності (патентних повірених). Цей розділ містить норми, що стосуються:

- вимог до кандидатів у консультантів в сфері інтелектуальної власності;
- порядку складання іспитів;
- внесення до Реєстру консультантів у сфері інтелектуальної власності;
- припинення діяльності консультантів у сфері інтелектуальної власності;
- дисциплінарних санкцій;
- діяльності Асоціації консультантів у сфері інтелектуальної власності (патентних повірених).

Сьомий розділ КПВ присвячений Відомству з патентів і торговельних марок Італії, його завданням і функціям. Відомство з патентів і торговельних марок є підрозділом Міністерства економічного розвитку та здійснює:

- прийом заявок на набуття прав на об'єкти промислової власності, зокрема й в електронному вигляді;
- розгляд заявок і видачу охоронних документів;
- публікацію відомостей про об'єкти промислової власності в офіційному бюлетені;
- прийом міжнародних заявок на винаходи, торговельні марки і промислові зразки;
- прийом заявок на європейський патент, торговельну марку та промисловий зразок Європейського Співтовариства.

Статті 225–230 КПВ регулюють порядок сплати мит і зборів за дії, пов'язані з набуттям прав на об'єкти промислової власності та підтриманням їхньої чинності. Крім цього, згідно з КПВ Відомство з патентів і торговельних марок Італії, повинно забез-

печувати онлайнний доступ користувачів до електронної Бази даних італійських патентів і торговельних марок.

У восьмому розділі КПП містяться положення, пов'язані із заявками на об'єкти промислової власності, що було подано до Відомства з патентів і торговельних марок до набрання чинності КПП, а також положення, що стосуються винаходів, які створені вченими університетів та державних науково-дослідних інститутів під час виконання досліджень та інших питань.

Узагальнюючи вищевикладене, можна сказати, що одним з найбільш вагомих нововведень КПП є прийняття загальних положень, які застосовуються до всіх об'єктів права промислової власності, які об'єднані в єдиному кодифікованому акті.

До таких загальних положень належать:

- загальні правила про подання судових позовів і проведення судових розглядів спорів щодо об'єктів права промислової власності;
- загальні правила поведінки з іноземцями (застосування принципу національного заявника згідно з Паризькою конвенцією про охорону промислової власності);
- закінчення строків дії прав на об'єкти інтелектуальної власності;
- порядок набуття та підтримання прав на об'єкти інтелектуальної власності;
- подання заявки на винахід, корисну модель, промисловий зразок, торговельну марку в електронному вигляді;
- положення, що стосуються професійних консультантів у сфері інтелектуальної власності (патентних повірених).

Крім цього, КПП внесені такі основні зміни в чинне раніше законодавство:

- введено більш широке визначення промислової власності;
- розширено функції Відомства з патентів і торговельних марок;

- чіткіше визначена компетенція 12 трибуналів інтелектуальної власності;
- передбачено застосування до судових розглядів щодо прав промислової власності засобів і спеціальних процедур, які використовуються при розгляді корпоративних спорів;
- введено кримінальну відповідальність за серйозні порушення прав промислової власності;
- введено нові заходи, спрямовані на боротьбу з піратством і контрафактною продукцією.

Після прийняття КПП розвиток законодавства в сфері промислової власності в Італії йшов в двох напрямках. Перший напрям полягав у внесенні змін до КПП. Зокрема, було здійснено адаптацію його положень з міжнародними угодами в сфері промислової власності, до яких приєдналась Італія, а також з Директивами та Регламентами Європейського Співтовариства. Другий напрям — розробка та прийняття Правил застосування Кодексу промислової власності, які більш детально регламентують адміністративні процедури.

З метою реалізації першого напрямку розвитку законодавства в сфері промислової власності в Італії до КПП були внесені зміни Законом № 131 від 13.08.2010 року, який набув чинності 02.09.2010 року [7]. Так до КПП були включені положення Директиви Європейського парламенту та Ради ЄС від 06.07.1998 року № 98/44/ЄС про правову охорону біотехнологічних винаходів, які раніше містились у Законі-Декреті від 10.01.2006 року № 3.

Державним органам і органам місцевої влади була надана можливість реєструвати торговельну марку, яка містить графічні елементи, взяті з культурних, історичних, архітектурних цінностей, розміщених на їхній території, для комерційного використання в інтересах розвитку цієї території.

З метою зробити більш активним процес патентування винаходів, створених в університетах і державних наукових установах за результатами наукових досліджень до КПП було введено положення, що стимулюють винахідників, які працюють в таких установах. Крім цього, по-іншому регулюється право винахідника на подання заявки на отримання патенту. Так, якщо протягом шести місяців з дати створення винаходу університет чи державна наукова установа не подали заявку на отримання патенту на винахід, це право передається винахіднику.

Другий напрям розвитку законодавства в сфері промислової власності стосувався розробки підзаконних актів. Так, через 5 років після набуття чинності КПП виникла необхідність у прийнятті підзаконного акту, який би детально регламентував процедурні питання, пов'язані з набуттям прав на об'єкти промислової власності й інші адміністративні процедури. З цією метою Міністерством економічного розвитку було розроблено Правила застосування Кодексу промислової власності, введені в дію Постановою Міністерства економічного розвитку № 33 і опубліковані в Офіційному віснику № 56 від 09.03.2010 року [8].

Підсумовуючи, можна дійти висновку, що розроблений і чинний сьогодні КПП є комплексним законом, який забезпечує цивільно-правовий і адміністративно-правовий порядок регулювання сфери інтелектуальної власності. Зокрема, він майже на третину складається з норм адміністративного законодавства, присвячених процедурним питанням, пов'язаним з набуттям права промислової власності, а також діяльності патентних по-

вірених, Відомства з патентів і торговельних марок.

Крім цього, КПП не є повністю інтегрованим і узгодженим нормативно-правовим актом у сфері інтелектуальної власності. По-перше, він охоплює лише сферу промислової власності; авторські та суміжні права регулюються ГКІ і окремим Законом про авторське право № 633/1941. По-друге, як і раніше правовідносини у сфері промислової власності регулюються декількома нормативно-правовими актами різної юридичної сили (ЦКІ, КПП, спеціальними законами і підзаконними актами). По-третє, відповідальність за сферу промислової власності залишилась розподіленою між декількома міністерствами і відомствами (Міністерством економічного розвитку, Міністерством юстиції, Міністерством спадщини і культурних заходів, Антимонопольним комітетом, Комітетом з боротьби з контрафакцією).

Однак, не зважаючи на недоліки КПП, об'єднання в одному нормативно-правовому акті положень, які містились у численних нормативно-правових актах Італії, підвищило правову визначеність, забезпечити простоту розуміння та застосування норм, які регулюють правовідносини в сфері правової охорони й захисту прав промислової власності. ♦

Список використаних джерел

1. Конституции зарубежных государств : учебн. пособие. — 3 изд. — М. : Бек, 2002. — С. 327.

2. *Codice civile /Regio Decreto 16 marzo 1942 № 262 [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу : <http://www.altalex.com/index.php?idnot=34794>.*
3. *Codice della proprieta industriale/ Decreto Legislativo 10 febbraio 2005, n. 30// Gazzetta Ufficiale. — n. 52. — 4 marzo 2005. — Supplemento Ordinario n. 28 [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу : <http://www.parlamento.it/parlam/leggi/deleghe/05030dl.htm>.*
4. *Legge sul diritto d'autore 22 aprile 1941, n. 633// Gazzetta Ufficiale. — 16 Luglio 1941 n. 166 [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу : <http://www.altalex.com/index.php?idnot=34610>.*
5. *Accordi e convenzioni internazionali [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу : <http://www.uibm.gov.it/index.php>.*
6. *Codice Penal /Regio Decreto 19 ottobre 1930 №1398 [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.altalex.com/index.php?idnot=36653>.*
7. *Decreto legislativo 13 agosto № 131// Gazzetta Ufficiale. — № 192. — 18 agosto 2010. — Ordinary № 195 [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу : <http://www.altalex.com/index.php?idnot=11699>.*
8. *Regolamento di attuazione del Codice della Proprieta Industriale /decreto del Minisstero Economico dello Sviluppo Economico №33//Gazzetta Ufficiale — № 56. — 9 marzo 2010. — P. 1–46 [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: <http://www.sviluppoeconomico.gov.it>.*

Надійшла до редакції 02.04.2013 року

ВИЙШЛА З ДРУКУ

Афанасьєва К. О.

Право видавця та редактора : навч.-метод. посібн. / К. О. Афанасьєва — К. : НДІ ІВ НАПрН України, Лазурит-Поліграф, 2013. — 202 с.

Навчально-методичний посібник адресований студентам вищих навчальних закладів, що вивчають видавничу справу, видавцям, редакторам, авторам, професійним юристам та іншим працівникам видавничої сфери, що хочуть підвищити свій професійний рівень.

ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВА ПУБЛІЧНОЇ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ НА ТАЄМНИЦЮ ПРО СТАН ЗДОРОВ'Я

Олена Чабан,

здобувач кафедри цивільного та трудового права Київського університету права НАН України

Кожна фізична особа є цінністю первісного порядку, щодо якої визначаються і всі інші цінності [1, 444]. Реальне забезпечення належної реалізації прав людини є завданням кожної правової держави. В Україні прийнято цілу низку законодавчих актів задля належної реалізації та захисту прав людини. Та, найбільш дискусійним і проблематичним у цьому процесі залишається питання збалансування різних прав, визначення моменту, де право однієї особи переходить межу, за якою починається порушення права іншої особи, адже, належна реалізація права однією особою не повинна порушувати права іншої.

У цьому дослідженні основна увага приділяється особливостям змісту права публічної фізичної особи на таємницю про стан здоров'я, а також аналізу шляхів забезпечення ефективної реалізації таких конституційних прав, як право на інформацію, зокрема, право на доступ до публічної інформації, право на особисте життя та його таємницю, право на захист персональних даних і належне збалансування цих прав. Адже, «право повинно вимагати, створювати умови, за яких відомості б відносились до таємниць на благо, а ні в якому разі ні на зло» [2].

Для досягнення мети дослідження визначено такі завдання:

- визначити поняття «публічна фізична особа»;
- визначити, які відомості про публічну особу належать до публічної

інформації, а які — до конфіденційної;

- визначити режим відкритості інформації про стан здоров'я публічної фізичної особи;
- визначити критерії та умови, за яких право публічної фізичної особи на збереження таємниці про стан здоров'я, може чи повинно бути обмежено;
- проаналізувати наявні прецеденти Європейського суду з прав людини в зазначеній сфері;
- внести пропозиції щодо можливих змін до чинних законодавчих актів України для належної реалізації права публічної фізичної особи на таємницю про стан здоров'я та права громадян на інформацію.

Актуальність пропонованого дослідження обумовлена необхідністю визначення ефективних шляхів гармонічної реалізації різних особистих немайнових прав, особливо дискусійним на сьогодні залишається співвідношення права на інформацію і права на особисте життя і його таємницю, права на захист персональних даних, права на таємницю про стан здоров'я, якщо носієм останніх є публічна особа. Відсутнє однозначне тлумачення таких понять, як «суспільний інтерес», «суспільна доцільність», «суспільно значима інформація», що ускладнює визначення чітких обставин, за яких конфіденційна інформація про публічну фізичну особу може й має оприлюднюватися.

При здійсненні цього дослідження було вивчено нормативно-правові акти України та європейських країн, що регулюють відповідні відносини; наукові праці українських і закордонних дослідників.

Так, сьогодні, у сфері інформаційних відносин прийнято низку законодавчих актів, які є новелою для українського законодавства, зокрема, Закон України «Про захист персональних даних» та Закон України «Про доступ до публічної інформації», внесено відповідні зміни до законів України «Про інформацію», «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про інформаційні агентства», «Про державну таємницю», «Про телекомунікації» та ін.

Теоретичною основою цього дослідження стали праці з теорії права, цивільного та інформаційного права: С. Алексєєва, О. Городова, В. Копилова, О. Кохановської, Р. Стефанчука та ін.

У межах цього дослідження вивчалась монографія російського вченого А. Фат'яного «Правове забезпечення безпеки інформації в Російській Федерації». У названій монографії аналізуються критерії, за якими можливо встановлювати обмеження до тієї чи тієї соціально значущої інформації; визначається роль і функції держави у належному забезпеченні інформаційної безпеки [2].

І. Павлов у дослідженні «Правове забезпечення доступу до офіційної інформації» в Російській Федерації визначає правові засади та механізми доступу зацікавлених осіб до офіційної інформації [3].

Для написання цієї статті вивчалося законодавство європейських країн, зокрема відповідні аспекти Цивільного кодексу Франції [4], Закон Великобританії про відкриття інформації, що становить публічний інтерес 1998 року [5]. Проаналізовані прецеденти Європейського суду з прав людини, зокрема прецедент «Видавництво Плон проти Франції» [6].

Крім цього, проаналізовані дослідження закордонних учених за темою дослідження.

Так, Є. Штайнер у статті «Новий Президент, його дружина та медіа: руйнування кордонів закону про захист приватності у Франції?» вивчає останні тенденції охорони та захисту права публічних осіб на приватність у Франції, здійснює порівняльний аналіз законодавства Франції та Англії в аспекті поваги до права на приватне життя публічної особи, визначає межі відкритості такої інформації, аналізує співвідношення права на приватність із правом суспільства «знати» [7].

Проаналізована діяльність професійних громадських об'єднань, які займаються питаннями захисту конфіденційної інформації та захищають право на приватність як першочергове право людини, завдяки якому особа може контролювати, хто, за яких обставин і якою інформацію володіє про неї, зокрема, досліджена діяльність громадського об'єднання «Міжнародна приватність» та Інформаційного центру електронної приватності.

Безперечно, прийняття нових нормативно-правових актів в Україні, внесення змін до чинних, є свідченням певного прогресу регулювання суспільних відносин в інформаційній сфері. Проте законодавство України в будь-якій сфері суспільних відносин, зокрема й інформаційних — на стадії становлення, вдосконалення, адаптації до законодавства ЄС, адже Україна — молода незалежна держава; законодавчі акти, які в європейських країнах відшліфовуються практикою протягом багатьох десятиріч, а іноді навіть і століттями, в нашій державі — імплементуються тільки останнім десятиріччям.

Розкриття теми цього дослідження вбачається неможливим без визначення поняття публічної фізичної особи.

В українському законодавстві визначення публічної особи, публічного діяча надається в Законі України

«Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму». Так, публічними діями визнаються фізичні особи, котрі виконують або виконували визначені публічні функції в іноземних державах, а саме: глава держави, керівник уряду, міністри та їхні заступники; депутати парламенту; члени верховного суду, конституційного суду чи інших судових органів високого рівня, рішення яких не підлягають оскарженню, крім як за виняткових обставин; члени суду аудиторів або правління центральних банків; надзвичайні та повноважні послы, повірені у справах і високі посадовці збройних сил; члени адміністративних, управлінських або наглядових органів державних підприємств, які мають стратегічне значення [8].

Отже, в широкому значенні — це особи, що наділені повноваженнями здійснювати державну владу чи представляти державу. Це особи, професійна діяльність яких, зазвичай, постійно оприлюднюється й оцінюється громадськістю, що пояснюється самою суттю публічної професії.

Відповідно до Резолюції 165 (1998) Парламентської Асамблеї Ради Європи про право на недоторканість приватного життя, публічними фігурами є особи, що обіймають державні посади й (або) користуються державними ресурсами, а також усі, хто відіграє певну роль у суспільному житті (в галузі політики, економіки, мистецтва, соціальної сфері, спорті чи в будь-якій іншій галузі).

У Резолюції Парламентської Асамблеї Ради Європи від 25.12.2008 року № 1165 (1998) вказується, що публічні особи повинні усвідомлювати, що особливий статус, який вони мають у суспільстві, автоматично збільшує рівень тиску на приватність їхнього життя. Тож, перебування особи на посаді, пов'язаній зі здійсненням функцій держави чи органів місцевого са-

моврядування, передбачає не тільки гарантії захисту прав цієї особи, а й додаткові правові обтяження. Публічний характер як власне органів — суб'єктів владних повноважень, так і їхніх посадових осіб вимагає оприлюднення певної інформації для формування громадської думки про довіру до влади та підтримку її авторитету в суспільстві. З огляду на це, виникає закономірне запитання, наскільки та яка інформація про публічну особу має бути відкритою? Зокрема, в межах цього дослідження постає запитання, чи має розголошуватись інформація про стан здоров'я публічної фізичної особи?

Цікавим для нашого дослідження є рішення Конституційного суду України у справі за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень частин 1, 2 ст. 32, частин 2, 3 ст. 34 Конституції України. У цьому рішенні Конституційний суд України розширює поняття інформації про фізичну особу, відносячи до конфіденційної інформації про фізичну особу, крім даних про її національність, освіту, сімейний стан, релігійні переконання, стан здоров'я, адресу, дату і місце народження ще й відомості про майновий стан фізичної особи та інші персональні дані [9]. Тож, перелік даних про особу, котрі визнаються конфіденційною інформацією, не є вичерпним відповідно до рішення Конституційного суду України. Більше того, реалізація права на недоторканність особистого і сімейного життя гарантується кожній особі незалежно від статі, політичних, майнових, соціальних, мовних або інших ознак, а також статусу публічної особи, зокрема, державного службовця, державного чи громадського діяча, що відіграє певну роль у політичній, економічній, соціальній, культурній або іншій сферах державного та суспільного життя. Виходячи з офіційного тлумачення ст. 32 Конституції

України в Україні публічна особа реалізує своє право на таємницю про стан здоров'я в такому обсязі, як і решта фізичних осіб. Щодо суспільно важливої інформації, критерії розкриття такої інформації в межах тлумачення ст. 34 Конституції України не надаються. Тож, є чіткий перелік конфіденційних даних про публічну особу; інформація про стан здоров'я віднесена до конфіденційної, але Конституційний суд України не надає тлумачення положенням законодавства, що визначають, загалом, обставини розкриття такої конфіденційної інформації. Зокрема, дублюються положення Закону України «Про інформацію», зазначаючи, що відомості про особу можуть бути поширені тільки за згодою цієї особи, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини. Та саме ці положення інформаційного законодавства України, на нашу думку, викликають багато дискусій і потребують додаткового тлумачення.

У європейському законодавстві інформація про стан здоров'я особи є «чутливою» інформацією про особу, та є конфіденційною. Так, відповідно до ст. 6 Конвенції Ради Європи про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних, передбачається, що персональні дані, які свідчать про расову належність, політичні, релігійні чи інші переконання, а також дані, що стосуються здоров'я чи статевого життя, дані щодо судимості особи, не можуть піддаватись автоматизованій обробці, якщо внутрішнє законодавство не забезпечує відповідних гарантій. Отже, інформація про стан здоров'я, як публічної, так і непублічної особи, є конфіденційною.

У національному законодавстві Франції йдеться про те, що кожна людина має право на повагу до приватного життя й публічні особи не є винятком [4]. Отож, апріорі законодавець

не надає публічній особі додаткового обтяження, пов'язаного зі статусом публічності. Протилежно інша позиція окреслена в законодавстві Великобританії.

Про це саме йдеться і в роботі Є. Штайнер «Новий Президент, його дружина і медіа: руйнування кордонів закону про захист приватності у Франції?». У цьому дослідженні автор говорить про те, що, на відміну від англійського підходу до захисту права на інформацію, котре превалює над правом публічної особи на приватність, у Франції на практиці це є практично неприпустимим.

Так, цікавим для теми цього дослідження є прецедент «Видавництво Плон проти Франції». З одного боку, йдеться про порушення лікарської таємниці: видавництво оприлюднює інформацію, отриману від приватного терапевта президента Ф. Міттерана, про хворобу, яка трималась в таємниці, і про яку Президент за свого життя заборонив повідомляти. Публікується книга «Велика таємниця», в якій викривається факт хвороби президента. З другого, — видавництво наполягає на тому, що, незважаючи на порушення лікарської таємниці, незважаючи на втручання у приватне та сімейне життя президента, французький народ має знати правду про стан здоров'я особи, котра керувала державою. Досліджуючи обставини справи, особливості вирішення спору на національному рівні, ми бачимо, що факт розкриття лікарської таємниці не виправдовується. Проти лікаря відкрили кримінальне провадження, результатом якого став вирок: 4 місяці тюремного ув'язнення та штраф 30 000 франків. Суд зафіксував порушення медичної таємниці на таких етапах: 1) коли доктор Гублер відкрив інформацію журналісту; 2) коли журналіст написав рукопис, розкриваючи всі факти та деталі лікування президента; 3) коли книга вийшла друком. «Обов'язок зберігання лікарської та-

ємниці загальний і абсолютний. Знання відповідної інформації не надає права лікарю перетворюватися на гаранта належного функціонування державних інституцій, ні на історичного діяча» [6]. Суд, звісно, визнає право електорату отримувати реальну інформацію про фізичне та психічне здоров'я особи, що очолює країну, проте спосіб, яким це було зроблено у справі Ф. Міттерана — не є належним. У книзі розкривається занадто приватна інформація: стадії хвороби, детальна інформація про лікування, переживання президента та інше, до того ж, публікація книги зроблена після смерті президента.

Аналізуючи історичні факти, на жаль, факт засекречування інформації про стан здоров'я перших осіб держави є непоодиноким. На нашу думку, це є неприпустимим. Суспіль-

ство має право знати загальні відомості про стан здоров'я особи, що керує державою. І водночас, особа, що займає найвищу державну посаду, має право на забезпечення збереження таємниці про стан свого здоров'я у деталях, якщо така особа виконує свої функціональні обов'язки в повному обсязі. ♦

Список використаних джерел

1. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України : у 2 т. — 2-е вид., перероб. і доп. / за ред. О. В. Дзери (кер. авт. кол.), Н. С. Кузнецової, В. В. Луця. — К. : Юрінком Інтер, 2006. — Т. I. — 832 с.
2. Фатьянов А. А. Правове забезпечення безпеки інформації в Російській Федерації [Електронний ресурс] / А. А. Фатьянов. — Режим доступу до ресурсу : <http://www.twirpx.com/file/776585>.
3. Павлов І. Ю. Правове забезпечення доступу до офіційної інформації. [Електронний ресурс] / І. Ю. Павлов. — Режим доступу до ресурсу : <http://www.prlib.ru/Lib/pages/item.aspx?itemid=42280>.
4. Code civil version consolidée au 1 Janvier 2013 [Electronic resource]. — Mode de accesse : <http://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006070721>.
5. Public Interest Disclosure Act 1998 [Electronic resource]. — Access mode : <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1998/23/contents>
6. Editions Plon v. France judgement. [Electronic resource]. — Access mode : <http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/hudoc>
7. Eva Steiner: The New President. His Wife and the Media: Pushing away the Limits of Privacy Law's Protection in France? // Electronic Journal of Comparative Law [Electronic resource]. — Access mode : <http://www.ejcl.org/131/art131-4.pdf>.
8. Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму» // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2003. — № 1. — Ст. 2 [Елек-

тронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу :
<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/249-15>.

9. Рішення Конституційного суду України у справі за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України, справа № 1-9/2012 [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу :
<http://www.ccu.gov.ua/doccatalog/document?id=167725>.
10. Закон України «Про доступ до публічної інформації» // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2011. — № 32. — Ст. 314 [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>.
11. Закон України «Про інформацію» // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 48. — Ст. 650 [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>.
12. Конституція України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 1996. — № 30. — Ст. 141 [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

Надійшла до редакції 01.05.2013 року

ЗАХИСТ ДИСЕРТАЦІЇ

ВІТАЄМО!

Штефан Анну Сергіївну, завідувача сектора авторського права НДІ інтелектуальної власності НАПрН України, з успішним захистом дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 — Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право.

Темою дисертаційного дослідження було обрано «Цивільне судочинство у справах за позовами до засобів масової інформації про захист честі, гідності і ділової репутації».

Бажаємо подальших творчих звершень на науковій ниві!

Редакція журналу
«Теорія і практика інтелектуальної власності»

З ІСТОРІЇ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ЗАХИСТУ АВТОРСЬКОГО ПРАВА

Тетяна Коваленко,
*старший науковий співробітник Центру експертних
досліджень Науково-дослідного інституту
інтелектуальної власності НАПРН України*

До ідей, покладених в основу Бернської конвенції, людство йшло дуже довго, близько чотирьох століть — з моменту винахідництва книгодрукування та виникнення в середині XV століття масової літератури. Коли розповсюдження літературних і художніх творів стало вигідним промислом, люди замислилися про те, хто та за яких обставин має право відтворювати й поширювати твори, як гарантувати автору зв'язок з його твором, як розподілити виторг від реалізації твору між усіма учасниками процесу. Звісно, інтереси читачів, видавців, книготорговців і авторів не збігалися. Кожному хотілося віддати менше, а отримати більше.

Саме перспектива отримати надприбуток (абсолютний або відносний, як економію) і є першопричиною порушення авторських прав.

Специфіка порушень авторських прав полягає в тому, що вони виходять за межі внутрішнього державного права. При розгляді питань щодо порушення авторських прав судам необхідно спиратися не стільки на національне законодавство в цій сфері, а й як на норми міжнародного права.

Міжнародна система охорони авторських прав є складним механізмом, в основу якого, передусім, покладено лежить Бернську конвенцію про охорону літературних і художніх творів в її численних редакціях.

Процес систематизації редакцій розглядався багатьма науковцями, зо-

крема Ю. Матвєєвим, М. Богуславським, О. Дзерою.

Метою цієї роботи є систематизація процесу розвитку міжнародної системи охорони авторського права та розгляд проблем національного захисту авторського права й суміжних прав.

До середини XIX сторіччя поняття «авторське право» не існувало взагалі. Право власності поширювалося лише на конкретні матеріальні вироби мистецтва — картини, скульптури тощо. Починаючи із середини XIX століття авторське право стає самостійною формою власності. Створення університетів, публічних бібліотек, розвиток книжкової торгівлі, вивчення іноземних мов, можливість вільного пересування по Європі, розширення обігу книжок — усе це сприяло створенню нових умов для видавничої діяльності, що стала вигідним вкладенням капіталу, а твори інтелектуальної праці почали відповідати всім критеріям товару.

Товар, продукт праці, що виготовлений для продажу, обмін продуктів як товару виникають за певних історичних умов: на основі суспільного розподілу праці, коли продукти виробляються відокремленими виробниками, що спеціалізуються на виготовленні якогось одного продукту. Задоволення суспільних потреб здійснюється через купівлю-продаж на ринку.

Будь-який товар має дві властивості: споживчу вартість і вартість. Споживча вартість — здатність речі задо-

вольняти якусь потребу людини, тобто її корисність. Споживча вартість товару є носієм її другої властивості — вартості. Якщо споживча вартість — речова властивість товару, то його вартість — його суспільна властивість, що виражає суспільний характер праці товароіробників [3].

Копітка робота зі створення правового інструменту щодо охорони авторських прав була розпочата в Брюсселі у 1858 році під час проведення конгресу авторів творів літератури та мистецтва. Після цього відбулися конгреси в Антверпені (1861 та 1877 роках) і Парижі (1878 рік), з 1883 року робота була продовжена в Берні, де в 1886 році після трьох дипломатичних конференцій була створена міжнародна угода, що й отримала назву «Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів». Цей документ був підписаний десятима державами: Бельгією, Великобританією, Іспанією, Італією, Ліберією, Гаїті, Тунісом, Францією та Швейцарією. У вересні 1887 року представники цих держав, окрім Ліберії, обмінялися ратифікаційними грамотами й відповідно до ст. 20 через 3 місяці, 05.12.1887 року, Бернська конвенція набула чинності. Поряд із матеріально-правовими правилами, Бернська конвенція 1886 року містить і адміністративні правила. Всі її основні положення підлягали обов'язковому включенню до національних законодавств країн-учасниць у тих випадках, коли національні законодавства забезпечували менш сприятливий режим для власників авторських прав. У цьому виявилось прагнення засновників конвенції до уніфікації основних положень захисту авторських прав.

Датою набрання чинності Бернською конвенцією про охорону літературних і художніх творів для України є 25.10.1995 року.

Одним з найбільш суттєвих правил, розроблених у Берні в 1886 році, було надання власникові авторських прав можливості не виконувати формально-

сті в країнах, де бажано здійснити захист, за умови, що власник виконав такі формальності в своїй країні.

На конференції 1886 року було оголошено про створення Бернського союзу, що складався з країн-учасниць і було обрано Міжнародне Бюро цього союзу. Були також передбачені правила приєднання до Бернської конвенції нових держав, порядок її зміни тощо. Одночасно була прийнята додаткова стаття та кінцевий протокол. Додаткова стаття підтвердила чинність всіх двосторонніх договорів, які встановлювали більш високий рівень охорони авторських прав. У протоколі містилися пояснення до деяких положень Бернської конвенції.

15.04.1896 року в Парижі відбулася перша конференція щодо зміни Конвенції 1886 року. На цей час до неї приєдналися 4 країни — Люксембург, Монако, Чорногорія, Норвегія. На цій конференції також були присутні спостерігачі від 14 країн — Аргентини, Болгарії, Болівії, Бразилії, Данії, Гватемали, Греції, Колумбії, Мексики, Перу, Португалії, Румунії, США та Швеції.

Серед нововведень 1896 року передусім необхідно згадати включення до конвенції поняття публікації та визначення його як «випуск копій». До важливих змін слід також віднести і уточнення до ст. 3, у згідно з яким охорона надавалася твору, що був вперше опублікований у країні-учасниці Конвенції, навіть у випадку, коли автор був громадянином країни, що не входила до Бернського союзу.

«1) Охорона, передбачена цією Конвенцією, застосовується:

(а) до авторів, які є громадянами однієї з країн Союзу, щодо їх творів як випущених у світ, так і не випущених у світ;

(б) до авторів, які не є громадянами однієї з країн Союзу, щодо їх творів, випущених у світ вперше в одній з цих країн або одночасно в країні, що не входить до Союзу, і в країні Союзу.

(2) Автори, які не є громадянами однієї з країн Союзу, але мають своє звичайне місце проживання в одній з таких країн, прирівнюються для цілей цієї Конвенції до громадян цієї країни.

(3) Під «випущеними у світ творами» слід розуміти твори, випущені за згодою їхніх авторів, який би не був спосіб виготовлення примірників, за умови, якщо ці примірники випущені в обіг у кількості, здатній задовольнити розумні потреби публіки, беручи до уваги характер твору. Не є випуском у світ представлення драматичного, музично-драматичного або кінематографічного твору, виконання музичного твору, публічне читання літературного твору, повідомлення по проводах або передача в ефір літературних або художніх творів, показ твору мистецтва і спорудження твору архітектури.

(4) Твір вважається випущеним у світ одночасно у кількох країнах, якщо він був випущений у двох або більше країнах протягом тридцяти днів після першого його випуску» [1].

Наступним етапом розвитку Бернської конвенції стала Берлінська конференція 1908 року. До цього часу до конвенції приєдналися ще 4 держави: Японія, Швеція, Данія, Ліберія. Крім цього, на конференцію були делеговані представники ще 19 країн. Ця конференція була найбільш плідною. Результатом її роботи був практично повний перегляд основних положень попередніх конференцій.

Нова редакція Бернської конвенції містила 30 статей. Основні її нововведення стосувалися чотирьох проблем:

1) текст Конвенції 1886 року ставить охорону авторських прав у залежність від умов і виконання формальностей, що передбачені в країні першої публікації. У ході Берлінської конференції було вирішено відмовитися від усіх формальностей, навіть у випадку, якщо в країні першої публікації вони існують;

2) «берлінський текст» Конвенції розширив коло об'єктів охорони. До об'єктів авторського права були включені твори хореографічні та пантомімічні, кінематографічні, фотографічні, твори архітектури. У новому тексті були визнані права композиторів на дозвіл адаптувати їхні твори для виконання апаратами механічного відтворення та публічне виконання цими інструментами;

3) були розширені права на переклад. Берлінська конференція визнала їх дійсність протягом всього строку дії авторського права без будь-яких обмежень;

4) Берлінська конференція встановила строк охорони авторського права, що становив 50 років після смерті автора.

У новій редакції Бернської конвенції було надано більш чітке визначення літературного та художнього твору. І, нарешті, у Конвенції 1908 року були визнані права автора на відтворення, публікацію та надання його творів у кінематографі.

У 1928 році відбулася Римська конференція. За період з 1908 до 1928 року до Бернської конвенції приєдналися такі держави: Австрія, Болгарія, Бразилія, Угорщина, Греція, Ліван, Марокко, Нідерланди, Польща, Португалія, Румунія, Сирія, Чехословаччина, Естонія, а також країни, що набули незалежності — Австралія, Ірландія, Нова Зеландія, Південно-Африканська Республіка.

Римська конференція проходила в період бурхливого розвитку засобів масової інформації та комунікацій, характерних для початку XX століття. Зокрема, це знайшло своє відображення у визнанні охорони прав авторів при трансляції по радіо їхніх творів (ст. 11*bis*), розширенні об'єктів охорони, визнання особистих прав авторів.

«1) Автори літературних і художніх творів користуються виключним правом дозволяти:

(i) передачу своїх творів в ефір або публічне повідомлення цих творів

будь-яким іншим способом бездротової передачі знаків, звуків або зображень;

(ii) будь-яке публічне повідомлення, чи то по проводах або засобами бездротового зв'язку, повторно переданого в ефір твору, якщо таке повідомлення здійснюється іншою організацією, ніж первісна;

(iii) публічне повідомлення передано в ефір твору за допомогою гучномовця або будь-якого іншого апарату, що передає знаки, звуки або зображення.

(2) Законодавством країн Союзу можуть бути визначені умови здійснення прав, передбачених попереднім пунктом; проте дію цих умов буде суворо обмежено межами країн, які їх встановили. Ці умови ні в якому разі не можуть зачіпати ні немайнових прав автора, ні належного автору права на одержання справедливої винагороди, що встановлюється, при відсутності згоди, компетентним органом.

(3) Дозвіл, наданий відповідно до пункту (1) цієї статті, оскільки не встановлено інше, не включає дозволу на запис переданого в ефір твору за допомогою приладів, що фіксують звуки або зображення. Проте законодавством країн Союзу може визначатися режим записів короткотермінового користування, здійснюваних радіомовною організацією власними засобами і для своїх передач. Цим законодавством може бути дозволене зберігання таких записів, зважаючи на їх виключно документальний характер, в офіційних архівах» [1].

Рівень охорони авторського права за Римською конвенцією був підвищений у зв'язку із включенням усних літературних творів (лекцій, промов, проповідей) до творів, що охороняються відповідно до ст. 2.

«(1) Термін «Літературні і художні твори» охоплює всі твори в галузі літератури, науки і мистецтва, яким би способом і в якій би формі вони не були виражені, як-то: книги, брошури та інші письмові твори, лекції, звер-

тання, проповіді та інші подібного роду твори; драматичні і музично-драматичні твори; хореографічні твори і пантоміми, музичні твори з текстом або без тексту; кінематографічні твори, до яких прирівнюються твори, виражені способом, аналогічним кінематографії; малюнки, твори живопису, архітектури, скульптури, графіки і літографії; фотографічні твори, до яких прирівнюються твори, виражені способом, аналогічним фотографії; твори прикладного мистецтва; ілюстрації, географічні карти, плани, ескізи і пластичні твори, що відносяться до географії, топографії, архітектурі або наукам» [1].

До найбільш важливих нововведень Римського тексту Бернської конвенції необхідно віднести визнання особистих прав авторів, які зберігаються за ними навіть при відчуженні майнових прав.

Після Другої світової війни в Європі відновилися роботи в галузі міжнародного авторського права. Бернська конвенція знову зазнала суттєвих змін у Брюсселі в 1948 році. Основною метою конференції було прагнення досягти більш повної уніфікації положень Конвенції та національних законодавств з урахуванням нових умов наукового й технічного розвитку. Уніфікація положень застосування Бернської конвенції була досягнута завдяки посиленню її главенства над національними законодавствами.

Поміж конференцій, що вносили зміни та доповнення до Бернської конвенції, особливе місце відведено Стокгольмській конференції 1967 року. До того часу на міжнародній арені з'явилося багато країн, що розвиваються, країн зі специфічними проблемами, що потребували невідкладного рішення. Ці країни намагалися зменшити значущість Бернської конвенції та рівень охорони авторських прав з метою отримання більш вільного доступу до необхідних їм творам науки та культури. Власники авторських прав роз-

винених країн-учасниць Бернської конвенції лякалися такої тенденції та всіляко їй опиралися. Більш того, вони були готові до звуження меж Бернської конвенції при збереженні колишнього рівня охорони авторського права, тому що інше загрожувало їм економічним програшем.

Результатом боротьби на Стокгольмській конференції між двома основними тенденціями в міжнародному авторському праві став протокол, який надав країнам, які розвиваються, значні переваги перед раніше чинним текстом. Для країн, які розвиваються, протоколом було надано можливість обходити захист авторського права шляхом видачі ліцензій на відтворення та переклади чужих творів будь-яким особам. Більше того, ціла низка пропозицій протоколу становила абсолютно новий підхід до охорони авторського права.

До більш суттєвих змін, які були досягнені під час Стокгольмської конференції необхідно віднести: вдосконалення критеріїв застосування Конвенції та визначення поняття країни походження та публікації; визнання права на відтворення; особливий режим кінематографічних творів та творів, що прирівнюються до них; розширення особистих прав автора (особисті права існують незалежно від майнових прав навіть після їх відчуження); розширення строків охорони авторських прав. Конференція не прийняла рішення про пряме збільшення 50-річного строку охорони. Та на ній була схвалена спеціальна резолюція, що дозволяла країнам розробити особливу угоду про застосування між ними строку понад установлені 50 років після смерті автора; вперше було встановлено охорону на твори фольклору.

Бернський союз об'єднав багато країн і перетворився на потужну міжнародну структуру із захисту прав авторів, промисловців і комерсантів, які працювали в цій сфері. Та цей союз так і не був всесвітнім. Одночас-

но з Бернським союзом розвивався інший міждержавний союз з охорони авторських прав — Міжамериканська конвенція. Основа міжамериканської системи охорони авторського права була закладена Конвенцією про літературну та художню власність, яка була укладена в 1889 році в Монтевідео. Принципових розбіжностей між Бернською та американською системами не було, однак і об'єднати їх не було можливостей.

Крім Конвенції про літературну та художню власність, були також укладені Конвенція про охорону літературної та художньої власності (Мехіко, 1902 рік), Конвенція про охорону патентів на винаходи, промислових малюнків та зразків, товарних знаків, торговельних марок і літературної і художньої власності (Ріо-де-Жанейро, 1906 рік), Конвенція про охорону літературної та художньої власності (Буенос-Айрес, 1910 рік), Конвенція про охорону літературної та художньої власності, переглянута на VI Панамериканській конференції (Гавана, 1928 рік), Міжамериканська конвенція про авторське право на літературні, наукові та художні твори (Вашингтон, 1946 рік). Головним недоліком усіх цих конвенцій було неприєднання США. Хоча ця країна брала безпосередню участь у підготовці Міжамериканської конвенції про авторське право на літературні, наукові та художні твори, але так і не ратифікувала її на підставі того, що не бажала змінювати своє внутрішнє законодавство.

Питання про розробку єдиної конвенції виникало ще на Римській конференції 1928 року. Можливість такого об'єднання розглядалась обома сторонами із залученням експертів, було докладено зусиль для уніфікації обох систем для подальшого їх злиття або розробки нової конвенції. Однак Друга світова війна не дала змоги дійти єдиного рішення.

Після чергової зміни Бернської конвенції в Брюсселі міжнародна си-

стема охорони авторського права залишалась ефективним правовим інструментом у розпорядженні основних капіталістичних країн Західної Європи й деяких розвинених країн Азії та Америки. Однак головним недоліком для видавців і книготорговців була неучасть США, які відмовлялися приєднатися до Бернського союзу. Однак і американська поліграфічна промисловість почувала себе тісно у національних межах. Експортуючи свою друковану продукцію в країни-учасниці Бернського союзу, книгопромисловці та комерсанти зазнавали значних збитків, адже твори, вперше опубліковані в США, не мали правової охорони за їхніми межами. Саме ці обставини визначили прагнення США приєднатися до міжнародних систем охорони авторського права.

Роботи з розробки нової конвенції розпочалися у 1948 році та тривали 3 роки. У 1951 році був підготовлений проект конвенції, що був представлений на дипломатичній конференції в 1952 році. Єдиним питанням проекту було вирішити проблеми без змін національних законодавств майбутніх країн-учасниць.

Всесвітня конвенція про авторське право була прийнята в Женеві у вересні 1952 року на міжурядовій конференції за участю представників 50 країн. Конвенція набула чинності в вересні 1955 року.

Женевська конвенція примітна тим, що містить загальну декларацію про прагнення країн-учасниць конференції створити міжнародний правовий інструмент, який буде прийнятний для більш широкого кола країн і спрямований на полегшення розповсюдження творів інтелектуальної творчості з метою ліпшого міжнародного взаєморозуміння. У преамбулі до Конвенції підкреслювалося, що Всесвітня конвенція створюється на додачу до вже існуючих міжнародних угод — Бернської та Міжамериканської конвенцій і вони існують паралельно.

«Стаття XVII

1. Ця Конвенція ні в чому не зачіпає постанов Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів і належності до Спільки, утвореної цією Конвенцією.

2. Для застосування попереднього пункту до цієї статті додається Декларація. Ця Декларація є невід'ємною частиною цієї Конвенції для Держав, які на 1 січня 1951 року були учасниками Бернської конвенції або які приєдналися чи приєднуються до неї згодом. Підписання цієї Конвенції вищевказаними Державами означає також підписання ними Декларації. Будь-яка ратифікація або прийняття Конвенції, будь-яке приєднання до неї з боку цих Держав приводить до ратифікації, прийняття Декларації або приєднання до неї.

Стаття XVIII

Ця Конвенція не позбавляє сили конвенції та багатосторонні або двосторонні угоди авторського права, які діють або можуть бути введені в дію між двома або кількома американськими республіками, але виключно між ними. У випадку розходжень між положеннями однієї з цих чинних конвенцій чи положеннями угод з одного боку і положеннями цієї Конвенції з другого, або між положеннями цієї Конвенції і положеннями будь-якої нової конвенції, або будь-якої нової угоди, які могли б бути укладені між двома чи кількома американськими республіками після введення в дію цієї Конвенції, для сторін буде мати перевагу остання за часом укладена конвенція або угода. Права, отримані на будь-який твір на підставі конвенцій чи угоди, діючих в тій або іншій з Договірних Держав до набрання чинності цією Конвенцією в цій Державі, не зачіпаються.

Стаття XIX

Ця Конвенція не відміняє багатосторонні чи двосторонні конвенції або домовленості, які діють між двома чи більше Договірними Державами. У разі розбіжностей між положеннями таких існуючих конвенцій чи домов-

леностей та положеннями цієї Конвенції, положення цієї Конвенції матимуть переважну силу. Права, отримані в будь-якій Договірній Державі на підставі таких існуючих конвенцій чи домовленостей, які діють до набуття чинності цієї Конвенції, не зачіпаються. Ця стаття ні в чому не зачіпає положень статей XVII і XVIII цієї Конвенції» [4].

Основне правове навантаження у встановленні зв'язку між Бернською та Всесвітньою конвенціями несе додана до ст. 18 Декларація, що є невід'ємною частиною Всесвітньої конвенції, та має правове значення для країн-учасниць Бернського союзу станом на 01.01.1951 року або тих, які приєдналися пізніше.

«Держави-члени Міжнародної спілки з охорони літературних і художніх творів, які є учасниками Всесвітньої конвенції з авторського права,

Бажаючи зміцнити свої взаємовідносини на базі вказаної Спілки та уникнути всіляких конфліктів, які могли б виникнути в результаті одночасного існування Бернської конвенції та Всесвітньої конвенції,

Ухвалили за загальною згодою таку Декларацію:

а) Твори, країною походження яких, згідно із положеннями Бернської конвенції, є держава, яка вийшла після 1 січня 1951 року зі складу міжнародної спілки, утвореної цією Конвенцією, не користуватимуться в країнах Бернської спілки охороною, яку надає Всесвітня конвенція з авторського права.

б) Всесвітня конвенція з авторського права не підлягає застосуванню у відношеннях між країнами, зв'язаними Бернською конвенцією, в тому, що стосується охорони творів, країною походження яких, згідно з положеннями Бернської конвенції, є одна з країн Міжнародної спілки, утвореної цією Конвенцією» [4].

Аналізуючи положення Декларації передусім необхідно звернути увагу на

той факт, що ці положення по суті накладають обов'язки на країни, оминаючи їхню регіональну незалежність, що стало однією з причин для відмови багатьох країн від приєднання до Всесвітньої конвенції. Досконалих відносин між конвенціями не існувало.

Однак, обравши своїм основним правилом охорони інтереси власників авторських прав принцип національного режиму, Всесвітня конвенція містить низку матеріально-правових норм, наявність яких забезпечує необхідний мінімум охорони авторських прав у країнах-учасниках. До цих норм належать закріплення права перекладу та встановлення мінімального 25 строку охорони. Закріплюючи за власником авторських прав право перекладу, Всесвітня конвенція застосувала новий спосіб обмеження цього права шляхом видачі при певних обставинах «примусової ліцензії» на переклад.

Стаття III Всесвітньої конвенції не потребує від країн, в національних законодавствах яких існують вказівки щодо виконання необхідних заходів для охорони авторського права, відмовитися від них. Зрештою, ця конвенція дозволяє країнам-учасникам вимагати виконання формальностей та інших умов для набуття і реалізації авторських прав і щодо всіх творів, уперше опублікованих на їхній території, і щодо творів національних авторів, незалежно від місця їх опублікування.

«1. Будь-яка Договірна Держава, за внутрішнім законодавством якої неодмінною умовою охорони авторського права є дотримання формальностей, якот: депонування примірників, реєстрація, застереження про збереження авторського права, нотаріальні посвідчення, сплата зборів, виготовлення або випуск у світ примірників твору на території цієї Держави, має вважати ці вимоги виконаними щодо всіх творів, які охороняються на підставі цієї Конвенції, і які вперше випущені в світ

поза територією цієї Держави і автори яких не є її громадянами, якщо, починаючи з першого випуску в світ цих творів, усі їхні примірники, випущені з дозволу автора або будь-якого іншого власника його прав, носитимуть знак © із зазначенням імені власника авторського права і року першого видання, цей знак, ім'я і рік випуску мають бути розташовані таким чином і на такому місці, які б ясно показували, що авторське право зберігається.

2. Положення пункту 1 цієї статті не заважають будь-якій Договірній Державі вимагати додержання формальностей або інших умов для одержання і здійснення авторських прав на твори, вперше випущених в світ на її території, або на твори її громадян, незалежно від місця випуску їх у світ.

3. Положення пункту 1 не заважають тому, щоб Договірна Держава вимагала від особи, яка звертається до суду, додержання в цілях судочинства процесуальних правил, як-от: представництва позивача адвокатом, допущеного до практики в цій Державі, або депонування позивачем примірника твору в суді або в адміністративному органі або як в тому, так і в іншому. Проте факт невиконання вказаних вимог не спричиняється до недійсності авторського права. Жодна із згаданих вимог не може бути поставлена громадянину іншої Договірної Держави, якщо така вимога не ставиться громадянам Держави, у якій проситься охорона.

4. У кожній Договірній Державі мають бути встановлені без будь-яких формальностей правові засоби, що забезпечують охорону не випущених у світ творів громадян інших Договірних Держав.

5. Якщо будь-яка Договірна Держава надає охорону більше ніж на один період часу і якщо тривалість першого такого періоду перевищує один із мінімальних строків охорони, передбачених статтею IV цієї Конвенції, то ця Держава може не застосову-

вати положення пункту 1 цієї статті як до другого, так і до наступних періодів охорони» [4].

Варто зауважити також такі положення Всесвітньої конвенції: 1) ніякі застереження до цієї Конвенції не допускаються. Тож, країна, що до неї приєдналася, приймає всі її положення без винятку; 2) всі спори між країнами-учасницями Конвенції щодо її тлумачення або її використання, не вирішені сторонами, передаються на розгляд до Міжурядового Комітету, до складу якого входять представники 12 країн-учасниць Всесвітньої конвенції.

Всесвітня конвенція про авторське право була розроблена та прийнята на спеціальній конференції, що була складена під егідою ЮНЕСКО і відбулася у Женеві в 1952 році.

Головною метою Всесвітньої конвенції стало створення універсального режиму для охорони та захисту авторських прав на літературні, наукові й художні твори на міжнародному рівні. Маються на увазі такі різновиди творів як письмові, музичні, драматичні й кінематографічні, твори живопису, графіки та скульптури.

У Всесвітній конвенції досить чітко регламентується порядок публікації творів, оформлення авторства, конкретні гарантії матеріальних і нематеріальних прав авторів. У ній передбачається, зокрема, що період охорони авторського права не може бути коротшим за життя автора і 25 років після його смерті.

Приділяється увага правовим аспектам питань, пов'язаних з перекладом літературних творів. Встановлюється процедура видачі ліцензії на переклад.

Дія Всесвітньої конвенції поширювалась і в Україні, позаяк колишній СРСР приєднався до неї у 1973 році. Рішенням Верховної Ради України від 23.12.1993 року було затверджено приєднання України до Всесвітньої конвенції як правонаступниці. Датою набуття чинності для України є 17.01.1994 року.

Система міжнародної охорони авторського права у своїй основі базується на праві внутрішньодержавному. Бернська, Всесвітня та Римська конвенції створені за принципом національного регулювання з гарантією обов'язкового мінімуму охорони. Незважаючи на приєднання до Бернської конвенції та інших міжнародних договорів у сфері авторського права, в Україні продовжується зростання порушень авторських прав. Зазначене свідчить про те, що ні гарантований обов'язковий мінімум охорони авторського права, ні норми Закону України «Про авторське право і суміжні права» не достатні на сьогоднішній день для ефективного впливу на скрутне становище в галузі охорони авторських прав у нашій країні.

Одним з напрямків запобігання порушенням авторського права та їх припинення є відведення більш значної ролі органам внутрішніх справ. У більшості країн світу в органах поліції та прокуратури існують спеціальні відділи, що опікуються лише питаннями охорони інтелектуальної власності, зокрема й і охорони авторських прав. Тим паче, що важелі впливу для цього існують.

Так, Кримінальний кодекс України встановлює відповідальність за порушення авторських і суміжних прав у ст. 176, де зазначено, що відпові-

дальність настає за незаконні відтворення, розповсюдження чи інше використання творів, які є об'єктом авторського права, без дозволу авторів, якщо ці дії спричинили шкоду в значному розмірі.

Крім цього, у ст. 51-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення передбачається адміністративна відповідальність за незаконне використання об'єктів права інтелектуальної власності.

Також варто згадати ст. 164-9 Кодексу України про адміністративні правопорушення, що встановлює адміністративну відповідальність за незаконне розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних, а також ст. 164-13 Кодексу України про адміністративні правопорушення, що встановлює адміністративну відповідальність за порушення законодавства, котре регулює виробництво, експорт, імпорту дисків для лазерних систем зчитування, експорт, імпорту обладнання чи сировини для їх виробництва.

Зазначене мінімізує державні втрати від недоодержання у вигляді податків Унаслідок порушення в галузі авторських і суміжних прав. ♦

Список використаних джерел

1. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів : Паризький Акт від 24.07.1971 року, змінений 02.10.1979 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_051.
2. Матвеев Ю. Г. Международные конвенции по авторскому праву / Матвеев Ю. Г. — 2-е изд., перераб. и доп. — М. : Международные отношения, 1978. — 176 с.
3. Товар [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу : <http://slovari.yandex.ru/БСЭ/товар>.
4. Всесвітня конвенція про авторське право 1952 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_052.

Надійшла до редакції 14.05.2013 року

ЗАХИСТ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ЗА СТАТТЕЮ 1 ПЕРШОГО ПРОТОКОЛУ КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД

Валентина Крижна,

*головний науковий співробітник НДІ інтелектуальної
власності НАПрН України, кандидат юридичних наук,
доцент*

Стрімке зростання тенденції використання об'єктів інтелектуальної власності потребує розширення механізмів захисту прав на них. Актуальність цього питання зумовлена складністю виявлення порушень у зв'язку з нематеріальним характером результатів творчої діяльності. Серед низки питань актуальним є питання можливості використання положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 року та протоколів до неї при захисті прав інтелектуальної власності, як у Європейському суді з прав людини, так і в судах України.

Мета цієї статті — з'ясувати можливість захисту прав інтелектуальної власності за допомогою ст. 1 Першого протоколу від 20.03.1952 року до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 року.

До цього питання зверталися науковці [1–3], однак деякі питання потребують подальшого аналізу. Зокрема, певна складність полягає в тому, що зазначена Конвенція не згадує про таке право, як право інтелектуальної власності. Близьким по суті до цього права є право власності, що закріплене в ст. 1 «Захист власності» Першого протоколу від 20.03.1952 року до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 року. Однак, якщо проаналізувати законодавство України, то право власності та право інтелектуальної власності — це самостійні права, що мають істотні відмін-

ності та підлягають окремій регламентації. Так, право власності регулюється книгою третьою, а право інтелектуальної власності — книгою четвертою Цивільного кодексу України від 16.01.2003 року (далі — ЦК України).

Водночас досить часто використовувана термінологія за змістом може відрізнитися не лише в різних країнах, але навіть у різних нормативних актах. До того ж, власне поняття може використовуватися у широкому та вузькому значеннях. Тож звернемося до аналізу положень ст. 1 «Захист власності» Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, відповідно до якої: «Кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права».

Проте попередні положення жодним чином не обмежують право держави вводити в дію такі закони, які вона вважає за необхідне, щоб здійснювати контроль за користуванням майном відповідно до загальних інтересів або для забезпечення сплати податків чи інших зборів або штрафів».

Для правильного використання цієї норми і вирішення питання можливості її застосування при захисті прав інтелектуальної власності ключовим є визначення поняття «майно» (в оригіналі англ. *possessions*).

Якщо проаналізувати зміст цього терміна з позиції законодавства України, то по-перше, під майном розуміють річ або конкретну сукупність речей. Саме про таке майно йдеться у нормах, які визначають предмет договору купівлі-продажу, оренди, дарування, позики тощо. По-друге, під цим терміном розуміють сукупність прав, які належать конкретній особі. По-третє, терміном «майно» позначають також сукупність майнових прав і обов'язків (наприклад, під спадковим майном розуміють усі майнові права та обов'язки спадкодавця, що переходять до спадкоємця) [4, 133–134]. Однак у жодному випадку до складу майна не включаються нематеріальні об'єкти цивільних прав, за винятком майнових прав вимоги [5, 263].

Легальне визначення терміна міститься в ст. 190 ЦК України, відповідно до якої майном як особливим об'єктом вважаються окрема річ, сукупність речей, а також майнові права й обов'язки.

Беручи до уваги те, що правильне розуміння терміна «майно» в різних значеннях практично важливе для визначення конкретних прав і обов'язків сторін у правовідносинах, де майно є об'єктом права, потрібно щоразу визначати значення цього терміна через тлумачення тексту правової норми.

Тлумачення терміна «майно», що використовується в Першому протоколі до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод зробив, Європейський суд з прав людини у своїх рішеннях.

Так, у низці рішень, серед яких рішення по справах *A.D. v. the Netherlands* від 11.01.1994 року, *Melnychuk v. Ukraine* від 05.07.2005 року, Суд дійшов до висновку, що інтелектуальна власність захищається ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

У рішенні від 18.09.2007 року у справі *Paeffgen GmbH v. Germany* Єв-

ропейський суд з прав людини в черговий раз зазначив, що поняття «майно» (*possessions*) зі ст. 1 Протоколу № 1 має самостійне значення, що не обмежується власністю фізичними речами, й воно є незалежним від офіційної класифікації в національному праві. Інші права та інтереси можуть розглядатись як право власності, і відповідно як майно в цілях цієї норми.

Для вирішення питання віднесення певного об'єкта до майна необхідно з'ясувати, чи є економічна цінність у такого об'єкта і чи порушуються при його використанні фінансові інтереси. З огляду на це, права інтелектуальної власності можуть бути захищені з використанням ст. 1 «Захист власності» Протоколу № 1 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Досить цікавою для тлумачення поняття «майно» є справа *Anheuser-Busch Inc. v. Portugal*. При розгляді цієї справи потрібно було вирішити питання, чи є відмова в реєстрації торговельної марки підставою для захисту прав відповідно до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Європейський суд з прав людини зазначив, що за своєю природою інтереси особи, яка подає заявку на реєстрацію торговельної марки, є майновими та їх захист може бути здійснено в межах ст. 1 «Захист власності» Протоколу № 1 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Такий підхід Суд пояснив тим, що заявник має законне очікування набуття низки повноважень, пов'язаних з його заявкою на реєстрацію торговельної марки.

Отже, практика Європейського суду з прав людини свідчить про поширення дії Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та протоколів до неї на відносини інтелектуальної власності в широкому сенсі, позаяк дає можливість захисту не лише набутих прав, а й інтересів щодо можливості їх набуття.

ЗАХИСТ ПРАВ

Що стосується порядку застосування ст. 1 «Захист власності» Протоколу № 1 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, то варто зважати на те, що вона фактично містить три норми. Так, перша норма встановлює загальне правило, відповідно до якого: «Кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном». Наступні дві норми є винятками з цього правила й фактично закріплюють можливість втручання у закріплене вище правило, але за наявності визначених умов. Так, друга норма містить певні умови, за яких можливе позбавлення права власності: «Ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права». Відповідно, третя норма надає можливість державі самостійно встановлювати правила в цій сфері відповідно до загальних інтересів: «Проте попередні положення жодним чином не обмежують право держави вводити в дію такі закони, які вона вважає за необхідне, щоб здійснювати контроль за користуванням майном відповідно до загальних інтересів або для забезпечення сплати податків чи інших зборів або штрафів».

Відповідно, Європейський Суд з прав людини, застосовуючи ст. 1 Протоколу № 1, насамперед вирішує, чи сталось порушення права на майно. Якщо відповідь позитивна, то потрібно з'ясувати, чи не підпадає ця конкретна ситуація під винятки, закріплені в останніх двох правилах, тобто чи не здійснено обмеження права: а) в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом та загальними принципами міжнародного права; б) з метою контролю за користуванням майном відповідно до загальних інтересів або для забезпечення сплати податків чи інших зборів або штрафів. Якщо ситуація не підпадає під жоден із цих винятків, то право підлягає захисту.

Розглянемо можливість посилання на ст. 1 «Захист власності» Протоколу № 1 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод при захисті прав інтелектуальної власності в судах України. Відповідно до ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23.02.2006 року № 3477-IV, суди України застосовують як джерело права при розгляді справ Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод та практику Європейського суду з прав людини та Європейської комісії з прав людини. Тож, можна дійти висновку, що за потреби захистити права інтелектуальної власності в судах України можна використовувати ст. 1 «Захист власності» Протоколу № 1 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, використовуючи тлумачення цієї норми Європейським судом з прав людини.

Уже можна зробити певні висновки при аналізі національної практики використання міжнародних норм. Так, застосування судами України положень Конвенції про захист прав людини, основоположних свобод та рішень Європейського Суду свідчать про те, що суди України можуть забезпечувати справедливий судовий захист, що спрямовується на: а) встановлення балансу між наявністю в людини прав і свобод, з одного боку, та розумінням і дотриманням цих прав державою — з другого; б) відправлення правосуддя на такому рівні, котрий би гарантував кожній людині при визначенні її цивільних прав і обов'язків або при висуненні проти неї будь-якого кримінального обвинувачення право на справедливий судовий розгляд; в) надання потерпілій стороні справедливої сатисфакції; г) потужний правовий потенціал положень Конвенції про захист прав людини, основоположних свобод та рішень Європейського Суду [3, 119]. Якщо поширити таку тенден-

цію на відносини інтелектуальної власності, то це сприятиме дієвому захисту прав у цій сфері.

Отож, Європейський суд з прав людини використовує термін «майно» (англ. *possessions*) у широкому значенні, розуміючи під ним не лише матеріальні речі, а й, зокрема, права інтелектуальної власності. Отже, ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод може застосовуватися при захисті прав інтелектуальної власності в Європейському суді з прав людини. А беручи до уваги, що суди України застосовують як джерело права при розгляді справ Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод

та практику Європейського суду з прав людини і Європейської комісії з прав людини, при потребі захистити права інтелектуальної власності в судах України можна використовувати ст. 1 «Захист власності» Протоколу № 1 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод поряд з іншими нормами законодавства України. ♦

Список використаних джерел

1. Chalk P. J. *Indigenous Trade Marks and Human Rights: an Australian and New Zealand Perspective* / Peter J. Chalk, Alexander Dunlop // *The Trade-mark Reporter*. — July-August, 2009. — P. 956–982.
2. Кривко Е. *Евросуд всемогущий* / Е. Кривко // *Юридическая практика*. — 2012. — № 27 (758) от 03.07.2012 года.
3. Паліюк В. *Практика застосування судами України Конвенції про захист прав людини та основних свобод* / В. Паліюк // *Юридичний журнал*. — 2003. — № 1 (7). — С. 115–119.
4. *Цивільний кодекс України : науково-практичний коментар / за ред. розробників проекту Цивільного кодексу України*. — К. : Істина, 2004. — 928 с.
5. *Цивільний кодекс України : науково-практичний коментар : у 2 ч. / за заг. ред. Я. М. Шевченко*. — К. : Ін Юре, 2004. — Ч. 1. — 692 с.

Надійшла до редакції 28.05.2013 року

АДМІНІСТРАТИВНА ТА КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ ЗА КОНТРАФАКЦІЮ І ПІРАТСТВО У СФЕРІ АВТОРСЬКОГО ПРАВА Й СУМІЖНИХ ПРАВ

Володимир Дроб'язко,
*завідувач сектора суміжних прав НДІ
інтелектуальної власності НАПрН України,
кандидат філологічних наук*

Адміністративна відповідальність

1. Накладення адміністративних стягнень за порушення авторських і суміжних прав

Основною підставою для самостійного існування адміністративної відповідальності за порушення авторських і суміжних прав є суспільна небезпечність посягання на встановлений законом порядок використання майнових прав та об'єктивна необхідність спеціального виділення адміністративно-правової охорони цих відносин. Суспільна небезпечність як правова категорія характеризує адміністративне правопорушення та є його обов'язковою властивістю.

Адміністративну відповідальність потрібно розглядати як обов'язок особи, що вчинила передбачене нормою адміністративного права правопорушення, зазнавати призначених їй у встановленому порядку державним юрисдикційними нормами заходів стягнення майнового чи іншого характеру.

Розгляд справ про адміністративні правопорушення відбувається в судах.

Про вчинення адміністративного правопорушення уповноваженими особами повинен бути складений протокол, який надсилається для розгляду до суду за місцем вчинення правопорушення.

За результатами розгляду справи повинна бути винесена постанова, в якій може бути зазначено про: накладення адміністративного стягнення й конфіскацію контрафактних примір-

ників творів і фонограм; припинення провадження справи.

Постанова суду про накладення адміністративного стягнення є остаточною і оскарженню в порядку провадження у справах про адміністративні правопорушення не підлягає.

Законодавством встановлені норми, що дозволяють ефективно залучати до відповідальності не тільки виробника контрафактних товарів, а й продавця. Введення адміністративної відповідальності підвищило відповідальність з боку посадових осіб магазинів та інших торгових точок, які вимагають від оптовиків доказів того, що пропонувані для продажу примірники товарів або фонограм не є контрафактними.

Законодавчі норми адміністративної відповідальності виправдовують себе у зв'язку з порушенням авторських і суміжних справ у незначних масштабах, передусім, у сфері торгівлі, де необхідне прийняття відповідних заходів щодо припинення правопорушення.

2. Адміністративна відповідальність за порушення авторських і суміжних прав

Законодавство України, як і багатьох інших країн, встановлює адміністративну відповідальність за порушення авторських і суміжних прав. Адміністративні заходи боротьби з правопорушеннями у зазначеній сфері є ефективними засобами впливу на правопорушників. Основні переваги застосування деяких адміністративних санкцій поля-

гають у простоті та швидкості їх реалізацій. Це дозволяє, зокрема, оперативно реагувати на порівняно дрібні порушення авторських і суміжних прав, наприклад, припинити незаконну торгівлю контрафактним товаром.

Адміністративна відповідальність за порушення авторських і суміжних прав встановлена Кодексом України про адміністративні правопорушення (КУпАП) [1].

Так, незаконне використання права інтелектуальної власності, зокрема авторських і суміжних прав (на літературний або художній твір, його виконання, фонограму, передачу організацій мовлення, комп'ютерну програму, базу даних), привласнення авторства на один з перелічених об'єктів, тягне за собою накладення штрафу в розмірі від 10 до 200 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян із конфіскацією незаконно виготовленої продукції, обладнання та матеріалів, які призначені для її виготовлення (ст. 51² КУпАП).

Демонстрація фільмів без Державного посвідчення на право розповсюдження та демонстрування фільмів, тягне за собою накладення штрафу в розмірі від 20 до 45 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян із конфіскацією фільмокопій, а також грошей, отриманих за їх демонстрування. За ті самі дії, вчинені повторно протягом 1 року після вжиття заходів адміністративного стягнення, можливе накладення штрафу в розмірі від 45 до 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Така сама відповідальність встановлена за розповсюдження фільмів шляхом продажу чи передачі в прокат фільмокопій без державного посвідчення на право розповсюдження та демонстрування фільмів (ст. 164⁶ КУпАП).

Розповсюдження без Державного посвідчення фільмів шляхом виготовлення фільмокопій з метою їх демонстрування, продажу, передачі в прокат тягне за собою накладення штрафу в розмірі від 60 до 90 неоподатковува-

них мінімумів доходів громадян з конфіскацією фільмокопій, засобів їхнього виготовлення, а також грошей, отриманих від їх демонстрування, продажу або передачі в прокат. За ті самі дії, вчинені повторно протягом року після застосування заходів адміністративного стягнення, можливе накладення штрафу в розмірі від 90 до 150 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (ст. 164⁶ КУпАП).

Розповсюдження і демонстрування фільмів з порушенням умов, передбачених Державним посвідченням на право розповсюдження і демонстрування фільмів, тягне за собою накладення штрафу в розмірі від 20 до 35 неоподаткованих мінімумів доходів громадян із конфіскацією фільмокопій, а також грошей, отриманих від їх демонстрування, продажу чи передачі в прокат. За ті самі дії, вчинені повторно протягом 1 року після застосування заходів адміністративного стягнення, можливе накладення штрафу у розмірі від 35 до 70 неоподаткованих мінімумів доходів громадян (ст. 164⁷ КУпАП).

Недотримання суб'єктами кінематографії та телебачення квоти демонстрування національних фільмів при використанні національного екранного часу тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб у розмірі від 60 до 90 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. За ті самі дії, вчинені повторно протягом 1 року після застосування заходів адміністративного стягнення, можливе накладання штрафу на посадових осіб в розмірі від 90 до 150 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (ст. 164⁸ КУпАП).

Незаконне розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, комп'ютерних програм, баз даних, упаковки яких не марковані чи марковані контрольними марками, що мають серію або містять інформацію, що не відповідають носію цього примірника, або номер, який не відповідає даним Єдиного реєстру одержувачів контрольних марок, тягне за

собою накладення штрафу в розмірі від 10 до 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян із конфіскацією цих примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних. За ту саму дію, вчинену особою, яку протягом 1 року було піддано адміністративному стягненню за одне з вищезазначених правопорушень, можливе накладення штрафу в розмірі від 50 до 200 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (ст. 164⁹ КУпАП).

Порушення законодавства, що регулює виробництво, імпорту, експорту, дисків лазерних систем зчитування, експорту, імпорту обладнання та сировини для їх виробництва, тягне за собою накладення штрафу в розмірі від 20 до 200 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (ст. 164¹³ КУпАП).

Відповідно до ст. 345 Митного кодексу України, ввезення на митну територію України або вивезення за межі цієї території товарів, призначених для виробничої або іншої підприємницької діяльності, з порушенням прав інтелектуальної власності, в тому числі об'єктів авторського права і суміжних прав, тягне за собою накладення штрафу на громадян у розмірі від 10 до 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією товарів, що переміщуються з порушенням прав інтелектуальної власності, а на посадових осіб підприємств — від 30 до 150 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією товарів, що переміщуються з порушенням цих прав [2].

Відповідно до ст. 52 [5] Закону України «Про авторське право і суміжні права», суд може накласти на порушника авторського або суміжних прав штраф у розмірі 10 % від суми, присудженої судом на користь позивача. Вилучена сума штрафу передається в установленому порядку до Державного бюджету України. Зазначена санкція, що має адміністративно-правову природу, є додатковим ка-

ральним засобом впливу на правопорушників, дії яких порушили майнові інтереси володільців авторських або суміжних прав. Її застосовують не окремо, а лише разом зі стягненням збитків в одній з допустимих законом форм, і вона прямо залежить від розміру присудженої на користь позивача суми відшкодування.

Кримінальна відповідальність

Цивільно-правові й адміністративні засоби захисту не завжди бувають достатньо стримувального ефекту. В тих випадках, коли порушення стає бізнесом, закриття підприємства за допомогою суду чи правоохоронних органів може лише означати, що це підприємство відкриється колись знову в іншому місці. Порушення, вчинені навмисно та з метою одержання прибутку, повинні каратися за допомогою кримінально-правових санкцій, і рівень застосовних санкцій не повинен залишати сумнівів, що такі порушення авторського права є серйозними правопорушеннями. Зазвичай, найкраще, щоб міри кримінального покарання також застосовувались у разі порушень, вчинених внаслідок грубої недбалості з метою одержання прибутку, оскільки буває важко довести, що порушення вчинене навмисне. Наявні засоби кримінально-правового покарання повинні передбачати як штрафи, так і тюремне ув'язнення, а в разі особливої тяжкості злочину суди повинні мати можливість застосовувати до порушника обидва види покарань.

1. Кримінально-правові засоби захисту авторських і суміжних прав в Україні

Об'єктивна сторона злочину. З об'єктивної сторони злочин проявляється у діях, які можливі у таких формах: незаконне відтворення творів науки, літератури і мистецтва, комп'ютерних програм і баз даних, виконань, фонограм та відеограм, програм мовлення; незаконне розповсюдження творів науки, літератури й мистецтва, комп'ютерних програм і баз даних, ви-

конань, фонограм та відеограм, програм мовлення; інше умисне порушення авторського та суміжних прав.

Обов'язковими ознаками об'єктивної сторони цього злочину є також суспільно небезпечні наслідки та причинний зв'язок між вказаними діями й наслідками.

До інших порушень авторських і суміжних прав можуть належати: вчинення дій, що порушують права суб'єктів авторського та суміжних прав; піратство у сфері авторського права й суміжних прав; плагіат; ввезення на митну територію України без дозволу правоволодільців примірників творів (зокрема й комп'ютерних програм і баз даних), фонограм, відеограм, програм мовлення; будь-які дії свідомого обходу технічних засобів захисту авторського та суміжних прав; підробка, зміна чи вилучення інформації, зокрема в електронній формі, про управління правами без дозволу суб'єктів авторського права й суміжних прав чи особи, що здійснює таке управління.

Готування до злочину не може тягнути за собою кримінальну відповідальність, а тому не є злочином, наприклад, вчинення дій, що створюють загрозу порушення авторських або суміжних прав.

Стаття 176 Кримінального кодексу України (надалі — КК України) охороняє лише майнові права потерпілого, а тому не є кримінальним злочином, наприклад, вчинення дій, що порушують особисті немайнові права суб'єктів авторського права [3].

Злочин вважається закінченим з моменту настання матеріальної шкоди у значному розмірі. Плагіат, деякі інші порушення авторських і суміжних прав, які не пов'язані із заподіянням матеріальної шкоди чи заподіяли матеріальну шкоду в меншому розмірі, ніж передбачається в ст. 176 КК України, кваліфікуються за ст. 51² КУпАП.

Незаконне виготовлення, підроблення, використання або збут неза-

конно виготовлених, одержаних або підроблених марок акцизного збору чи контрольних марок для маркування упаковок примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм і баз даних або голографічних захисних елементів кваліфікується за ст. 216 КК України.

Незаконне виробництво, експорт, імпорт, зберігання, реалізація та розміщення дисків для лазерних систем зчитування, матриць, обладнання та сировини для їх виготовлення кваліфікуються за ст. 2031 КК України.

Суб'єктивна сторона та кваліфіковані види злочину. Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим або непрямым умислом. За наявності прямого умислу особа: усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння; передбачає його суспільно небезпечні наслідки; бажає їх настання. За наявності непрямого умислу особа: усвідомлює небезпечний характер свого діяння; передбачає його суспільно небезпечні наслідки: не бажає, але свідомо допускає їх настання чи байдужа до них.

Кваліфікаційними видами злочину є: вчинення його повторно або за попередньою змовою групою осіб; вчинення службовою особою з використанням службового становища чи організованою групою.

Повторним злочином вважається вчинення будь-яких з передбачених ч. 1 ст. 176 КК України дій у будь-якій послідовності особою, що раніше вчинила такі чи інші дії, як щодо різних об'єктів авторського права та суміжних прав, так і щодо одного й того ж об'єкта. Не становить повторності вчинення особою декількох тотожних дій, що об'єднані її єдиним злочинним наміром, тобто утворюють єдиний продовжуваний злочин.

Проста групова злочинність характеризується узгодженістю дій кількох осіб. Організована злочинність — це діяльність групи осіб, об'єднаних в організацію, що має структуру, спеці-

ально пристосовану для вчинення злочинів.

Злочин за попередньою змовою групою осіб визнається вчинення двома або більше особами як співвиконавцями дій, передбачених частиною 1 ст. 176 Кримінального кодексу України, які заздалегідь, тобто до початку їх вчинення, домовились про спільне їх вчинення. При цьому може мати місце і розподіл ролей щодо вчинення об'єднаних спільним умислом дій. Одна особа може здійснювати незаконне відтворення чи тиражування фонограм, інша — їх розповсюдження.

Можливе вчинення злочину службовою особою з використанням службового становища щодо підлеглої особи. Для наявності цього складу злочину необхідно встановити, що службова особа була наділена щодо підлеглої їй особи — суб'єкта авторського права чи суміжних прав, владними повноваженнями, тобто ці особи перебували у відносинах підпорядкування, і, використовуючи своє службове становище всупереч інтересам служби, службова особа виконувала організаційно-розпорядчі обов'язки [4].

Кримінальні покарання. Покарання — міра державного примусу, що застосовується тільки судовими органами до осіб, які вчинили злочин. Виражається в позбавленні певних, належних цій особі благ.

У кримінальному праві встановлений кримінальним законом (ст. 51 КК України) обов'язковий перелік покарань за ступенем тяжкості, а саме: основні види покарань (громадські роботи, виправні роботи, арешт, обмеження волі на певний строк, довічне позбавлення волі); додаткові види покарань (конфіскація майна, позбавлення спеціального звання, рангу, чину).

Позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю та штрафи можуть застосовуватися як основні, так і додаткові покарання. У статтях 176, 203 і 216 КК України, що стосуються порушення

авторських і суміжних прав, покарання кваліфікуються залежно від розміру завданої матеріальної шкоди: у значному розмірі, у великому розмірі, в особливо великому розмірі. Застосовуються як основні види покарань (штраф, виправні роботи, обмеження волі, позбавлення волі, позбавлення прав обіймати посаду чи займатися певною діяльністю), так і допоміжні (конфіскація та знищення товарів і обладнання для їх виготовлення).

2. Кримінальна відповідальність за порушення авторського та суміжних прав

Кримінально правовий захист авторських і суміжних прав передбачений статтями 153², 176, 203¹ і 216 КК України.

Незаконне відтворення, розповсюдження творів науки, літератури та мистецтва, комп'ютерних програм і баз даних, а так само незаконне відтворення, розповсюдження виконань, фонограм, відеограм і програм мовлення, їх незаконне тиражування та розповсюдження на аудіо- й відеокасетах, дисках, інших носіях інформації або інше умисне порушення авторського і суміжних прав, якщо вони завдали матеріальної шкоди у великому розмірі, караються штрафом від 200 до 1000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, виправними роботами строком до 2 років або позбавленням волі на той самий строк з конфіскацією всіх примірників творів, матеріальних носіїв комп'ютерних програм, баз даних, виконань, фонограм, відеограм, програм мовлення, знарядь і матеріалів, які спеціально використовувалися для їх виготовлення. За ті самі дії, якщо вони вчинені повторно, за попередньою змовою групи осіб або завдали матеріальної шкоди в особливо великому розмірі — штрафом від 1000 до 2000 неоподаткованих мінімумів доходів громадян, а також позбавленням волі строком від 2 до 5 років. Зазначені вище дії, вчинені службовою особою з використанням службового

становища щодо підлеглої особи, караються штрафом у розмірі від 500 до 1000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, арештом строком до 6 місяців або обмеженням волі строком до 2 років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю строком до 3 років. Розмір завданої матеріальної шкоди вважають великим, якщо він у 200 і більше разів перевищує неоподаткований мінімум доходів громадян (ст. 176 КК України).

Незаконне виготовлення, підроблення, використання чи збут незаконно виготовлених, одержаних або підроблених марок акцизного збору або контрольних марок для маркування упаковок примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних чи голографічних захисних елементів караються штрафом у розмірі від 100 до 300 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян чи обмеженням волі строком до 4 років. За ті самі дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, можливе покарання штрафом у розмірі від 300 до 1000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян чи позбавленням волі строком від 3 до 5 років із конфіскацією товарів, промаркованих підробленими марками чи голографічними захисними елементами (ст. 216).

Незаконне виготовлення, підробка, використання чи збут незаконно виготовлених, одержаних або підроблених марок акцизного збору чи контрольних марок для маркування упаковок примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних або голографічних захисних елементів карають позбавленням волі строком до 3 років чи штрафом від 100 до 300 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. За ті самі дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, можливе покарання позбавленням волі строком від 3 до 5 років із конфіскацією

її майна або штрафом у розмірі від 300 до 1000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян із конфіскацією майна (ст. 153² КК України).

Незаконне виробництво, експорт, імпорт, зберігання, реалізація та переміщення дисків для лазерних систем зчитування, матриць, обладнання та сировини для їх виготовлення, якщо ці дії вчинені у значних розмірах, карається штрафом від 1000 до 5000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправним роботами на строк до 2 років, або позбавленням волі на той самий строк із конфіскацією та знищенням дисків для лазерних систем зчитування, матриць, обладнання, сировини для їх виробництва. Ті самі дії, якщо вони вчинені повторно чи за попередньою змовою групою осіб, або вчинені у великих розмірах, караються позбавленням волі від 2 до 5 років з конфіскацією та знищенням дисків для лазерних систем зчитування, матриць, обладнання та сировини для їх виробництва. При цьому, під значним розміром потрібно розуміти вартість дисків для лазерних систем зчитування, матриць, обладнання та сировини для їх виробництва, що в 20 і більше разів перевищує рівень неоподаткованого мінімуму доходів громадян. Під великим розміром слід розуміти вартість дисків для лазерних систем зчитування, матриць, обладнання та сировини для їх виробництва, що у 100 і більше разів перевищує рівень неоподаткованого мінімуму доходів громадян (ст. 203¹ КК України).

Отже, в Україні існують досить суворі адміністративні та кримінальні покарання, під які підпадає і відповідальність за контрафакцію та піратство у сфері авторського права й суміжних прав. Необхідно домогтися ефективного їх правозастосування у боротьбі з контрафакцією та піратством. ♦

Список використаних джерел

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 року № 8073-X // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 1984. — № 51. — Ст. 1122 (зі змінами).
2. Митний кодекс України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2012. — № № 44–45. — Ст. 55.
3. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 року № 2341 — III // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2001. — № 25–26. — Ст. 131 (зі змінами).
4. Коваль А. М. Кримінальна відповідальність за порушення авторського права і суміжних прав: теорія і практика / А. М. Коваль. — К. : Юстініан, 2005.
5. Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23.12.1993 року № 3792-XVII // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 1994. — № 13. — Ст. 64. (в ред. від 11.07.2011 року зі змінами і доповненнями).

Надійшла до редакції 28.11.2012 року

НОВИНИ

ВІТАЄМО ПЕРЕМОЖЦІВ КОНКУРСУ!

У рамках Всеукраїнського фестивалю науки, що проходив з 23–25.04.2013 року в НДІ інтелектуальної власності НАПрНУ відбувся Конкурс на кращу наукову роботу в таких номінаціях: «Краща монографія, брошура», «Краща наукова стаття», «Кращий молодий автор».

Переможців визначено:

- у номінації «Краща монографія, брошура» — Петренко С. А. Охорона комп'ютерної програми як об'єкта інтелектуальної власності: теорія і практика : монографія / С. А. Петренко. — К. : НДІ ІВ НАПрНУ, Лазурит- Поліграф, 2011. — 172 с.

- у номінації «Краща наукова стаття»:

Штефан О. Контрафакт у сфері авторського права та суміжних прав / О. О. Штефан // Теорія і практика інтелектуальної власності. — № 6. — 2012. — С. 22–28.

Осипова Ю. Вищі навчальні заклади України як суб'єкти права інтелектуальної власності (на прикладі об'єктів авторського, патентного права та нетрадиційних об'єктів права інтелектуальної власності) / Ю. В. Осипова // Теорія і практика інтелектуальної власності. — № 4. — 2012. — С. 17–24.

- у номінації «Кращий молодий автор» — Ю. В. Осипова, науковий співробітник Лабораторії правового забезпечення розвитку науки та технології, аспірант НДІ інтелектуальної власності НАПрНУ.

АЛЬТЕРНАТИВНА СУДОВА ЮРИСДИКЦІЯ З РОЗГЛЯДУ ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ У КРАЇНАХ ЄС

Олена Штефан,

завдувач відділу авторського права НДІ інтелектуальної власності НАПрН України, кандидат юридичних наук, доцент

Постановка проблеми. Питання, пов'язані з розмежуванням юрисдикції між спеціалізованими судами загальної юрисдикції не втрачають своєї актуальності, незважаючи на спроби подолання процесуальної невизначеності як з боку судової практики, так й шляхом висловлювання численних пропозицій у процесуальній доктрині. Більшість проблем розмежування юрисдикції між спеціалізованими судами по конкретних категоріях справ спричинені положенням ст. 16 Цивільно-процесуального кодексу (далі — ЦПК) України, який встановив заборону об'єднувати в одне провадження вимоги, що підлягають розгляду за правилами різного виду судочинства. Зазначене положення процесуального закону обмежує компетенцію суду, порівняно з положеннями ЦПК України 1963 року, яким у ст. 26 дозволялось об'єднання кількох пов'язаних між собою вимог, і перевага у їх розгляді та вирішенні надавалася судові загальної юрисдикції. Відсутність такого положення у чинному ЦПК України призводить до формалізації судочинства та не сприяє економії часу та ресурсів громадян і суду. На підтвердження цієї тези можна навести приклад зі сфери авторського права в разі вчинення досить поширеного правопорушення — плагіату. Так, є автор оригінального твору і є особа-плагіатор, яка має авторське свідоцтво. Спір про авторство між фізичними особами, згідно зі ст. 15 ЦПК України та

п. 5 Постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 01.03.2013 року № 3 «Про деякі питання юрисдикції загальних судів та визначення підсудності цивільних справ», може бути розглянутий у цивільному провадженні судом загальної юрисдикції. Проте суд, визнавши факт плагіату, виходячи зі змісту статей 15 та 16 чинного ЦПК України, не може у своєму рішенні зобов'язати ДП «УААСП», який входить у структуру Державної служби інтелектуальної власності, скасувати видане плагіатору авторське свідоцтво. Тож, особа, авторство якої було встановлено в порядку цивільного провадження не може повністю вплинути на плагіатора, що буде вважатися автором твору на підставі авторського свідоцтва. Для скасування авторського свідоцтва авторів оригінального твору необхідно додатково звертатися з відповідним адміністративним позовом до адміністративного суду (статті 2 та 17 Кодексу адміністративного судочинства України). Необхідність звернення до адміністративного суду виникне й у випадках, коли спір буде розглядатись у господарському суді — щодо внесення змін або скасування документів, виданих органами владних повноважень, до яких належить Державна служба інтелектуальної власності України.

Ступінь наукової розробки проблеми. Деякі питання цивільної юрисдикції були предметом дослідження

Ю. Червоного, М. Губенка, С. Оверчука, Г. Жиліна, Р. Калістратової, Ю. Осипова, С. Фурси, М. Штефана та ін. Останні дослідження з питань юрисдикції були проведені К. Бондаренко, Р. Куйбідою, О. Пасенюком, Д. Шадурою, О. Снідевичем та іншими науковцями. Водночас дослідниками недостатньо досліджувалися сучасні можливі шляхи вирішення проблем цивільної юрисдикції.

Мета статті. Дослідити сучасні європейські підходи щодо практичної реалізації альтернативної юрисдикції при вирішенні цивільних справ.

У процесуальній літературі можна виокремити кілька позицій щодо вирішення проблем цивільної юрисдикції, основними з яких є: звернення до альтернативної юрисдикції та спеціалізації судів.

Говорячи про альтернативну юрисдикцію привертає до себе увагу думка О. Снідевича, що значну частину проблем з визначенням юрисдикції можна було б вирішити, дозволивши альтернативну юрисдикцію, коли б позивач, зважаючи на наявну в законодавстві альтернативу у виборі юрисдикції та відповідно до власних інтересів, сам обирав порядок захисту свого права. Водночас, альтернативна юрисдикція потребує свого різностороннього вивчення саме як правового явища [15].

Відповідно до сучасної процесуальної доктрини, під альтернативною юрисдикцією традиційно розуміють позасудові способи вирішення конфліктів, тобто ті правові форми, котрі існують паралельно із системою державних судів і звернення до яких розглядають як альтернативну порушення справи в суді [11, 109–114]. Водночас в процесуальній доктрині існує й інше широке трактування терміна «альтернативне вирішення спорів», під яким розуміють не лише ті способи, котрі реалізують учасники правового конфлікту, що існують за межами судочинства, а й ті, що діють у його межах як альтернатива широко розгорнутому процесу [8, 26; 10, 168–180].

Відповідно до змісту альтернативної юрисдикції в межах широкого розгорнутого судового процесу зрозумілим стає те, що йдеться про медіацію. Під терміном «медіація» («посередництво») розуміють сприяння учасникам правового конфлікту шляхом самостійного його врегулювання, процедура якого полягає у проведенні перемовин при підтримці третьої сторони [3, 180–223].

Останніми роками проводиться чимало наукових досліджень у сфері медіації. Високий рівень мають публікації російських учених щодо цього альтернативного способу вирішення спору, зокрема С. Калашнікова, О. Носирева, О. Аллахвердова, О. Карпенка та ін. В Україні питання медіації вивчали Б. Леко, Г. Чуйко, Г. Єрьомінко.

Поняття й основні принципи медіації знайшли своє закріплення в Директиві 2008/52 ЄС Європейського парламенту і Ради Європи від 21.05.2008 року [2], Висновках Консультативної ради європейських суддів Ради Європи № 6 від 24.11.2004 року «Про справедливий судовий розгляд в розумні строки і ролі судді в судових процесах з урахуванням альтернативних способів вирішення спорів [9, 191–198], Рекомендаціях № R (2002) 10 Комітету Міністрів Ради Європи від 18.09.2002 року державам-членам щодо медіації в цивільних справах [14].

Згідно зі ст. 3 Директиви 2008/52, медіація визначається як будь-який процес незалежно від його назви, в якому дві і більше сторони спору звертаються за допомогою до третьої сторони з метою досягнення згоди у вирішенні спору, незалежно від того, чи був цей процес ініційований сторонами, запропонований або призначений судом або передбачений національним законодавством. При цьому зазначається, що це визначення охоплює медіацію, котру здійснює суддя, що не бере участі в будь-яких судових процедурах, пов'язаних із розглядом відповідного спору, та охоплює дії, здійс-

снювані судом або суддею, який прагне врегулювати спір у межах судових процедур, що стосуються відповідного спору. В Рекомендаціях № R (2002)10 Комітету Міністрів Ради Європи від 18.09.2002 року медіація визначається як процес, в якому медіатор допомагає сторонам вести перемови щодо предмету спору та досягати згоди.

З огляду на те, що Директива 2008/52 підлягає уніфікації країнами-членами ЄС, не зайвим буде звернутися й до досвіду національного законодавства деяких європейських країн. Так, наприклад, ЦПК Польщі надає сторонам можливість вирішити цивільний спір у позасудовому порядку, використовуючи інститут медіації (посередництва). Вказаний інститут є добровільним і застосовується на підставі угоди сторін або рішення суду, що спрямував сторони до медіації. Посередництво здійснюється до початку розгляду справи або ж після такого початку за згодою сторін. Медіаторами не можуть бути судді (крім суддів у відставці) [6].

Можна дійти висновку, що інститут медіації в Польщі подібний до національного інституту третейського судочинства.

Водночас ст. 223 ЦПК Польщі покладає на головуєчого суддю обов'язок у будь-який час розгляду судом цивільної справи сприяти укладенню сторонами мирової угоди, особливо на першому судовому засіданні, після з'ясування позицій сторін. Така норма міститься й у статтях 127–129 ЦПК Франції: сторони можуть досягнути примирення за власною ініціативою чи за ініціативою судді на будь-якій стадії процесу [16]. Згідно з цивільним процесуальним законодавством Німеччини, на будь-якій стадії процесу якщо сторони з'явилися у судове засідання, суд повинен сприяти примиренню осіб [17, 267–286].

Варто зауважити, що вітчизняне цивільне процесуальне законодавство також передбачає можливість укла-

дення мирової угоди, що на перший погляд дуже подібна до медіаційної. Проте потрібно зважити на те, що мирова угода затверджується судом, тобто наявна участь держави у врегулюванні спору та відповідні наслідки у зв'язку з її невиконанням. Укладання медіаційної угоди не вимагає участі держави у врегулюванні спору та породжує інші наслідки в разі її невиконання. Медіаційну угоду допомагає укласти медіатор. І якщо він є юристом, то укладає угоду, спираючись на норми законодавства, прописує строки її виконання й інші умови, важливі з погляду законодавства [7].

Проте проблема юрисдикції судів загалом і альтернативної юрисдикції безпосередньо, не обмежується кордонами якоїсь держави. Беручи до уваги те, що Україна прагне набути членства у ЄС було б доцільно звернутися до європейської судової практики.

Появі альтернативної судової юрисдикції сприяла загальносвітова тенденція до спрощення судових процедур у певних категоріях справ. Спрощені судові процедури у ЄС існують вже досить тривалий час. Ще в період головування Великобританії в ЄС, згідно з її пропозицією була розроблена Загальноєвропейська процедура спрощеного розгляду позовів (*European Small Claims Procedure (ESCP)*), яка з 01.01.2009 року, згідно зі ст. 29.2 Правил застосування процедури розгляду дрібних позовів (надалі — Правила), набула чинності на території усього ЄС [13].

Ця процедура може бути обрана позивачем як альтернативна, замість встановленої у законодавстві країни-члені ЄС. Це друга автономна процедура, що введена на території ЄС (першою була Європейська процедура наказу про оплату — *European Order for Payment Procedure*).

Варто зазначити, що в деяких європейських країнах (наприклад, Іспанії, Великобританії, Ірландії, Швеції) й раніше існувала судова процедура з

аналогічною назвою — *Small Claims Procedure*, а в інших (наприклад, Німеччині) така назва не використовувалася, цивільне процесуальне законодавство містило елементи спрощеного процесу.

Іноземні дослідники виділяють такі риси, характерні для процедури розгляду дрібних позовів:

- 1) неформальний процес, більш спрощений, порівняно зі звичайною процедурою провадження;
- 2) відсутність обов'язку щодо залучення до процесу адвоката;
- 3) активна роль судді при розгляді такої категорії справ;
- 4) порівняно прості правила, що стосуються поданням сторонами доказів, і значно більша свобода суддів при прийнятті рішення;
- 5) кожна зі сторін самостійно несе тягар витрат щодо ведення справи [12].

Такий підхід щодо розгляду цивільних справ більшою мірою задовольняє інтереси громадян країн-членів ЄС, аніж розгляд таких справ у національному суді своєї країни, особливо громадяни-сторони цивільної справи, не обізнаних в юриспруденції.

Так, наприклад, згідно з ЦПК Угорщини, так само як і в Україні, в результаті проведення судової реформи був посилений принцип змагальності. Суд у процесі розгляду справи перестав відігравати домінуючу роль, а почав дотримуватися нейтральної позиції арбітра й може сприяти в процесі розгляду цивільної справи, щоби сторони могли вільно самовизначитись і активно діяли в процесі. Також суд перестав бути ініціатором при реалізації процедури витребування доказів, він може лише за клопотанням сторін, на підставі закону й у випадках, передбачених законом, прийняти рішення про їх витребування (ст. (2) § 164 ЦПК Угорщини). Також у результаті внесення змін до ЦПК Угорщини (1992, 1995, 1997 роках) з метою забезпечення професійного

рівня заяв, які подаються до суду, був введений інститут обов'язкового юридичного представництва. Так, обов'язкове юридичне представництво не-обхідне бути при перегляді справи в апеляційному суду та у справах, які розглядаються в Реєстраційному Суді. Відсутність юридичного представника є підставою для відмови у прийнятті позовної заяви [5].

У ESCP сторони не зобов'язуються вести цивільну справу за допомогою адвоката чи будь-якого іншого спеціаліста, проте за своїм бажанням вони можуть залучати таких осіб. Це правило було покликане зменшити витрати сторін при розгляді їхнього спору судом.

ESCP дозволяє розглядати будь-які цивільні чи комерційні спори з дрібною сумою позовних вимог, однак встановлені й винятки. Так, згідно зі ст. 2 Правил, спрощений порядок не можна використовувати при вирішенні таких категорій спорів:

- 1) про визначення статусу тих, хто проживає;
- 2) про власність і обов'язки подружжя;
- 3) про банкрутство;
- 4) про соціальну безпеку;
- 5) арбітражні спори;
- 6) пов'язані із трудових відносин;
- 7) пов'язані із орендою нерухомого майна, крім грошових позовів;
- 8) про втручання у приватне життя, зокрема й спори про наклеп.

Відповідно до ESCP, сума позовних вимог не може перевищувати 2000 євро, при цьому не зараховується сума витрат, пов'язаних із розглядом справи та подачею позову. Для порівняння, різні європейські країни на рівні свого національного законодавства, по-різному визначають дрібну суму позову. Так, наприклад, в Іспанії дрібною сумою позову визнаються позовні вимоги до 900 євро, в Німеччині — до 600 євро, у Великобританії — до 5000 фунтів стерлінгів [12].

Позивач подає позов шляхом заповнення типової електронної форми, при цьому докази, що підтверджують певні факти можуть бути подані як одночасно з позовною заявою, так і в процесі її розгляду. Згідно зі статтями 21 і 22 Преамбули до Правил, усі країни-члени ЄС зобов'язані надавати сторонам у справі практичну допомогу при наданні інформації про типові форми позову та порядок їх заповнення при поданні позову до суду, а також підтримувати у процесуальних питаннях. Водночас, Правила не містять уточнень або доповнень, яку саме підтримку з процесуальних питань країни-члени ЄС повинні надавати.

Позивач подає позов у відповідний суд, який має надіслати копію відповідачу впродовж 14 днів. Проте, Правила не визначили суд, який компетентний розглянути конкретний спір, тому позивач вимушений буде звертатися з цих питань до Брюссельської конвенції про юрисдикційну компетенцію та про визнання і виконання судових рішень у цивільних і торгових справах, яка набула чинності 01.02.1973 року, та Римського договору про створення Європейської Спільноти. Проте, зараз Брюссельська конвенція перебуває в процесі скасування, її мають повністю замінити Регламенти Ради ЄС. Так, нині діє Регламент № 44/2001, прийнятий Радою ЄС від 22.12.2000 року «Про юрисдикцію, визнання і виконання судових рішень у цивільних і комерційних справах» [1].

Привертає увагу те, що вищезазначений Регламент Ради ЄС у ст. 1 встановлює дещо інший перелік справ, на які його дія не поширюється, ніж той, що вказаний у ст. 2 Правил розгляду цивільних і комерційних справ за процедурою ESCP. Так, Регламент Ради ЄС не поширюється на справи у сфері податкового, митного й адміністративного права, а також на:

- 1) справи про цивільний статус, правоздатність і дієздатність фі-

зичних осіб, про право власності, що виникають із шлюбних правовідносин, заповітів та спадкування;

- 2) справи про банкрутство, у позовах, пов'язаних з ліквідацією, у зв'язку з банкрутством компаній або інших юридичних осіб; у відносинах пов'язаних із затвердженням у судовому порядку мирових угод і аналогічних процесів;
- 3) справи у сфері соціального забезпечення;
- 4) справи віднесені до арбітражу.

Неважко дійти висновку, що деякі положення Правил, наприклад, що стосуються правового статусу тих, хто проживає, та банкрутства, Регламент Ради ЄС уточнив, при цьому справи про втручання у приватне життя, зокрема, спори про наклеп, та справи, пов'язані з орендою нерухомого майна, крім грошових позовів залишилися поза увагою Регламент Ради ЄС, при цьому у ньому окремо вказана інша категорія правовідносин, на які не поширюється його дія, — пов'язані із затвердженням у судовому порядку мирових угод та аналогічних процесів.

Правила надають право відповідачеві подати зустрічний позов, але позовні вимоги зустрічного позову не повинні перевищувати 2000 євро, якщо ж ліміт перевищено, справа автоматично виключається з категорії дрібних позовів, які розглядаються за процедурою ESCP і передається на розгляд у загальному порядку у відповідно до національного законодавства відповідної країни-членом ЄС.

Незважаючи на те, що процедура ESCP із розгляду дрібних позовів є міждержавною, проте у Правилах знайшлося місце і для національного законодавства країн-членів ЄС. Так, з'ясовуючи обґрунтованість позовних вимог, суд має виходити з положень національного законодавства країни-члена ЄС, у якій буде розглядатися справа. Також згідно зі ст. 4а Правил

ЗАХИСТ ПРАВ

сторони заповнюють форми заяв мовами, які допускає суд, а переклад додаткових документів можливий лише якщо від цього залежить постановлення законного й обґрунтованого рішення.

Прискоренню та зменшенню видатків при розгляді справа за процедурою ESCP сприяє те, що в судовому процесі активно використовуються сучасні електронні ресурси: Інтернет надає можливість подавати позов, відповідь на позов, уточнювати позовні вимоги чи суттєві для справи обставини, зустрічний позов, рішення тощо, а також показання свідків за допомогою відеоконференцій.

Згідно зі ст. 16 Правил, видатки, що підлягають відшкодуванню повинні бути обґрунтованими та відповідати заявленим вимогам (не більше ніж 20 % від позовних вимог).

Що стосується строків, то розгляд цивільної справи за процедурою ESCP хоча й належить до спрощеної процедури, проте триває близько 3–4 місяців. Відповідно до Правил, суд, отримавши позовну заяву, повинен протягом 14 днів надіслати її копію відповідачу, котрий у 30-денний строк повинен дати відповідь на пред'явлену йому позовну заяву. Після отримання відповіді відповідача на позов упродовж 14 днів від дати отримання суд зобов'язаний цей процесуальний документ і додані до нього документи надіслати позивачу. Протягом 30 днів від дати отримання позивачем відповіді відповідача на позов суд може постановити рішення у справі чи вчинити одну з таких процесуальних дій:

- витребувати в сторін додаткові докази;
- отримати показання свідків;
- викликати сторони для проведення усного розгляду цивільної справи.

Суд постановляє рішення не пізніше від 30 днів після проведення усного засідання чи отримання усієї необхідної у справі інформації.

Суд повинен проінформувати сторони про наслідки пропущення строків, проте у виняткових випадках, з метою додержання рівності прав сторін, зазначені строки можуть бути продовженими.

Рішення за процедурою ESCP приймається відповідно до спрощеної процедури та може бути виконане в будь-якій країні-члені ЄС і не потребує будь-якого додаткового підтвердження (додаток D до Правил, ст. 30 Преамбули Правил). Привертає увагу й той факт, що з метою найшвидшого поновлення прав рішення у справі, розглянутій за процедурою ESCP, набирають законної сили незалежно від потенційної можливості їх оскаржити.

Рішення у справі, що було постановлене за процедурою ESCP, може бути оскаржене за відповідною національною процедурою оскарження рішень країни, в якій розглядалася справа, проте така можливість існує не в усіх країнах-членах ЄС (ст. 17 Правил).

Для тих країн, у яких оскарження рішення у справі, розглянутій за процедурою ESCP, практикується ст. 18 Правил встановлені підстави для перегляду рішень за скаргою відповідача у справі, а саме:

- відповідач не був повідомлений про розгляд справи відповідно до вимог ст. 14 Правил;
- відповідач був повідомлений у строк, недостатній для підготовки відповіді на позов, унаслідок чого він не мав можливості захистити свої права;
- у відповідача не було можливості відповісти на позов, у зв'язку з обставинами, що визнані судом форс-мажорними.

Судова процедура ESCP, не зважаючи на те, що не підлягає уніфікації цивільно-процесуальним законодавством країн-членів ЄС, вводить додаткові можливості, незважаючи на кордони країн-членів ЄС вирішувати дрібні спори між їхніми громадянами

та компаніями у прискореному, зде-шевленому і спрощеному процесі [12]. Проте, громадяни далеко не у всіх країнах-членів ЄС оцінили процедуру ESCP, наприклад, в Естонії станом на 2012 р. була лише 1 справа, що розглядалася за цією процедурою, натомість, громадяни Італії активно користуються процедурою ESCP [4].

Висновки. ESCP дозволила, з одного боку, розвантажити суди держав-членів ЄС і надала суддям можливість сконцентруватися на розгляді більш складних справ, а з другого — громадянам країн-членів ЄС економити час і видатки при захисті своїх прав та задоволенні інтересів. Безумовно, альтернативна юрисдикція потребує подальшого вивчення як правове

явища. Проте європейський досвід альтернативного вирішення цивільних справ, безумовно становить інтерес для України як у контексті проведення судової реформи, так й відповідно до прагнення членства у ЄС. ♦

Список використаних джерел

1. Council Regulation (EC) No. 139/2004 of 20 January 2004 on the control of concentrations between undertakings (the EC Merger Regulation) // *Official Journal*. — 2001. — L 12. — P. 1. [Electronic resource]. — Access mode : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_a84.
2. Директива 2008/52 Относительно некоторых аспектов медиации в гражданских и коммерческих делах // Центр медиации и права [Электронный ресурс]. — Режим доступа к ресурсу : http://www.mediacia.com/files/Directive_rus.zip.
3. Здрок О. Н. Примирительные процедуры в гражданском судопроизводстве: понятие, классификации, тенденции развития (на примере Республики Беларусь) / О. Н. Здрок // *Вестник гражданского процесса*. — 2012. — № 1. — С. 180–223.
4. Как справиться с недобросовестными должниками и продавцами в ЕС? [Электронный ресурс]. — Режим доступа к ресурсу : <http://ru.euronews.com/2012/11/12/give-me-what-you-owe-me>.
5. Кендел М. Развитие гражданского процессуального права в Венгрии [Электронный ресурс] / М. Кендел. — Режим доступа к ресурсу : <http://law.edu.ru/script/cntSource.asp?cntID=100067428>.
6. Kodeks postępowania cywilnego [Электронный ресурс]. — Режим доступа к ресурсу : <http://www.prawniki.pl/kodeksy/kodeks-postępowania-cywilnego.htm>.
7. Кронда О. Медіація та її роль у юридичній компанії [Електронний ресурс] / Ольга Кронда. — Режим доступу до ресурсу : <http://legalweekly.com.ua/index.php?id=16061&show=news&&newsid=122936>.

8. Кузбагаров А. Н. Примерение сторон по конфликтам частнопроводного конфликта : автореф. дис... д-ра юрид. наук: 12.00.15 / А. Н. Кузбагаров; Санкт-Петербургский университет МВД России. — СПб., 2006. — 46 с.
9. Нешатаева Т. Н. Краткий обзор основных положений Заключения Консультативного совета европейских судей Совета Европы № 6 «О справедливом судебном разбирательстве в разумные сроки и роли судьи в судебных процессах с учетом альтернативных способов разрешения споров» / Т. Н. Нешатаева // Вест. Высш. Арбитраж. Суда Рос. Федерации. — 2005. — № 8. — С. 191–198.
10. Носырева Е. И. Альтернативные процедуры урегулирования споров как средство обеспечения доступности правосудия / Е. И. Носырева // Актуальные проблемы гражданского права, гражданского и арбитражного процесса : материалы науч. конф., 15–16.03.2002 года, Воронеж : в 2 ч. / под ред. Е. И. Носыревой, Т. Н. Сафроновой. — Воронеж : Изд-во Воронеж. гос. ун-та, 2002. — Ч. 2. Гражданский и арбитражный процесс. — С. 168–180.
11. Носырева Е. И. Посредничество в урегулировании правовых споров: опыт США / Е. И. Носырева // Государство и право. — 1999. — № 1. — С. 109–114.
12. Процедура рассмотрения мелких исков в Евросоюзе [Электронный ресурс]. — Режим доступа к ресурсу : <http://lucasfranco.ucoz.ru>.
13. Regulation (EC) No 861/2007 of the European Parliament and of the Council of 11 July 2007 establishing a European small claims procedure // Official Journal. — L. 199. [Electronic resource]. — Access mode : http://europa.eu/legislation_summaries/consumers/protection_of_consumers/l16028_en.htm.
14. Рекомендация по медиации в гражданских делах: Рекомендация Комитета Министров Совета Европы государствам-членам, 18.09.2002 года № R(2002)10 // Відновне правосуддя [Электронный ресурс]. — Режим доступа к ресурсу : <http://www.rj.org.ua/node/89>. та інші Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи.
15. Снідевич О. С. Актуальні питання процесу та судової практики / О. С. Снідевич // Вісник Вищої ради юстиції. — 2012. — № 2 (10). — С. 51.
16. Франция. Новый Гражданский процессуальный кодекс / пер. Д. Л. Давыденко // Центр медиации «Конфликт менеджмент» [Электронный ресурс]. — Режим доступа к ресурсу : <http://www.conflict-mediation.ru>.
17. Шренк К. Основы немецкого гражданского процесса / К. Шренк // Основы хозяйственного и торгового права Германии и Австрии : сб. докладов на семинаре, проведенном в рамках Темпус-проекта, Минск, 05–12.09.1999 года. — Минск, 2000. — С. 267–286.

Надійшла до редакції 15.04.2013 року

ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНИХ ІННОВАЦІЙНИХ ІНФРАСТРУКТУР: СТАН І ШЛЯХИ РОЗВИТКУ

Володимир Нежиборець,
*вчений секретар НДІ інтелектуальної власності
НАПрН України, кандидат економічних наук*

Згідно з чинними нормативно-законодавчими актами [1, 2], *інноваційна інфраструктура* є однією з підсистем Національної інноваційної системи (далі — НИС) і складається з виробничо-технологічної, фінансової, інформаційно-аналітичної та експертно-консалтингової складової, а також із *технополісів, технологічних та наукових парків*, інноваційних центрів та центрів трансферу технологій, бізнес-інкубаторів та інноваційних структур інших типів. Основними завданнями розвитку національної інноваційної системи в напрямі розвитку інноваційної інфраструктури визначено *розвиток виробничо-технологічної інноваційної інфраструктури* шляхом підвищення ефективності діяльності регіональних центрів інноваційного розвитку. Зокрема, розбудову виробничо-технологічної підсистеми передбачено здійснювати за пріоритетами створення інноваційної інфраструктури на *регіональному рівні* з одночасним забезпеченням міжрегіональної координації.

Відповідно до норм Європейського Союзу та СОТ щодо ефективного механізму стимулювання та державної підтримки провадження *науково-технічної та інноваційної діяльності* суб'єктами господарювання необхідні нові підходи до використання економічного, людського та природно-ресурсного потенціалу регіонів для забезпечення якісно нового рівня ефективності й конкурентоспроможності економіки [3].

Тож досить актуальними є наукові дослідження в галузі формування і розвитку інноваційної інфраструктури на *регіональному рівні*.

Питання теорії та практики інноваційної діяльності досліджували вітчизняні вчені: В. Геєць, В. Семиноженко, І. Запоточний, Д. Стеченко, М. Хвесик, С. Башкатова, В. Куценко, В. Чайка, Н. Якубовський, О. Жихор та ін. Однак поглибленого вивчення потребують питання, пов'язані з регулюванням інноваційного розвитку на регіональному рівні, а саме регіональна інноваційна політика та її ролі як важливого фактору економічного та соціального розвитку країни.

Одним із основних факторів, які впливають на ефективність формування інноваційної політики в регіоні, є інноваційний потенціал, що визначає рівень інноваційних можливостей суб'єктів господарської діяльності певного регіону [4].

Обмеженість ринкових механізмів регіонального розвитку актуалізує необхідність державного регулювання інноваційної діяльності в регіонах. Нині в Україні створена та діє потужна організаційна структура державних органів влади у сфері інноваційної діяльності. Проте вона характеризується відсутністю системності державних заходів щодо реалізації інноваційного потенціалу економіки регіонів, управління здійснюється без чітко сформульованої стратегії їхнього науково-технічного й інноваційного розвитку [5].

Становлення регіонального ринку інновацій неможливе без активізації інноваційного підприємництва, формування інноваційної інфраструктури, участі венчурного капіталу, наявності законодавчого забезпечення захисту інтелектуальної власності.

Регіональне регулювання ринку інновацій має бути спрямоване на сприяння найбільш повній реалізації інноваційних ресурсів регіону через систему функцій регіональних органів влади, а саме:

- стимулювання інновацій шляхом розміщення в технопарках або на підприємствах бізнес-інкубаторів державних замовлень від регіональної адміністрації;
- ініціювання створення регіональних інноваційних структур, надання їм юридичних, консультаційних, ділових послуг тощо [6].

Стратегічною метою інноваційної політики регіону є ефективна реалізація та перманентне нарощування інноваційного потенціалу, створення сприятливого інноваційного середовища взаємодії державних і приватних науково-дослідних установ, університетської науки й підприємств різних форм власності, що стимулюватиме інноваційну активність суб'єктів господарювання для підвищення конкурентоспроможності й досягнення високого рівня соціально-економічного розвитку регіону шляхом: удосконалення системи управління інноваційним процесом у регіоні; визначення пріоритетних напрямів інноваційного розвитку; визначення заходів щодо управління й ефективного використання інтелектуального капіталу; формування ефективної регіональної інноваційно-інвестиційної політики [7].

Досвід розвинених країн свідчить, що створення та функціонування регіональних інноваційних систем (РІС) в контексті НІС розглядається як одне зі стратегічних завдань регіонів, вирішення якого сприяє відтворенню потенціалу динамічного розвитку економіки.

В Україні рівень сформованості та діяльності РІС недостатній саме через такі недоліки: недосконалість і недостатня дієвість законодавства в інноваційній сфері; мале сприяння регіональній інноваційній діяльності з боку держави; відсутність привабливого інноваційно-інвестиційного середовища; недостатня державна стабільність, чіткість і послідовність інноваційної політики; відсутність гнучкої кредитної системи фінансування інноваційної діяльності.

Активізація формування та діяльності РІС потребує реалізації таких заходів: впровадження програмно-цільового принципу управління інноваційною діяльністю в регіонах, що забезпечить керованість процесу, підвищить його рівень, юридично закріпить напрям їхнього інноваційного розвитку; створення в кожному регіоні відповідно до потреб економіки інфраструктури інноваційного розвитку підприємництва; створення нових умов підготовки висококваліфікованих кадрів для базових галузей високотехнологічного виробництва; визначення і запровадження принципів функціонування регіональної інформаційно-консалтингової мережі з метою формування цілісної системи інформаційного забезпечення розвитку інноваційної діяльності; визначення джерел фінансування розвитку інноваційної інфраструктури та бажання їхніх суб'єктів здійснювати інвестиційну діяльність, що дасть поштовх активному функціонуванню РІС [8].

Практична реалізація в Україні нової регіональної політики повинна передбачити заходи щодо правової підтримки розвитку міжрегіонального співробітництва як складової нової регіональної політики [9].

На думку українських учених [10, 11] оптимальним варіантом розвитку інноваційної складової в економіці країни буде створення нових господарсько-територіальних утворень (технопарків, бізнес-інкубаторів, регіо-

нальних інноваційних фондів, венчурних фірм), які сприятимуть залученню приватного бізнесу до фінансування науково-дослідних розробок і процесу впровадження нових технологій у виробництво.

Технопаркові структури є найбільш перспективними центрами інноваційної діяльності, що мають стати базою та виконувати низку найважливіших функцій щодо формуванню НІС.

Вдалий досвід функціонування технопарків [12–15] (достатньо швидка окупність коштів, вкладених інвесторами в такі проекти, зростання та розширення виробництва) наочно демонструє вигідність тривалих інвестицій, що позитивно відобразиться на розвитку венчурного фінансування, а головне, сприятиме формуванню інноваційної психології у підприємців і юридичних осіб.

Якщо *національні* технопарки орієнтовані на створення нових галузей, що мають сприяти забезпеченню майбутньої конкурентоспроможності національної економіки, то *регіональні* технопарки створюються з метою визначення, розкриття та розвитку інноваційного потенціалу, інноваційної здатності регіону, забезпечення потреби економіки регіону в інноваційних продуктах.

Регіональні технопарки забезпечують поетапне підвищення технологічного рівня економіки, створюють умови для малого та середнього наукомісткого й технологічного бізнесу. На регіональному рівні системоутворювальними складовими технопарків є промислові підприємства регіонів, наукові й академічні організації.

Регіони з їхніми науково-технологічними, фінансово-економічними, виробничими та соціальними можливостями відіграють особливо важливу роль у процесі переходу економіки на інноваційний шлях розвитку.

Реалізація державної інноваційної політики на регіональному рівні спрямована на структурну перебудову еко-

номіки регіонів, завдяки якій забезпечується їхній соціально-економічний розвиток, підвищується інноваційна активність підприємств і зростає інвестиційна привабливість.

При будівництві технопарку потрібно зважати на особливості певного регіону, його базові умови для того, щоб технопарк успішно функціонував на його території.

Як показує світовий досвід, найбільш динамічно розвиваються ті регіони, де формується *регіональна інноваційна інфраструктура*, пов'язана інноваційним ланцюжком «освіта — наукові дослідження та розробки — промислове виробництво — ринок» [16].

Формування такої інфраструктури забезпечує для регіонів додаткові конкурентні переваги на ринку товарів і послуг за рахунок можливості здійснювати внутрішню спеціалізацію та стандартизацію, мінімізувати витрати на впровадження інновацій.

Важливим напрямом державної регіональної інноваційної політики є зменшення диференціації в соціально-економічному розвитку регіонів. З цієї метою необхідним є розроблення для кожного регіону (чи групи регіонів) індивідуальних підходів до вирішення проблем його розвитку.

На думку фахівців [16], формування *регіональної інноваційної політики*, котра була би здатна забезпечити реалізацію зазначених вище завдань, має базуватися на таких основних принципах:

- системний підхід до формування регіональної інноваційної політики;
- створення регіональної інноваційної інфраструктури, відповідно до специфіки територій з наступною інтеграцією в єдину систему;
- узгодженість середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності регіонального та загальнодержавного рівнів (згідно з Законом України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні»);

- концентрація ресурсів на пріоритетних напрямках з чітким визначенням джерел фінансування.

Аналізуючи регіональний досвід світової практики щодо реалізації інноваційної політики, можна дійти висновку, що забезпечення інноваційного розвитку регіонів має здійснюватися за такими основними етапами:

- 1) формування та законодавче забезпечення державної політики підтримки інноваційного розвитку регіонів;
- 2) формування ефективно діючої регіональної інноваційної інфраструктури;
- 3) розробка програм інноваційного розвитку конкретних регіонів відповідно до пріоритетних напрямів інноваційної діяльності регіонального рівня;
- 4) реалізація програм інноваційного розвитку регіонів з поточним корегуванням [16].

Технологічний парк може реалізувати як весь інноваційний процес, так і певні його етапи. Водночас він лише виявляє перспективні розробки й у процесі їхньої комерціалізації надає вченим, новаторам, винахідникам фінансову, юридичну, матеріально-технічну, консалтингову й інформаційну підтримку. Технопарк не має займатись організацією масового виробництва, а лише доводити ідею до стадії створення дослідного зразка нового продукту чи відпрацьовування нової технології [17].

Основною ідеєю технопарків є *комерціалізація результатів* наукових досліджень університетських, академічних та інших дослідницьких центрів, наукова продукція яких за допомогою інноваційних процедур доводиться до виробничих структур з подальшим виведенням на ринок.

Світова практика підтверджує, що створення та функціонування технопарків вимагає проведення цілого комплексу нормативно-правових, фінансових, організаційних, кадрових

й інших заходів. На все це, а також на створення та «розкручування» інноваційних проектів, потрібно досить багато часу. Американські вчені вважають, що для виведення технопарків на позитивні фінансові результати потрібно 10–15 років, приблизно такі ж терміни в Європі.

Технопарки, як одна з найбільш вдалих форм організації інноваційної діяльності, зазвичай, мають пільги з оподаткування прибутку, різні системи податкових знижок і пільгових кредитів, системи прискореної амортизації устаткування, пільги з оренди основних засобів і при виконанні митних операцій.

У більшості країн основну частину фінансування наукові та технологічні парки отримують від держави. У Франції ця частина становить 50 %, в Японії — до 100 % [13].

На жаль, сьогодні технопарки залишаються єдиною *реально дієвою в Україні формою інноваційної діяльності*.

Та, на наш погляд, практичні підходи до формування РІС дуже різні і, як показує національний і закордонний досвід, межі між окремими видами регіональної інноваційної інфраструктури розмиті та змішані форми трапляються на практиці значно частіше, ніж чисті.

Світовий досвід становлення технологічного ринку в США, Японії, Швеції, Тайвані та ін., показує, що основним елементом державної політики в розвинених країнах є програми стійкого розвитку та створення *техноекінополісів і технопаркових структур як інноваційних центрів*. Економічний розвиток за типом техноекінополісів і технопарків перетворює периферійні області з відсталою економікою на високорозвинені регіони, забезпечені високими технологіями в різних сферах промислового та сільськогосподарського виробництва, транспорту, зв'язку. При цьому розв'язуються регіональні завдання соціального роз-

витку, зокрема створення додаткових робочих місць, підготовка власних фахівців, створення інфраструктури тощо [12].

Висновки

1. Оптимальним варіантом розвитку інноваційної складової в економіці країни є створення мережі технопарків і територіальних центрів («поліусів»), які сприяють залученню приватного бізнесу у фінансування науково-дослідних розробок і процесу впровадження нових технологій у виробництво.

2. Інноваційна діяльність має базуватися на ефективному використанні інтелектуального та промислового потенціалу регіонів, сприяти комерціалізації знань і технологій, а відповідно і становленню інноваційної інфраструктури, що постає як основне джерело впровадження високих технологій у виробничий процес. ♦

Список використаних джерел

1. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної цільової економічної програми створення в Україні інноваційної інфраструктури на 2009–2013 роки» від 14.05.2008 року № 447 [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу : http://invest.ukrproject.gov.ua/index.php?lang=ua&get=55&law_id=180#1
2. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року» від 21.07.2006 року № 1001 [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1001-2006-%D0%BF>.
3. Проблеми соціально-економічного розвитку регіонів [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу : http://pidruchniki.ws/1214101638826/rps/problemi_sotsialno-ekonomichnogo_rozvitku_regioniv.
4. Башкатова С. В. Роль інновацій в економічному розвитку регіонів [Електронний ресурс] / С. В. Башкатова. — Режим доступу до ресурсу : http://www.rusnauka.com/SND/Economics/13_bashkatova%20s.v..doc.htm.
5. Рубек Н. А. Розвиток інноваційної інфраструктури: регіональний аспект [Електронний ресурс] / Н. А. Рубек, О. І. Нагай. — Режим доступу до ресурсу : <http://investycii.org/investuvanya/konferentsiji/problemy-formuvannya-ta-rozvytku-inovatsijnoji-infrastruktury/rozvytok-inovatsijnoji-infrastruktury-rehionalnyj-aspekt.html>.
6. Малишева А. А. Інноваційний розвиток економіки регіонів [Електронний ресурс] / А. А. Малишева. — Режим доступу до ресурсу : <http://ua-referat.com/%D0%86%D0%BD%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%86%>.
7. Хаїрова Е. А. Основні напрямки у сфері управління інноваційним розвитком регіону [Електронний ресурс] / Е. А. Хаїрова. — Режим доступу до ресурсу : http://www.rusnauka.com/34_VPEK_2012/Economics/15_121272.doc.htm.
8. Стеченко Д. М. Актуальність активізації формування регіональних інноваційних систем [Електронний ресурс] / Д. М. Стеченко. — Режим доступу до ресурсу : <http://ua.convdocs.org/docs/index-8793.html?page=116>.

9. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів щодо стимулювання міжрегіональної співпраці, кооперації та інтеграції» від 21.09.2011 року № 896-р [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/896-2011-%D1%80>.
10. Сухоруков А. І. Технологічна реструктуризація як напрям антикризової політики [Електронний ресурс] / А. І. Сухоруков // Стратегічна панорама. — 2005. — № 3. — Режим доступу до ресурсу : http://www.niisp.gov.ua/vydanna/panorama/issue.php?s=epol0&issue=2005_3.
11. Інноваційні центри [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу : <http://www.eattm.net/index.php?page=catalog&pid=100056>.
12. Технопарки и техноэкополисы как основа национальной инновационной системы // Доповідь на засіданні секції Ради з розвитку венчурного підприємництва, 21.05.04 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: http://enterprises.mironov.ru/content.phtml?section_id=21&id=84
13. Державна підтримка розвитку венчурних інвестицій в інноваційній сфері [Електронний ресурс] // Українська асоціація інвестиційного бізнесу. — Режим доступу до ресурсу : http://www.uaib.com.ua/files/articles/204/9_4.pdf.
14. Зарубіжний досвід роботи технопарків. «Наукові» технопарки [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу : <http://www.raexpert.ru/researches/technopark/part2>.
15. Про розвиток технологічних парків РФ [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу : ru.government.kz/docs/01_b_razvitie_innovatz_sistemy.doc.
16. Гуржій А. М. Інноваційна діяльність в Україні : монографія / А. М. Гуржій, Ю. В. Каракай, З. О. Петренко, Н. І. Вавіліна, Т. К. Куранда. — К. : УкрІНЕІ, 2007. — 144 с.
17. Регіональні перспективи розвитку технопарків [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу : <http://www.raexpert.ru/researches/technopark/part4>.

Надійшла до редакції 24.04.2013 року

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ КОНКУРЕНТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ У СФЕРІ ПРОМИСЛОВОЇ ВЛАСНОСТІ*

Богдан Львов,

суддя Вищого господарського суду України,

здобувач Київського університету права НАН України

Поточний складний стан виходу з економічної кризи в Україні, суттєві складнощі функціонування більшості суб'єктів господарювання, що супроводжуються правовим нігілізмом та бажанням, водночас, одержання максимальних прибутків при мінімальних витратах, не рідко приймають примхливі форми, якими перевіряються на міцність як правові засади конкурентного права України, так і загальне нормативно-правове забезпечення захисту права інтелектуальної власності. Значною мірою це стосується найбільш важливої для господарської діяльності її складової, якою виступає промислова власність.

Доцільність проблематики недобросовісної конкуренції у сфері промислової власності в Україні насамперед визначається тим, що в сучасній економіці нашої держави конкуренція носить суперечливий характер. Не дивлячись на удосконалення чинного законодавства, постійно набувають розвитку і негативні прояви самої конкуренції, що полягають, зокрема, у застосуванні нецивілізованих та недобросовісних методів, які завдають шкоди не лише виробникам, але й споживачам та суспільству в цілому. Цьому сприяють як відносно незначний період існування конкурентного законодавства України, втрата певною мірою за роки планової економіки досвіду та усталених тради-

цій вільної торгової/господарської діяльності, а також наявний стан правового нігілізму.

Водночас ефективний розвиток господарських механізмів зазвичай передбачає наявність добросовісних та цивілізованих відносин між конкуруючими суб'єктами, дотримання ними загальних правил поведінки у господарській діяльності, торгових та інших чесних звичаїв. При цьому дотримання учасниками ринку справедливих та рівних для всіх умов підприємництва і конкуренції забезпечується наявними гарантіями з боку держави та прозорими механізмами застосування засобів примусу. Адже саме такі справедливі та рівні умови є вихідними для існування різноманітних сфер національної економіки, на підтвердження чого слугують сфери торгівлі, фінансових послуг, перевезень, тощо. Стосуються такі умови й сфери промислової власності, в якій суб'єкти господарювання використовують надані їм за допомогою правової охорони об'єктів права інтелектуальної власності можливості конкурувати своїми товарами, послугами тощо.

Все вище обумовлене свідчить на користь актуальності дослідження, присвяченого розкриттю окремих аспектів удосконалення національного досвіду застосування конкурентного законодавства у сфері промислової власності.

* Стаття друкується в авторській редакції

НЕДОБРОСОВІСНА КОНКУРЕНЦІЯ

Слід зазначати, що проблеми недобросовісної конкуренції неодноразово підіймалися у наукових дослідженнях, на підтвердження чого слугують численні дослідження (Валітов С. С., Журік Ю. В., Коваль І. Ф., Корчак Н. М., Кузьміна С. А., Лук'янець В. С., Мельник С. Б., Чернелевська О. Л., Шуміло І. А. та інші). Не менше уваги приділяється й дослідженню проблематики правових аспектів промислової власності (Андрейцева О. Б., Атаманова Ю. С., Воронін Я. Г., Гарєєв Є. Ш., Кириченко Т. С., Крижна В. М., Макода В. С., Халаїм Н. О., Ярошевська Т. М.). Разом із тим, і досі залишається поза увагою дослідників проблематика, що перебуває на стику цих напрямів, а саме проблематика застосування конкурентного законодавства у сфері промислової власності. Звичайно, не можна говорити про повну царину на цьому напрямі, достатньо продивитися навіть публікації та дослідження ряду вітчизняних вчених, зокрема, Андрощука Г. А., Безуха О. В., Шевчук С. Р. та інших. Водночас аналіз правозастосування дозволяє говорити про нові виклики, які виникають у ході діяльності суб'єктів господарювання щодо реалізації прав інтелектуальної власності на об'єкти промислової власності. Відтак, доцільним є постійне приділення уваги цьому напрямку дослідження.

Тривалий аналіз суспільних відносин, чинного законодавства у сфері економічної конкуренції, особливостей його правозастосування, судової практики, тощо дозволяють стверджувати, що на сучасному періоді умови становлення цивілізованого ринку в Україні потребують поглибленої уваги до правового змісту таких понять як «добросовісна конкуренція», «чесні звичаї», «зловживання правом». Адже майже протягом усього минулого сторіччя ці поняття для нашого суспільства були майже забуті, усунуті від реального застосування внаслідок директивного керівництва економікою та особливостей

побудови радянської системи права, яка оперувала більш конкретними поняттями, залишаючи визначення розумності, справедливості, доцільності в основному за законодавцем.

Відтак, нині актуальним слід вважати постійний моніторинг практики застосування чинного законодавства України та його подальше удосконалення й узгодження з урахуванням міжнародного досвіду не лише із метою припинення наявних актів недобросовісної конкуренції та застосування заходів відповідальності до порушників, але й для надання додаткової ваги виховним факторам – орієнтації підприємців на свідоме дотримання загальноприйнятих правил поведінки у господарській діяльності та принципів ділової етики.

Саме на це спрямовано наповнення українського законодавства категоріями «розумності», «добросовісності», «справедливості», які, зокрема, є визначальними як для критеріїв і принципів конкуренції, так і для її розмежування з проявами недобросовісної конкуренції. У цьому сенсі цілком логічною виглядає думка Варламової А. Н., що «конкуренцію слід визначати не як якусь теоретичну абстракцію, а визначення повинно бути застосовано до будь-якого ринку» [1, с. 29]. А проф. Щербина В. С. підкреслює, що функціонування ринкових відносин, в основі яких лежить багатокладна економіка, передбачає створення рівних можливостей для суб'єкта господарської діяльності, їхню конкуренцію, коли їхні самостійні дії обмежують можливості кожного з них впливати на загальні умови реалізації товарів на ринку і стимулюють виробництво тих товарів, яких потребує споживач [2, с. 52].

Не викликає сумнівів твердження, що розкриття правової сутності явища «недобросовісна конкуренція» має здійснюватися через розуміння якого як дій, що суперечать торговим та іншим чесним звичаям у господарсь-

кій діяльності. Тим більше, що державне забезпечення захисту конкуренції закріплено на рівні вищого акту національного законодавства, яким виступає Конституція України (ст. 42) [3]. У свою чергу Господарським кодексом України встановлено, що антимонопольно-конкурентна політика є одним із основних напрямів економічної політики держави, що спрямована на створення оптимального конкурентного середовища діяльності суб'єктів господарювання, забезпечення їх взаємодії на умовах недопущення проявів дискримінації одних суб'єктів іншими [4].

Водночас оскільки однобічне посилення адміністративного тиску із боку держави не сприяє ефективності конкурентної політики та захисту від недобросовісної конкуренції, то і правова культура застосування наявних норм потребує наукового обґрунтування не лише питань, пов'язаних із дослідженням недобросовісної конкуренції як правового явища та її місця в системі правового регулювання, але й дослідження складу відповідного господарського правопорушення та узагальнення досвіду застосування наявного механізму захисту від недобросовісної конкуренції у сфері промислової власності. Оскільки порушення нормального процесу перебігу конкурентних відносин має негативні не тільки економічні, але й соціальні наслідки, оскільки конкуренція, на погляд багатьох дослідників [5, с. 514], є основою побудови нормального демократичного суспільства.

У даному напрямі уявляється доцільним дослідження правових підстав, практики та ефективності застосування в Україні органами Антимонопольного комітету України і господарськими судами України не лише чинного законодавства, але й відповідних положень Паризької конвенції про охорону промислової власності та Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (ТРИПС). Адже остання приймалася з

метою зменшення викривлень та перешкод в міжнародній торгівлі та у зв'язку із необхідністю сприяння ефективній і належній охороні прав інтелектуальної власності, а також з метою гарантування того, що заходи та процедури, спрямовані на забезпечення права інтелектуальної власності, самі не стануть бар'єрами для законної торгівлі. Зокрема, саме такі положення були закріплені у преамбулі Угоди ТРИПС [6].

Доцільно зауважити, що певні зміни щодо застосування положень законодавства про захист від недобросовісної конкуренції у частині промислової власності відбулися після набрання 13 січня 2009 р. чинності Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» [7]. Адже після внесення змін до складу національного законодавства про захист від недобросовісної конкуренції було включено, поряд із законами України «Про захист економічної конкуренції» та «Про Антимонопольний комітет України», також Паризьку конвенцію про охорону промислової власності від 20 березня 1883 р. та міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Розробники зазначених змін врахували досвід захисту від недобросовісної конкуренції у країнах Європи, США, Канади тощо. Хоча лише у Європі виділяють, щонайменше, чотири різні моделі захисту від недобросовісної конкуренції [8, с. 234].

Зауважимо, що в Україні окремі положення Паризької конвенції [9] почали діяти ще із часів приєднання до неї СРСР, тобто з 01 липня 1965 року. Після проголошення незалежності дія Паризької конвенції на території України була підтверджена положеннями Закону України «Про правонаступництво України» від 12 вересня 1991 р., а також Заявою Кабінету Міністрів України про дію в Україні

НЕДОБРОСОВІСНА КОНКУРЕНЦІЯ

міжнародних угод з питань охорони промислової власності від 26 серпня 1992 р., і набрала чинності для України із 25 грудня 1991 р.

Відповідно до положень, закріплених статтею 10bis Паризької конвенції «Недобросовісна конкуренція», до зобов'язань Країн Союзу відноситься забезпечення громадянам країн, що беруть участь у Союзі, ефективний захист від недобросовісної конкуренції (1).

Цією ж статтею закріплюється і поняття акту недобросовісної конкуренції. Так, актом недобросовісної конкуренції вважається будь-яка дія в конкуренції, що суперечить чесним звичаям у промислових і торговельних справах (2). Забороні підлягають, зокрема:

1. Усі дії, здатні яким би то не було способом спричинити змішування (плутанину) відносно підприємства, продукції або промислової чи торговельної діяльності конкурента;

2. Неправдиві твердження при здійсненні господарської діяльності, здатні дискредитувати підприємство, продукцію або промислову чи торговельну діяльність конкурента;

3. Зазначення або твердження, використання яких при здійсненні господарської діяльності може ввести громадськість в оману щодо характеру, способу виготовлення, властивостей, придатності до застосування або кількості товарів.

Доцільно зауважити, що зазначений базовий принцип заборони вчиняти дії, які суперечать торговим та іншим чесним звичаям, знайшов свого повного закріплення у Законі України «Про захист від недобросовісної конкуренції», який у своєму зміненому вигляді було введено у чинність із 1 січня 1997 р. [10]. Якщо аналізувати національне законодавство, то слід зауважити, що пункту першому відповідають положення, закріплені у статтях 4 і 6 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції». Пункту другому – положення, закріп-

лені у статті 8 цього ж Закону, пункту третьому – у статті 151 відповідно.

У своєму Інформаційному листі від 17.02.2009 р. «Про особливості застосування положень законодавства про захист від недобросовісної конкуренції у зв'язку з набранням чинності Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 18 грудня 2008 р.» [11] Антимонопольний комітет України звернув увагу, що положення статті 10bis Паризької конвенції необхідно розглядати як норми прямої дії, що можуть застосовуватись безпосередньо судами України та органами Комітету. Під час правозастосування зазначених положень органам Комітету необхідно враховувати, що відповідно до статей 20, 21 і 24 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» передбачена цим Законом відповідальність настає лише за «вчинення дій, визначених цим Законом як недобросовісна конкуренція».

Відтак, АКУ вважає, що у разі, якщо відповідні дії у конкуренції кваліфікуються як недобросовісна конкуренція на підставі пунктів 1, 2 або 3 частини третьої статті 10bis Паризької конвенції, обов'язковим є посилання також на положення частини першої статті 1 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції». В якості прикладу застосування п. 1 ч. 3 статті 10bis Паризької конвенції наводилося рішення Комітету від 05.08.2005 N 232-р у справі № 27-26.4/44-05. Недобросовісною конкуренцією у цій справі визнано вчинення відповідачем комплексу дій, кожна з яких окремо не могла спричинити змішування (плутанину) відносно діяльності конкурента (заявника). Комплекс зазначених дій полягав у використанні відповідачем позначення «Супутник», що є складовою частиною найменування конкурента, та розміщення відповідачем свого офісу напроти офісу конкурента на тій же

вулиці (що обумовило, зокрема, використання і відповідачем і конкурентом назви цієї вулиці, зокрема під час реклами, разом із позначенням «Супутник»).

Разом із тим, у випадках, коли відповідні дії у конкуренції визначаються як недобросовісна конкуренція згідно з пунктами 1,2 або 3 частини третьої статті 10bis Паризької конвенції, і, при цьому, вони кваліфікуються як порушення, передбачене статтею 4, 6, 8 або 151 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції», посилення на відповідні положення Паризької конвенції під час прийняття рішення у справі не є обов'язковим.

Свого часу за результатами контрольної діяльності АКУ [12, с. 64–65] було припинено неправомірні дії в конкуренції відносно торгової марки (знака) «Raffaello» та елементів упаковки продукції корпорації «Ferreger Group» (Італія); етикеток горілок особливих «ВОЛИНСЬКА» та «ПОЛІСЬКА» виробництва державного підприємства «Луцький спиртогорілочаний комбінат»; знаків для товарів і послуг «MARTINI» та інших елементів упаковки, що належить компанії «MARTINI & ROSSI» (Італія) та «Баркарді енд компані Лімітед» (Лізтенштейн); упаковок сигарет без фільтру «Ватра»; позначення «Боржомі» як зазначення походження товару, а також традиційних груп грузинських марок вина; етикеток для колекційного шампанського «Крымское «Новый Свет» (брют) та «Новый Свет» (брют) виробництва державного підприємства «Завод шампанських вин «Новий Світ»; торгових марок «Bounty» та «SNICKERS», що належать корпорації «Марс Інкорпорейшн» (США). Зауважимо, що мова йде про захист прав інтелектуальної власності в частині недопущення недобросовісної конкуренції саме у рамках роботи АКУ. Оскільки судові процеси щодо наведених вище об'єктів інтелектуальної власності мали різні правові

наслідки для власників відповідних прав.

Разом із тим у процесі правозастосування органи АКУ виявили проблеми у застосуванні норм, закріплених у статті 4 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції», які стосуються колізій при визначенні пріоритету осіб на використання об'єктів промислової власності. Адже у згаданій статті 4 пріоритет визначається як першість у застосуванні на товарному ринку, тоді як у спеціальному законодавстві з інтелектуальної власності зазначений термін вживається в іншому значенні. Оскільки у даному разі йде мова про першість подачі заявки на державну реєстрацію знака для товарів і послуг, промислового зразка тощо. Зазначене призводить до неоднозначного тлумачення як у процесі правозастосування, так і у процесі захисту порушених прав інтелектуальної власності, зокрема, при розгляді судами спорів даної категорії.

Зазначене призвело до подачі АКУ законопроекту, відповідно з яким пропонувалося включити до складу правопорушення «відсутність дозволу (згоди) суб'єкта господарювання, який раніше почав використовувати певні позначення або схожі на них у господарській діяльності». Зауважимо, що на сьогоднішній день стаття 4 Закону «Про захист від недобросовісної конкуренції» під неправомірним використанням позначення розуміє використання імені, комерційного (фірмового) найменування, торговельної марки (знака для товарів і послуг), рекламних матеріалів, оформлення упаковки товарів і періодичних видань, інших позначень без дозволу (згоди) суб'єкта господарювання, який раніше почав використовувати їх або схожі на них позначення у господарській діяльності, що призвело чи може призвести до змішування з діяльністю цього суб'єкта господарювання.

У цьому сенсі має представляти інтерес судова практика Верховного

НЕДОБРОСОВІСНА КОНКУРЕНЦІЯ

Суду України та господарських судів із розгляду справ, пов'язаних із недобросовісною конкуренцією. Прикладом реагування на поточні зміни у цій сфері суспільних відносин можуть бути наявні зміни до постанови пленуму Вищого господарського суду України від 26.12.2011 р. № 15 «Про деякі питання практики застосування конкурентного законодавства», внесені постановами пленуму Вищого господарського суду України від 23.03.2012 р. № 3 та від 17.10.2012 р. № 10 [13].

Зокрема, відзначається, що у розгляді справ зі спорів, пов'язаних із захистом господарюючих суб'єктів (підприємств) і споживачів від недобросовісної конкуренції і одночасно – із захистом прав інтелектуальної власності, господарським судам слід з огляду на вимоги статті 3 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» керуватися Законом України «Про захист економічної конкуренції», міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, приписами Паризької конвенції про охорону промислової власності від 20.03.1883 р., яка у статті 10bis передбачає обов'язок країн-учасників забезпечити громадянам цих країн ефективний захист від недобросовісної конкуренції та містить визначення акта недобросовісної конкуренції у промислових і торговельних справах. У свою чергу приписи Цивільного кодексу України та інших актів законодавства, які регулюють право інтелектуальної власності, можуть застосовуватись господарськими судами до правовідносин, що регулюються нормами конкурентного законодавства (в тому числі Законом України «Про захист від недобросовісної конкуренції»), у вирішенні певних питань, пов'язаних, зокрема, з визначенням понять об'єктів правової охорони, поняття їх використання тощо, якщо такі питання не врегульовано нормами конкурентного законодавства.

Зокрема, у разі, коли тотожні за назвою поняття, вживані як у законах, що регулюють право інтелектуальної власності, так і в конкурентному законодавстві, є відмінними одне від одного за правовим змістом, господарському суду у розгляді справ, пов'язаних із застосуванням конкурентного законодавства, слід виходити саме з приписів останнього. Так, поняття «пріоритет», яке в Законі України «Про захист від недобросовісної конкуренції» використовується в розумінні переважного права на користування результатами правомірної, добросовісної та чесної підприємницької діяльності, з огляду на відмінності у сферах регулювання за своїм правовим змістом не є тотожним поняттю «пріоритет» за Законами України «Про охорону прав на промислові зразки», «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», що визначають пріоритет як першість заявки про реєстрацію відповідних прав. Саме ці положення мають застосовувати господарські суди у своїй діяльності.

Разом із тим нині все ще можна говорити про відсутність достатнього національного досвіду із приводу ефективності його застосування у сфері конкурентних відносин, та необхідність теоретичного обґрунтування напрямків розвитку практики застосування чинного законодавства України і шляхів його удосконалення у сфері промислової власності. У практичній площині необхідним є пошук шляхів удосконалення чинної законодавчої бази та надання практичних рекомендацій із підвищення ефективності застосування наявних правових норм у сферах інтелектуальної власності та конкурентного права, зокрема, стосовно припинення недобросовісної конкуренції у формі неправомірного використання об'єктів промислової власності. ♦

Список використаних джерел

1. Варламова А. Н. Конкурентное право России / А. Н. Варламова. – М. : ИКД «Зерцало-М», 2009. – 356 с.
2. Щербина В. С. Господарське право : Підручник / В. С. Щербина. – К. : Юрінком Інтер, 2012. – 600 с.
3. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – Ст. 141. – Зі змінами, внесеними згідно із Законом № 2952-VI від 01.02.2011 р. // ВВР. – 2011. – № 10. – Ст. 68.
4. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року № 436-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – № № 18, 19–20, 21–22. – Ст. 144 (зі змінами).
5. Актуальні проблеми господарського права / за ред. В. С. Щербини. – К. : Юрінком Інтер, 2012. – 528 с.
6. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності: від 15.04.1994 р. – [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/981_018.
7. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 18 грудня 2008 р. № 689-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2009. – № 15. – Ст. 204.
8. Мельниченко О. І. Захист від недобросовісної конкуренції у сфері інтелектуальної власності / О. І. Мельниченко // У зб. : Інтелектуальна власність в Україні: проблеми теорії і практики / за заг. ред. Ю.С. Шемшученка, Ю.Л. Бошицького. – К. : Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2002. – С. 233–265.
9. Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20 березня 1883 року (переглянута у Брюсселі 14 грудня 1900 р., у Вашингтоні 2 червня 1911 р., у Гаазі 6 листопада 1925 р., у Лондоні 2 червня 1934 р., у Лісабоні 31 жовтня 1958 р., у Стокгольмі 14 липня 1967 р., змінена 2 жовтня 1979 р.) – [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_123.
10. Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 7 червня 1996 р. № 236/96-ВР – [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/236/96-%D0%B2%D1%80>
11. Інформаційний лист Антимонопольного комітету України від 17.02.2009 р. № 21-15/02-1244, № 54/01 «Про особливості застосування положень законодавства про захист від недобросовісної конкуренції у зв'язку з набранням чинності Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 18 грудня 2008 року № 689-VI» – [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.licasoft.com.ua/index.php/component/lica/?href=0&view=text&base=1&id=856581&menu=1>.
12. Захист прав інтелектуальної власності в Україні: проблеми законодавчого забезпечення та правозастосування : Інформаційно-аналітичні матеріали до парламентських слухань. – К. : МОН України, ДДІВ, 2007. – 80 с.
13. Постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 26.12.2011 р. № 15 «Про деякі питання практики застосування конкурентного законодавства» (зі змінами) – [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0015600-11>.

Надійшла до редакції 28.05.2013 року

**Рецензія
на монографію Г. Г. Абасова
«ГАРАНТІЇ ПРАВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ:
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ» ***

Процес світової демократизації та поступовий вступ до нього України як демократичної, незалежної, соціальної та правової держави супроводжується розвитком та вдосконаленням такого політико-правового та соціально-правового інституту як місцеве самоврядування.

У цьому контексті особливої значущості набуває монографія Г. Г. Абасова присвячена дослідженню актуальних проблем теорії та практики гарантій прав місцевого самоврядування, як необхідної складової належного функціонування та здійснення місцевого самоврядування в Україні.

Предметом вказаного дослідження виступає дослідження концептуальних проблем конституційно-правової теорії і практики становлення та реалізації гарантій прав місцевого самоврядування в Україні.

Монографія має на меті розробити концептуально-конституційні основи гарантій прав місцевого самоврядування як загальноправової категорії, категорії сучасного конституційного та муніципального права, як самостійного виду гарантій конституційного ладу в Україні, найбільш повно і комплексно, з позицій методології сучасного конституційного та муніципального права дослідити політико-правову природу гарантій прав місцевого самоврядування, визначити їх місце і значення в механізмі забезпечення народовладдя та громадянського суспільства, виявити основні проблеми виникнення, становлення, функціонування та окреслити тенденції й перспективи розвитку гарантій прав місцевого самоврядування, а також розробити науково обґрунтовані рекомендації з удосконалення законодавства у сфері місцевого самоврядування.

Актуальність та своєчасність монографії Г. Г. Абасова визначається тим, що нагальна потреба конституційно-правової думки у комплексному дослідженні гарантій прав місцевого самоврядування співпала із розробкою автором одного з перших досліджень з цієї проблематики, в якому на фундаментальному теоретико-методологічному рівні здійснена спроба комплексного осмислення концептуальних проблем гарантування прав місцевого самоврядування в Україні.

В процесі монографічного дослідження Г. Г. Абасовим сформульовано ряд положень, висновків і пропозицій, які складають наукову новизну роботи, проте як і будь-яке перше дослідження воно має ряд недоліків, які потребують певного доопрацювання та вдосконалення.

Позитивним в монографії є ряд положень з якими можна погодитись відзначаючи авторські новели, які роблять певний внесок у розвиток науки конституційного та муніципального права, серед них можна зазначити наступні:

По-перше, у процесі теоретичного аналізу історичного розвитку ідей про права місцевого самоврядування та їх гарантування у контексті основних теорій про походження місцевого самоврядування автор акцентує увагу на необхідності розробки перспективної моделі місцевого самоврядування із урахуванням накопиченого роками національного та зарубіжного досвіду. В цьому контексті Г. Г. Абасов пропонує створити оптимальну модель місцевого само-

---

* Абасов Г. Г. Гарантії прав місцевого самоврядування в Україні: актуальні проблеми теорії та практики: монографія / Г. Г. Абасов ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. — 2-е видання, допов. — К. : Юридична думка, 2013. — 307 с.

врядування, засновану на взаємодії та взаємозалежності місцевих публічних органів влади та органів державної влади, згідно з якою відносини центральних і місцевих органів характеризуються як деяким ступенем їхньої незалежності, так і взаємозалежністю, і визначаються реальним владним потенціалом сторін, наявними ресурсами, які є в їхньому розпорядженні, і засобами тиску.

По-друге, методологія дослідження гарантій прав місцевого самоврядування, як правомірно зазначає автор, слугує мірою ефективності конкретної діяльності, здійснення та належного функціонування місцевого самоврядування в Україні, а отже воно повинне ґрунтуватись на науковій, істинній базі, тобто виходити з останніх досягнень науки та практики, відображати об'єктивні закони буття, адекватно сприйматись свідомістю суб'єкта пізнання. Застосування передової методології сприятиме різкому прогресу наукового знання, орієнтує на певні пізнавальні підходи до аналізу і розуміння природи, сутності, закономірностей розвитку і функціонування гарантій прав місцевого самоврядування в Україні.

По-третє, заслуговує на увагу позиція автора щодо визначення авторського поняття, «гарантії прав місцевого самоврядування», яку він пропонує визначити як необхідну для набуття, володіння, користування та розпорядження муніципальними правами та свободами систему взаємопов'язаних умов, засобів, способів, механізмів забезпечення та реалізації діяльності територіальних громад та інших суб'єктів системи місцевого самоврядування, за допомогою якої забезпечується безперешкодне та ефективне здійснення прав місцевого самоврядування щодо вирішення питань місцевого значення.

По-четверте, оригінальною є позиція автора і спроба визначення критеріїв класифікації та окремих видів гарантій прав місцевого самоврядування. Так, за характером і видом суспільних відносин автор пропонує поділяти гарантії на: загальні (фактичні) та спеціальні (юридичні); за функціональною спрямованістю на: гарантії реалізації, гарантії охорони та захисту; за сферою (територією) дії на: міжнародно-правові (інтернаціональні), внутрішньодержавні, регіональні (локальні); за характером нормативно-правового закріплення на: гарантії-умови та гарантії-засоби; за суб'єктами на: гарантії прав територіальної громади, органів місцевого самоврядування, посадових осіб місцевого самоврядування. Вказана класифікація вказує на якісно оновлене розуміння та комплексне уявлення про систему гарантій прав місцевого самоврядування, що є значним внеском у розвиток науки та практики конституційного та муніципального права.

У процесі дослідження окрему увагу автор приділяє гарантіям охорони та захисту, які, на його думку є одним із перспективних видів гарантування прав місцевого самоврядування і потребує подальшого виділення їх в окрему групу, оскільки на сьогоднішній день до цієї групи доцільно відносити не тільки визначені на конституційному гарантії судового захисту, а й несудові гарантії, до яких слід відносити діяльність органів прокуратури, поступове впровадження інституту регіонального омбудсману, діяльність громадських організацій тощо.

Монографія Г. Г. Абасова «Гарантії прав місцевого самоврядування: актуальні проблеми теорії та практики» виконана на високому науковому та методологічному рівнях, має достатню теоретичну та нормативну базу, містить багато новітніх ідей щодо процесу розвитку гарантування прав місцевого самоврядування в Україні, а отже є важливим внеском у вітчизняну юридичну науку.

Биков О. М.,

доктор юридичних наук, старший науковий співробітник,

вчений секретар Інституту законодавства Верховної Ради України

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ НАЛЕЖНОГО ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУДОВОЇ ВЛАДИ У ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Валерій Чорнобук,

голова Апеляційного суду АР Крим, кандидат юридичних наук

Необхідність належним чином і в достатньому обсязі фінансувати потреби судів і суддів є однією із вихідних засад функціонування судової влади як незалежної гілки влади. Відповідно до Основних принципів незалежності судових органів, схвалених Генеральною Асамблеєю ООН від 29 листопада та 13 грудня 1985 років, на кожну державу-члена ООН покладається зобов'язання надавати відповідні засоби, які б давали змогу судовим органам належним чином виконувати свої функції [1].

Про необхідність належного фінансового забезпечення усі роки незалежності України, з моменту розбудови судової влади як незалежної самостійної гілки влади. Водночас і допоки фінансування судової влади здійснюється за залишковим принципом. Рівень фінансування залишається неприпустимо низьким, особливо для місцевих та апеляційних судів. При цьому рівень фінансування органів прокуратури, внутрішніх справ та податкової адміністрації – на порядок вищий порівняно з фінансуванням усієї судової гілки влади. Відтак, порушується баланс забезпечення здійснення правосуддя в державі.

Не дивлячись на те, що на необхідність якісного кадрового та фінансового забезпечення неодноразово зверталася увага у публікаціях та дослід-

женнях відомих українських науковців з адміністративного права та судочинства, представників суддівського корпусу, зокрема, В.Д. Бринцева, І.Б. Коліушка, А.М. Колодія, Т.О. Коломонець, С.В. Ківалова, В.Т. Маляренка, І.В. Назарова, О.М. Пасенюка, Д.М. Притики, П.П. Пилипчука, Н.В. Сібільової, В.Ф. Сіренка, В.С. Стефанюка, І.Б. Шицького та багатьох інших, серед представників фінансово-правової науки, що саме і має займатися розробкою даної проблематики, це питання не знайшло належного висвітлення. Для цього достатньо продивитися роботи вітчизняних учених, у тому числі Л.К. Воронової, Д.О. Гетманцева, Е.С. Дмитренко, О.О. Дмитрик, Л.М. Касьяненко, М.П. Кучерявенка, О.А. Музики-Стефанчук, А.А. Нечай, О.П. Орлюк, П.С. Пацурківського, Н.Ю. Пришви, Л.А. Савченко, В.Д. Чернадчука, Н.Я. Якимчук та інших. Деякі питання, що стосуються правових аспектів фінансування судової влади, розкривалися переважно на сторінках підручників та навчальних посібників із фінансового права ряду згаданих вище авторів.

На відміну від загальних проблем публічної фінансової діяльності чи організації судової влади, здійснення судочинства, тощо, розв'язанню яких присвячено ряд ґрунтовних наукових розробок вітчизняних та іноземних

* Стаття друкується в авторській редакції

вчених, проблемам фінансування судової влади на рівні дисертаційних досліджень майже не приділялася увага. Правові основи фінансування судової влади були розкриті лише у кандидатській дисертації Кравчука Г.А., захищеній у 2011 році. Разом із тим зрозуміло, що навряд чи можливо усі проблеми, пов'язані з фінансуванням судової влади, особливо із врахуванням триваючої судової реформи, може бути розкрити у кандидатському дослідженні. Окремі питання фінансування судової влади підіймалися у виступах керівників судових органів України. Натомість значення належного фінансового забезпечення судової влади неможливо недооцінити. Все вищевикладене обумовлює необхідність наукового пошуку із метою якісного теоретичного обґрунтування питання фінансового забезпечення функціонування судової влади в Україні та визначає предмет даної статті.

Конституцією України [2] гарантуються принципи самостійності судової влади, судів і належності суддів. Ці ж принципи визначаються сучасними політико-правовими концепціями та доктринальними фундаментальними засадами організації державної влади у демократичних державах. Однією із найважливіших гарантій самостійності суду та незалежності суддів є належне їх фінансове забезпечення, достойна оплата праці суддів та забезпечення фінансування судів у розмірі, достатньому для ефективного виконання судами їхніх функцій. Самі ці положення закріплені у чинному законодавстві про судоустрій.

Зокрема, відповідно до статті 140 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [3], якою визначаються особливості забезпечення функціонування судової влади, підтверджується гарантія фінансового забезпечення судової влади, адже нормою частини першої даної статті закріплено, що фінансування та належні умови функціонування судів і діяльності суддів

забезпечуються державою відповідно до Конституції України.

При цьому забезпечення функціонування судової влади передбачає:

1) визначення в Державному бюджеті України видатків на фінансування судів не нижче рівня, що забезпечує можливість повного і незалежного здійснення правосуддя відповідно до закону;

2) законодавче гарантування повного і своєчасного фінансування судів;

3) гарантування достатнього рівня соціального забезпечення суддів.

Разом із тим, не дивлячись на закріплені законодавством гарантії, більшість незалежних експертів, що залучаються до моніторингу судової системи України, відзначають недостатність фінансового та матеріально-технічного забезпечення державою судової системи, вважають це головною проблемою, що стоїть на заваді утвердження незалежності судів та суддів в Україні. Суддівською спільнотою це питання обговорювалося не раз, як і пропозиції закріпити на законодавчому рівні можливість судової влади самостійно звертатися до парламенту із пропозиціями щодо формування бюджету судової системи або з зауваженнями до проекту бюджету. Разом із тим допоки це питання так і не вирішено.

Слід відзначити, що на негативний стан фінансування судової влади звертають увагу вже понад десять років. Зокрема, ще у 2005 р. Пилипчук П.П., який на той момент був першим заступником Голови Верховного Суду України, звертав увагу на значні негативні наслідки, пов'язані із недостатнім фінансуванням судів. При цьому, на його погляд, «йдеться не тільки про неможливість достатньою мірою забезпечити соціальні та матеріальні потреби суддів і працівників апарату судів, але й про загрозу конституційному праву громадянина на справедливий суд. Адже у багатьох судах організувати роботу належним чином не має змоги через відсутність необхідної

кількості залів судових засідань, оргтехніки, відключення приміщень від теплової, електричної та телефонної мереж, відсутність коштів на відрядження, оплату участі адвокатів, свідків та потерпілих при розгляді справ» [4, с. 4]. Зазначений негативний стан із фінансуванням судової влади призводив і до неможливості належно забезпечити умови для громадян у процесі справляння правосуддя.

Верховний Суд України, вбачаючи у такій практиці фінансування загрозу самостійності судів та незалежності суддів, неодноразово пропонував встановити порядок, згідно з яким Державний бюджет України в частині визначення видатків на потреби судів має формуватися за участю судової влади, й наполягав на тому, що лише остання має визначати межу, нижче якої зменшення фінансування не допускається [5, с. 7]. Зазначені пропозиції неодноразово підтримувалися і на з'їздах суддів, в актах Державної судової адміністрації України, у тому числі прийнятих за результатами широкого обговорення за участі громадськості під час роботи громадської колегії адміністрації.

Разом із тим за даними Державної судової адміністрації лише за результатами трьох кварталів 2012 року для забезпечення видатків на оплату роботи працівників апарату судів не вистачило 1068,5 млн. грн. та відповідних нарахувань на заробітну плату – 387,9 млн. грн. А дефіцит коштів на фінансування судової системи у 2013 р., обсяг яких визначено Міністерством фінансів, був запланований у розмірі 3,2 млрд. грн. Не дивлячись на зростання за останні роки соціальних видатків, середня зарплата по системі судів складає 4918,1 грн. Рівень капітальних видатків навіть порівняно з 2011 роком впав із 226 млн. грн. до 97,5 млн. грн. [6, с. 8].

Аналіз положень бюджетного законодавства та законодавства про суди узгоджуються в цілому щодо

визначення загальних засад фінансування судової влади. Зокрема, згідно до статті 142 Закону України «Про суди і статус суддів» фінансування всіх судів в Україні здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України. Слід зауважити, що зазначені положення відповідають нормам, закріпленим Бюджетним кодексом України [7].

Аналогічні підходи відзначено й у теорії фінансового права. Підкреслюється, що саме із державного бюджету фінансуються видатки, пов'язані з правоохоронною діяльністю, забезпеченням безпеки держави, на функціонування судових органів, органів державної влади, податкової та митної служби тощо [8, с. 145].

Бюджетні призначення на утримання судів належать до захищених статей видатків Державного бюджету України. Доцільно зауважити, що в умовах постійного дефіциту бюджетних ресурсів, а відтак і щорічного секвестрування бюджетних видатків, закріплення за бюджетними призначеннями на утримання судів у повному обсязі поняття захищених статей (по яких забороняється секвестрування) підкреслює розуміння ролі судової влади у функціонуванні держави. На підтвердження даного висновку слугує й положення частини 4 статті 142 Закону України «Про суди і статус суддів», згідно якої видатки на утримання судів у Державному бюджеті України не можуть бути скорочені в поточному фінансовому році.

Законодавством визначено й органи, що здійснюють функції головного розпорядника коштів Державного бюджету України щодо фінансового забезпечення діяльності судів. А саме, відповідно до ст. 142 Закону:

Конституційний Суд України, Верховний Суд України, вищі спеціалізовані суди – щодо фінансового забезпечення діяльності цих органів;

Державна судова адміністрація України – щодо фінансового забезпе-

чення діяльності всіх інших судів загальної юрисдикції, діяльності Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, органів суддівського самоврядування.

Щодо наділення Державної судової адміністрації України статусом головного розпорядника бюджетних коштів, то такий підхід обраний законодавством на сучасному етапі, виходячи із необхідності реалізації ДСА наступних повноважень:

- представляти суди у відносинах із Кабінетом Міністрів України та Верховною Радою України під час підготовки проекту закону про Державний бюджет України на відповідний рік у межах повноважень, визначених цим Законом;
- забезпечувати належні умови діяльності судів загальної юрисдикції, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Національної школи суддів України та органів суддівського самоврядування в межах повноважень, визначених цим Законом;
- вивчати практику організації діяльності судів, розробляє і вносить у встановленому порядку пропозиції щодо її вдосконалення;
- вивчати кадрові питання апарату судів, прогнозує потребу у спеціалістах, здійснює замовлення на підготовку відповідних спеціалістів;
- забезпечувати необхідні умови для підвищення кваліфікації працівників апарату судів, створює систему підвищення кваліфікації;
- організовувати роботу з ведення судової статистики, діловодства та архіву; контролює стан діловодства у судах загальної юрисдикції;
- готувати матеріали для формування пропозицій щодо бюджету судів;
- організовувати комп'ютеризацію судів для здійснення судочинства, діловодства, інформаційно-нормативного забезпечення судової діяльності та забезпечення функціо-

нування автоматизованої системи документообігу в судах; забезпечує суди необхідними технічними засобами фіксування судового процесу в межах коштів, передбачених у Державному бюджеті України на фінансування відповідних судів;

- забезпечувати функціонування автоматизованої системи визначення члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України;
- забезпечувати ведення Єдиного державного реєстру судових рішень та Реєстру електронних адрес органів державної влади, їх посадових та службових осіб, забезпечує функціонування системи відеоконференцз'язку для участі осіб у засіданні суду в режимі відео конференції, тощо.

Водночас поряд із ДСА нині виділено інші органи, що є головними розпорядниками бюджетних коштів. Закладений нині підхід щодо виокремлення у судовій владі декількох головних розпорядників бюджетних коштів значною мірою сприяє реалізації принципу спеціалізації судів.

Відповідно до підтвердження статусу головного розпорядника бюджетних коштів видатки на утримання судів у Державному бюджеті України визначаються окремим рядком щодо Конституційного Суду України, Верховного Суду України, вищих спеціалізованих судів, а також у цілому за кожним видом та спеціалізацією щодо місцевих та апеляційних судів. У свою чергу видатки кожного місцевого та апеляційного суду всіх видів та спеціалізації визначаються у Державному бюджеті України в окремому додатку.

Законодавством про судоустрій закріплено, що особливості підготовки і розгляду проекту закону про Державний бюджет України в частині фінансування судів, інших органів та установ судової системи визначаються законом (ч. 6 ст. 142). Водночас чинне бюджетне законодавство не містить

реальних механізмів, які б давали змогу враховувати зазначені вище особливості здійснення бюджетного процесу на першій стадії стосовно фінансування судів, а також інших органів та установ судової влади. На підтвердження даного висновку слугують як положення Бюджетного кодексу України, так і підзаконних актів, що регулюють проведення першої стадії бюджетного процесу, на якій саме і відбувається складання проекту бюджету. Відтак, існує фактична колізія між нормами бюджетного законодавства та законодавства про судоустрій, яка має бути подолана із метою забезпечення гарантій діяльності судової влади у частині належного фінансування.

У свою чергу згідно до статті 143 цього ж Закону [3] деталізовано, що суди загальної юрисдикції фінансуються згідно з кошторисами і щомісячними розписами видатків, затвердженими відповідно до вимог цього Закону, у межах річної суми видатків, передбачених Державним бюджетом України на поточний фінансовий рік, у порядку, встановленому Бюджетним кодексом України. Слід зауважити, що на практиці реалізація зазначених положень здійснюється уповноваженими органами фінансової компетенції (як на рівні Міністерства фінансів України, так і на рівні Державної казначейської служби України), виходячи із приписів бюджетного законодавства, яке розглядається для фінансових органів як базове.

Разом із тим при визначенні питань фінансування судової влади мають дотримуватися вимоги щодо матеріального та соціального забезпечення суддів. А саме, розмір заробітної плати працівників апаратів судів, Державної судової адміністрації України, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Національної школи суддів України, їхнє побутове забезпечення і рівень соціального захисту визначаються законом і не мо-

жуть бути меншими, ніж у відповідних категорій державних службовців органів законодавчої та виконавчої влади. Головні розпорядники коштів Державного бюджету України щодо фінансового забезпечення діяльності судів здійснюють видатки на поховання та увічнення пам'яті суддів, у тому числі суддів у відставці. У кошторисах судів загальної юрисдикції та Конституційного Суду України передбачаються кошти на представницькі витрати. Саме ці положення закріплюються статтею 144 Закону «Про судоустрій і статус суддів». Водночас аналіз положень чинних актів про Державний бюджет України (наведених, зокрема, вище) дає підстав говорити про недотримання повною мірою цих вимог щодо забезпечення належного фінансування судової влади.

Виходячи із положень бюджетного законодавства, забезпечується й дотримання принципів бюджетного фінансування судової влади. До таких принципів слід віднести, виходячи із положень фінансово-правової теорії [8, с. 436], такі принципи як плановість, безоплатність і безповоротність, цільове спрямування коштів, ефективність їх використання, фінансування в міру виконання плану, оптимальне поєднання власних, бюджетних та кредитних джерел, здійснення контролю за використанням коштів. Додатковими принципами кошторисно-бюджетного фінансування називають одержання максимуму ефективності при мінімумі витрат; урахування раніше використаних коштів.

На підставі положень, закріплених фінансовим законодавством, здійснюється і контроль за фінансуванням судів. Формально, ці ж положення закріплені і у самому Законі «Про судоустрій і статус суддів», згідно до якого «контроль за додержанням вимог цього Закону щодо фінансування судів здійснюється у порядку, встановленому законом» (стаття 142). Органами, що можуть залучатися до

здійснення контролю, у першу чергу виступатимуть органи спеціальної фінансової компетенції, зокрема, Рахункова палата, Державна фінансова інспекція України, Державна казначейська служба України, тощо.

Як зазначалося, судові органи неодноразово пропонували встановити порядок щодо обов'язкової участі судової влади у формуванні Державного бюджету. Такий підхід дозволив би усунути постійне зменшення Міністерством фінансів України показників планованих видатків, що надаються у бюджетних запитах судових органів. Водночас це питання не знайшло позитивного розв'язання. Багато не вирішених питань існує і в законодавчому забезпеченні та у практиці виділення передбачених законом грошових коштів і надання їх у розпорядження судів, казначейському обслуговуванні діяльності суддів, тощо, та вимагає внесення відповідних змін саме до бюджетного законодавства.

В якості підсумку слід зауважити, що незалежність судової влади має визначальне значення не лише для забезпечення конституційного права громадян України на справедливе судочинство. Верховенство права із незалежною судовою системою є най-

важливішим елементом і фундаменту Угоди про Асоціацію про вільну торгівлю з Європейським Союзом. Необхідність проведення повномасштабної судової реформи згідно європейських стандартів, проголошену на саміті Україна – ЄС у 2011 році, була підтверджена і на останньому саміті 25 лютого 2013 року в Брюсселі. А така реформа не може проводитися без врахування потреб належного фінансування судової влади. Все вищевикладене свідчить про необхідність постійного наукового пошуку шляхів розв'язання проблем належного фінансового забезпечення судової влади. ♦

Список використаних джерел

1. Основні принципи незалежності судових органів : Схвалені резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї від 29 листопада та 13 грудня 1985 року – [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_201
2. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – Ст. 141. – Зі змінами, внесеними згідно із Законом № 2952-VI від 01.02.2011 р. // ВВР. – 2011. – № 10. – Ст. 68.
3. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 р. № 2453-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2010. – № 41–42, № 43, № 44 – 45. – Ст. 529 (зі змінами).
4. Пилипчук П. П. Належне фінансування судової влади як одна з гарантій самостійності судів і незалежності суддів / П. П. Пилипчук // Вісник Верховного Суду України. – 2005. – № 1. – С. 4–8.

5. Про стан здійснення правосуддя судами загальної юрисдикції у 2001 р. та заходи щодо реалізації положень законів України, спрямованих на втілення в життя судово-правової реформи // Вісник Верховного Суду України. – 2002. – № 2. – С. 7.
6. Моніторинг стану незалежності суддів в Україні – 2012 // Вісник Центру суддівських студій. – Спеціальний випуск Рад суддів України та ЦСС. – 2012. – 52 с.
7. Бюджетний кодекс України : Закон від 8 липня 2010 р. № 2456-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2010. – № 50 – 51. – Ст. 572 (зі змінами).
8. Орлюк О. П. Фінансове право України. Академічний курс / О. П. Орлюк. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – 808 с.

Надійшла до редакції 28.05.2013 року

ГОТУЄТЬСЯ ДО ДРУКУ

Судова експертиза об'єктів інтелектуальної власності: теорія і практика : науково-практичний збірн. — Випуск 2. — К. : НДІ ІВ НАПрН України, Лазурит-Поліграф, 2012. — 294 с.

Містить наукові праці з питань, присвячених судовій експертизі об'єктів інтелектуальної власності. Вміщені в збірнику статті віддзеркалюють напрацювання фахівців інституту, що є атестованими судовими експертами, отримані за наслідками проведених протягом 2008–2011 рр. судово-експертних досліджень об'єктів інтелектуальної власності. Проведений аналіз дав підстави виокремити проблеми правового регулювання сфери інтелектуальної власності, запропонувати шляхи вдосконалення процесу захисту порушених прав інтелектуальної власності. Для суддів, судових експертів, патентних повірених, науковців, аспірантів, працівників сфери інтелектуальної власності й усіх, хто цікавиться питаннями захисту прав інтелектуальної власності.

ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН, ЯКЕ ЗДІЙСНЮЄТЬСЯ ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Андрея Мельник,

*здобувач кафедри конституційного права та порівняльного правознавства
Ужгородського національного університету, помічник судді Жмеринського
міськрайонного суду Вінницької області, викладач кафедри публічно-правових
дисциплін «Університету сучасних знань» (філія м. Вінниця)*

В умовах формування в Україні основ правової держави роль і значення правового регулювання суспільних відносин набувають особливої актуальності. Адже головною ознакою моделі держави, що характеризуються як правова, є саме ознака високої правової урегульованості суспільних відносин. Правове регулювання є різновид соціального регулювання. За його допомогою відносини між суб'єктами набувають певної правової форми, що має споконвічно державно-владний характер, тобто в юридичних нормах держава вказує міру можливої та належної поведінки.

Проблемам правового регулювання земельних відносин в Україні приділено достатньо багато уваги: правове регулювання земельних відносин (Т. Коваленко, М. Шульга, А. Мірошніченко, А. Третяк), проблеми здійснення права власності на землю Українського народу (В. Носік), поняття земельних відносин (В. Сидор), зарубіжний досвід орендно-земельних відносин (Ю. Чиж), правове регулювання охорони земель (В. Кудінов), приватизація землі (П. Кулинич), формування комунальної власності на землю (М. Воскобійник) тощо.

Проте варто зазначити, що сутність правового регулювання земельних відносин саме органами місцевого самоврядування є наразі не достатньо дослідженою. Це питання стосується двох реформ (муніципальної та земельної), зачіпає проблеми розподілу по-

вноважень між органами державної влади й органами місцевого самоврядування, розмежування земель державної та комунальної власності, здійснення органами місцевого самоврядування правового регулювання взагалі, приватизації, містобудування, охорони земель.

Мета статті: дослідити правотворчі можливості представницького органу місцевого самоврядування первинного рівня у сфері регулювання земельних відносин.

Термін «регулювання» походить від латинського слова *regulo* (правило) й означає: впорядкування, налагодження, приведення чого-небудь у відповідність до чого-небудь. Правове регулювання — це дія права на суспільні відносини з допомогою використання певних юридичних засобів.

Правове регулювання має конкретний характер, тому що завжди пов'язане з реальними відносинами. Крім цього, ознакою правового регулювання є цілеспрямованість, яка проявляється в тому, що воно спрямоване на задоволення законних інтересів суб'єктів права. Правове регулювання здійснюється за допомогою правових засобів, які забезпечують його ефективність і в результаті повинно гарантувати доведення норм права до їх виконання.

Права й обов'язки, встановлені тим або тим актом, зв'язані з державною владою, її апаратом, здобувають обов'язковий характер, стають юри-

дичними правами й обов'язками, й а відтак постають як необхідні й первинні правові засоби. Саме з юридичних прав і обов'язків починається формування правового інструментарію, всієї системи правових засобів.

Як відомо правове регулювання становить механізм, який передбачає три стадії регулювання: загальна дія правових норм, стадія суб'єктивної реалізації цих норм і стадія державного примусу. Правове регулювання земельних відносин здійснюється через дію відповідних нормативних актів у цій сфері: Земельного Кодексу України (далі — ЗК України) [1], законів та підзаконних актів. Залежно від галузі права правове регулювання набуває своїх конкретних рис. У нашому випадку об'єктом регулювання виступає такий різновид суспільних відносин як земельні відносини.

Відповідно до ст. 2 ЗК України [1] земельні відносини — це суспільні відносини щодо володіння, користування та розпорядження землею. Серед суб'єктів земельних відносин зазначена стаття визначає, зокрема й органи місцевого самоврядування. Варто пам'ятати, що в земельних відносинах органи місцевого самоврядування мають подвійний статус, адже водночас можуть бути суб'єктом, який регулює земельні відносини, та цивільно-правовим учасником цих відносин.

Земельним кодексом України [1] повноваження органів місцевого самоврядування в сфері земельних відносин визначені більш детально, ніж у Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» [2]. Вважається, що, здійснюючи деякі з цих повноважень орган місцевого самоврядування є суб'єктом владних повноважень. З цього приводу варто звернути увагу на рішення Конституційного Суду України від 01.04.2010 року, в якому зазначено, що відповідно до пп. а, б, в, г ст. 12 ЗК України, до повноважень сільських, селищних, міських рад належать розпорядження землями

територіальних громад, передача земельних ділянок комунальної власності у власність громадян і юридичних осіб, надання земельних ділянок у користування із земель комунальної власності, вилучення земельних ділянок із земель комунальної власності. Конституційний Суд України вважає, що зазначені повноваження охоплюються зазначеним у ст. 143 Конституції України поняттям «інші питання місцевого значення», а тому при їх здійсненні сільські, селищні, міські ради діють як суб'єкти владних повноважень, які реалізують розпорядчі й інші функції [3].

Усе ж потрібно зазначити, що названі вище повноваження не характеризують орган місцевого самоврядування як власне регулятора земельних відносин. Повертаючись до визначення правового регулювання, доречно зауважити, що правове регулювання земельних відносин органами місцевого самоврядування відбувається через прийняття відповідних нормативних актів у цій сфері, що встановлюють правила поведінки для суб'єктів земельних відносин на відповідній території. Саме в такій діяльності і проявляється суть владних повноважень органів місцевого самоврядування. Зазначені ж у Рішенні Конституційного Суду України повноваження характеризують орган місцевого самоврядування радше як власника земель комунальної власності, що наділений усіма відповідними правами й обов'язками, проте власне владними такі повноваження назвати важко. Лише в повноваженнях щодо вилучення земельних ділянок можна говорити про владні повноваження. Якщо ж законодавчо дозволити органам місцевого самоврядування здійснювати господарську діяльність, то повноваження з приводу продажу чи оренди земель комунальної власності мають бути прирівняні до повноважень власника нерухомого майна (землі) згідно з цивільним законодавством.

Поняття компетенції органів місцевого самоврядування у сфері земельних відносин та компетенції органів місцевого самоврядування у сфері регулювання земельних відносин не слід ототожнювати. Перше поняття є ширшим і охоплює не тільки регулювання земельних відносин, але й інші повноваження.

Потрібно наголосити, що предметом цього дослідження є винятково ті повноваження органів місцевого самоврядування, через які здійснюється регулювання земельних відносин, тобто суто владні повноваження. Саме владні повноваження дають можливість органу місцевого самоврядування встановлювати правила поведінки для суб'єктів права. Створюючи механізм правового регулювання земельних відносин, орган місцевого самоврядування справляє правовий вплив на суспільні відносини в бажаному для нього напрямі. При цьому місцева влада не повинна забувати про загальні правила, що вже встановлені державою, та дотримання яких є обов'язковими при встановленні локальних.

У механізмі правового регулювання виділяють структуру правового регулювання, що характеризується, насамперед, методами і способами регулювання [4]. Кожна галузь права має свій метод або поєднання методів правового регулювання.

Погоджуючись з думкою про те, що муніципальне право України є окремою галуззю права України [5], потрібно зазначити, що йому притаманні свої методи правового регулювання. Це, насамперед, імперативний метод, який і передбачає владний вплив на учасників відносин, і диспозитивний метод, коли орган місцевого самоврядування є рівноправним учасником відносин на рівні з іншими учасниками. Для регулювання земельних відносин визначальним є імперативний метод правового регулювання, чи, як його ще називають, метод обов'язкових приписів.

Крім нього, є ще метод рекомендацій, проте його застосування нині видається нереальним унаслідок деякого падіння авторитету як державної, так і місцевої влади. Та після перетворення наявного сьогодні «дикого» ринку в цивілізовану ринкову економіку, можливо, одержить розвиток і названий вище метод регулювання земельних відносин. Звісно, рекомендації повинні бути не простими побажаннями, а підкріплюватися матеріальним стимулюванням у випадку їх виконання. Обмежене застосування методу обов'язкових приписів особливо необхідне в перехідний період від однієї економічної системи до іншої [6].

Майже з початку 90-х років і до сьогодні ведуться пошуки рішення, спрямованого своєю дією на прискорення земельної реформи, котра ще не дала бажаного результату. З цього впливає висновок, що регулювання земельних відносин було недостатньо ефективним. Пошук ефективної моделі регулювання, котра б задовольнила всіх (державу, органи місцевого самоврядування, фізичних та юридичних осіб) — це і є кінцевою метою земельної реформи.

Говорячи про регулювання земельних відносин, не можна не сказати про якість такого регулювання взагалі. Свідченням якості є наявність або відсутність колізій у правовому регулюванні. Як зазначає А. Мірошніченко [7], норми, що регулюють земельні відносини, розпорошені по сотнях нормативно-правових актів, при цьому дублювання у правовому регулюванні земельних відносин стало стандартом нормопроєктної роботи. Це неминуче призводить до наявності величезної кількості колізій між ними. Наявність численних колізій значно знижує ефективність правового регулювання, підриває довіру населення до держави, ставить під сумнів успіх земельної реформи в Україні. Тут також потрібно згадати, що дублювання повноважень органів місцевого само-

ПОГЛЯД НАУКОВЦЯ

врядування й органів виконавчої влади в сфері регулювання земельних відносин теж є однією з таких колізій.

Правотворча діяльність органів місцевого самоврядування у сфері регулювання земельних відносин може реалізуватися, наприклад, через планування землекористування. Статтею 180 ЗК України [1] передбачено, що при зонуванні земель встановлюються вимоги щодо допустимих видів забудови й іншого використання земельних ділянок у межах окремих зон відповідно до місцевих правил забудови. 17.02.2011 року Верховною Радою України прийнято Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності» [8]. Згідно з цим Законом, планування територій на місцевому рівні здійснюється шляхом розроблення та затвердження генеральних планів населених пунктів, планів зонування територій і детальних планів території. Виконавчі органи сільських, селищних і міських рад, Київська та Севастопольська міські державні адміністрації є замовниками, організовують розроблення, внесення змін та подання генерального плану населеного пункту на розгляд відповідної сільської, селищної, міської ради. Рішення про розроблення генерального плану приймає відповідна сільська, селищна, міська рада. Законом визначені повноваження виконавчих органів сільських, селищних, міських рад та Київської та Севастопольської міської адміністрації щодо організації розроблення генерального плану населеного пункту. З огляду на те, що рішення про розроблення генерального плану приймає відповідна сільська, селищна, міська рада, правове регулювання цієї сфери суспільних відносин може здійснювати представницький орган місцевого самоврядування.

Відповідно до українського законодавства земля як об'єкт правового регулювання охоплює не все, що розміщене на поверхні земельної ділянки та під нею. А дарма, позаяк при плану-

ванні землекористування обов'язково потрібно комплексно підійти до регулювання цього об'єкта та врахувати всі його аспекти. Зокрема, таким чином створюють плани землекористування в країнах ЄС.

Оскільки орган місцевого самоврядування також здійснює управління землями комунальної власності постає питання співвідношення повноважень правового регулювання й управління в сфері земельних відносин.

За радянських часів земля перебувала винятково в державній власності. Тож передумовою формування комунальної власності на землю була саме державна власність. Специфічною підставою формування об'єкта права комунальної власності на землю стало розмежування земель державної та комунальної власності, що має одноразовий характер. Отож держава передає частину земель, які перебували у її власності, у власність територіальних громад. Земля в такому разі стає територіальною та фінансово-економічною основою місцевого самоврядування.

Суб'єктом комунальної власності на землю, відповідно до ст. 142 Конституції України, є територіальна громада [9]. У цій статті спостерігається вплив природничої теорії місцевого самоврядування. Крім цього, ст. 80 ЗК України [1] визначено, що територіальні громади реалізують право комунальної власності на землю безпосередньо або через органи місцевого самоврядування. Водночас В. Носік [10] зазначає, що закріплена в ЗК України юридична модель здійснення права власності на землю шляхом реалізації права комунальної власності, розмежування на місцевості (в натурі) землі на об'єкти права державної та комунальної власності не узгоджується з Конституцією України, тому що, згідно зі статтями 13 і 14 Основного Закону держави, територіальні громади по-перше, не визнаються суб'єктами права власності на землю Українсько-

го народу, по-друге, органи місцевого самоврядування визнаються суб'єктами здійснення прав власника на землю від імені Українського народу в межах юрисдикції територіальної громади. З цього випливає, що органи місцевого самоврядування потрібно вважати лише представниками власника — територіальної громади. Механізм реалізації права власності на землю безпосередньо територіальною громадою в законодавстві наразі відсутній. Отож, аналізуючи вищезгадані положення ЗК України [1], слід вважати, що органи місцевого самоврядування здійснюють повноваження власника землі, а також здійснюють управління землями комунальної власності в інтересах усіх членів територіальної громади. Та власником земель комунальної власності на конкретній території є частина народу України — конкретна територіальна громада. М. Воскобійник [11] зазначає, що останню потрібно розглядати як особливий самостійний суб'єкт, який повинен мати відповідну організаційно-правову форму (наприклад — як юридична особа публічного права), що, з одного боку, дає їй можливість безпосередньо реалізовувати право комунальної власності на землю, а з другого, є передумовою набуття специфічних ознак, притаманних саме суб'єкту земельних правовідносин.

М. Воскобійник дала таке визначення розмежуванню земель державної та комунальної власності — це система організаційно-правових заходів, які становлять одноразову дію щодо розподілу земель у результаті їх передачі з державної в комунальну власність протягом установленого строку з визначенням у натурі (на місцевості) меж земельних ділянок державної та комунальної власності в межах населених пунктів та, в деяких випадках, поза ними з посвідченням права комунальної власності на землю державним актом [11]. Тут знову ж таки постає питання, який суб'єкт буде зазначений у державному акті про право

власності на землю: власне територіальна громада чи орган місцевого самоврядування.

Нині про здійснення територіальною громадою управління у сфері комунальної власності на землю в чинному законодавстві взагалі не йдеться. Управління здійснюють винятково органи місцевого самоврядування. Тож *управління в сфері земельних відносин, яке здійснюють органи місцевого самоврядування можна визначити як організаційно-правову діяльність цих органів із забезпечення раціональної та ефективної експлуатації земель усіма суб'єктами земельних відносин на відповідній території.* Управлінням можна назвати повноваження виконавчих органів місцевих рад у сфері регулювання земельних відносин.

Своєю чергою, **правове регулювання в сфері земельних відносин, яке здійснюють органи місцевого самоврядування, — це діяльність з прийняття рішень, які є обов'язковими для всіх суб'єктів, які перебувають на території відповідної територіальної громади, а також інших індивідуальних актів, які врегульовують конкретні земельні відносини.** Як видно з визначення, регулювання розглядається як діяльність представницького органу з прийняття обов'язкових до виконання рішень, а власне виконання як управління.

Висновки. Науковцями є більш дослідженою тема державно-правового регулювання земельних відносин. Проте територіальна громада через створені нею органи місцевого самоврядування в межах, визначених законодавством, може встановлювати власні норми (правила поведінки) для суб'єктів земельних відносин через прийняття рішень нормативного характеру.

Законодавством встановлені вузькі межі для правотворчості місцевих рад. Сфера земельних відносин є особливим предметом відання органів місцевого самоврядування. Необхідно розмежо-

увати управлінське повноваження від повноваження щодо правового регулювання. Поки що діяльність органів місцевого самоврядування більшою мірою характеризується управлінськими повноваженнями в сфері земельних відносин. Територіальні громади до сьогодні не володіють правовстановлювальними документами на землі, що перебувають у їхній власності. У разі врегулювання питан-

ня з видачею територіальним громадам відповідних державних актів на право комунальної власності на землю ефективнішим стало б і правове регулювання й управління в сфері земельних відносин на території відповідної територіальної громади. ♦

Список використаних джерел

1. *Земельний Кодекс України від 25.10.2001 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2002. — № 3. — Ст. 27.*
2. *Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 року // Відомості Верховної Ради (ВВР). — 1997. — № 24. — Ст. 170.*
3. *Рішення Конституційного Суду України № 10-рп/2010 від 01.04.2010 року у справі за конституційним поданням Вищого адміністративного суду України щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 143 Конституції України, пунктів «а», «б», «в», «г» статті 12 Земельного кодексу України, пункту 1 частини першої статті 17 Кодексу адміністративного судочинства України // Вісник Конституційного суду України. — 2010. — № 3. — С. 85.*
4. *Загальна теорія держави і права / за ред. М. В. Цвіка, В. Д. Ткаченка, О. В. Петришина. — Х. : Право, 2002. — 432 с.*
5. *Бисага Ю. М. Муніципальне право України / Ю. М. Бисага, О. Я. Рогач, А. В. Бачинськ. — Ужгород : Ліра, 2008. — 440 с.*
6. *Сальман І. Ю. Методи правового регулювання відносин власності і користування землею / І. Ю. Сальман // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. — Серия «Юридические науки». — Том 22 (61). — 2009. — №2. — С. 231–235.*
7. *Мірошниченко А. М. Колізії в правовому регулюванні земельних відносин : автореф. дис... д-ра юрид. наук : 12.00.06 / А. М. Мірошниченко ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. — К., 2010. — 31 с.*
8. *Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності» від 17.02.2011 року № 3038-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2011. — № 34. — Ст. 343.*
9. *Конституція України від 28.06.1996 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 1996. — № 30. — Ст. 141.*
10. *Носік В. В. Проблеми здійснення права власності на землю Українського народу : автореф. дис... д-ра юрид. наук: 12.00.06 / В. В. Носік ; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. — К., 2007. — 34 с.*
11. *Воскобійник М. В. Правове забезпечення формування комунальної власності на землю : автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.06 / М. В. Воскобійник ; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. — Х., 2007. — 20 с.*

Надійшла до редакції 11.04.2013 року

ЦІЛЬОВЕ ПРИЗНАЧЕННЯ ЗЕМЕЛЬ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ В УКРАЇНІ*

О. Семчик,

перший заступник начальника Головного управління майнових та земельних ресурсів Державної адміністрації залізничного транспорту України «Укрзалізниця»

Постановка проблеми. Транспорт є однією з галузей економіки. Процес товарного обміну в сучасному суспільстві неможливий без транспорту. Для нашої країни цей постулат має особливе значення. Географічна протяжність України зумовлює підвищену роль транспортної системи. За своїм значенням і, перш за все, за обсягом перевезень залізничний транспорт посідає перше місце серед інших видів транспорту України. Провідна роль залізничного транспорту в транспортній системі України визначається його порівняльною перевагою перед іншими видами транспорту. До переваг залізничного транспорту можна віднести здатність до переміщення великих обсягів вантажів на далекі відстані велику вантажопідйомність одиниці рухомого складу, відносну незалежність перевезень від погодних умов, можливість перевезення спеціалізованих вантажів у спеціалізованому рухомому складі (цистерни, рефрижератори тощо), відносну дешевизну і швидкість перевезень, надійність експлуатації, механічну міцність і довговічність рухомого складу. Суттєві недоліки залізничного транспорту не пов'язані з його діяльністю, а, скоріше, відносяться до підготовки до експлуатації — це висока вартість будівництва і введення в експлуатацію залізничних ліній. Серйозних витрат

вимагає і утримання інфраструктури залізничного транспорту.

Соціально-економічне значення залізничного транспорту обумовлює важливість нормативно-правового забезпечення його діяльності. Не можна сказати, що дана сфера відрізняється стабільністю. В даний час проводиться структурна реформа залізниці, яка безпосередньо торкається земельних правовідносин. Перетворення в цій сфері повинні бути обумовлені не тільки вимогами економічного розвитку та створення інвестиційної привабливості галузі, а й виходити зі змісту правового режиму земель залізничного транспорту.

Аналіз останніх наукових досліджень. До проблем дослідження категорії «цільове призначення земель» неодноразово зверталися такі вчені-правознавці, як В. І. Андрейцев, Г. І. Балюк, П. Ф. Кулинич, Н. Р. Малишева, А. М. Мірошніченко, В. В. Носік, В. І. Семчик, В. Д. Сидор, Н. І. Титова, В. Ю. Уркевич, М. В. Шульга та ін. Серед робіт, присвячених аналізу особливостей правового режиму земель залізничного транспорту, можна виділити праці О. М. Ониськів, П. Л. Чекалова, а також російських дослідників В. В. Попова, Л. В. Солдатової, О. В. Тарасенко. Проте розвиток земельної реформи та реформування залізничного транспорту, що потягло за собою внесення істотних

* Стаття друкується в авторській редакції

коректив в правове регулювання відносин володіння і користування землями залізничного транспорту, вимагає поглибленого наукового пошуку в зазначеній сфері.

Завданням даної публікації є дослідження цільового призначення земель залізничного транспорту з метою визначення змісту і особливостей елементів правового режиму зазначених земель, встановлення зв'язку правового режиму земель залізничного транспорту з правовим режимом земель в цілому, а також виявлення їх специфічних особливостей.

Виклад основного матеріалу. Принцип поділу всіх земель у межах нашої держави на категорії за їх цільовим призначенням уже майже сторіччя є основним галузевим принципом вітчизняного земельного права, його концептуальною основою. У чинному Земельному кодексі України він отримав законодавче закріплення, ставши нормою-принципом. Даний принцип, як правило, безпосередньо реалізується в змісті земельного законодавства, а щодо суспільних відносин застосовується при наявності прогалин або колізій у нормативно-правовому регулюванні. З юридичної та економічної точки зору, виділення різних категорій земель, їх правових режимів обумовлено наявністю груп однорідних людських потреб, діяльність щодо задоволення яких необхідно забезпечувати територіальною базою. Розподіл земель та земельних ділянок за категоріями залежно від цільового призначення відповідає завданням земельного права з побудови змістовної класифікації об'єктів земельних відносин.

Землі України внутрішньо неоднорідні, складаються з різних категорій земель, що мають певне економічне, господарське (цільове) призначення. Цільове призначення земель є основною ознакою класифікації єдиного земельного фонду. Особливе призначення, мета використання, що лежить в основі всіх категорій земель, зумов-

лює наявність спеціальних норм, що встановлюють правовий режим тієї або іншої категорії земель. Таким чином, існує об'єктивна необхідність виділення спеціального правового режиму окремих категорій земель. Правовий режим окремої категорії земель відображає особливий порядок правового регулювання поведінки учасників земельних відносин залежно від її основного цільового призначення. Для правового режиму категорії земель визначальними є конкретне цільове призначення, що вимагає особливого правового регулювання відносин щодо даної категорії земель [1, с. 29].

Цільовим призначенням земельної ділянки слід вважати здатність земельної ділянки бути використаною з певною метою, чим визначаються порядок, умови й обмеження її використання, що встановлюються законодавством [2, с. 94]. Чинне земельне законодавство України не визначає поняття «цільове призначення земель», як наприклад, це зроблено в білоруському законодавстві в ст. 1 Кодексу Республіки Білорусь про землю від 23.07.2008 р. № 425-З, яка визначає, що основне цільове призначення земель, земельної ділянки — це встановлені законодавством про охорону й використання земель порядок, умови й обмеження використання земель, земельної ділянки для конкретних цілей [3, с. 14].

У земельно-правовій літературі приroda цільового призначення земель трактується переважно з позицій публічного права — як способу реалізації управлінської функції держави. У свою чергу, з позицій приватного права цільове призначення, як правило, розглядається як спосіб встановлення межі здійснення суб'єктивних прав. Встановлення цільового призначення характеризується поєднанням загального позитивного зобов'язання і конкретної заборони. У науковій літературі немає єдиної думки, чи вважати цільове призначення елементом правового режиму земельних ділянок, або

правовим способом визначення змісту елементів правового режиму. На нашу думку, доцільно розглядати цільове призначення земельних ділянок як конструкцію, яка має дуалістичну природу: з одного боку, воно містить вихідні характеристики земельної ділянки, з іншого боку — визначає обсяг прав суб'єкта земельних правовідносин на земельну ділянку. Цільове призначення повинно визначати сталий спосіб використання земельної ділянки, що вказує на функціональну характеристику дозволеної на земельній ділянці діяльності.

При аналізі питань цільового використання землі слід враховувати її цільове призначення не лише в розумінні категорії «земля», а й з огляду її приватно-правової (згідно з нормами цивільного права) та публічно-правової (згідно з публічними нормами земельного права) кваліфікації [4, с. 6].

В складній системі суспільних відносин земельні відносини не можуть існувати ізольовано від інших видів суспільних відносин, вони взаємопов'язані і взаємодіють між собою. Так, у результаті використання землі для різноманітних цілей виникає своєрідний комплекс суспільних відносин, які стосуються не тільки безпосередньо землі, а й тих об'єктів, які нерозривно з нею пов'язані [5, с. 67]. Поеднання особливостей землі як просторово-територіального базису та специфіки статутної діяльності підприємств залізничного обумовлює зміст цільового призначення земель залізничного транспорту.

До земель залізничного транспорту, відповідно до ст. 68 Земельного кодексу України, належать землі смуг відведення залізниць під залізничним полотном та його облаштуванням, станціями з усіма будівлями і спорудами енергетичного, локомотивного, вагонного, колійного, вантажного і пасажирського господарства, сигналізації та зв'язку, водопостачання, каналізації; під захисними та укріплю-

вальними насадженнями, службовими, культурно-побутовими будівлями та іншими спорудами, необхідними для забезпечення роботи залізничного транспорту [6]. Розміщення об'єктів, пов'язаних з виробництвом, зберіганням і навантаженням, транспортуванням і розвантаженням вибухових, легкозаймистих, радіоактивних речовин і матеріалів, отруйних та сильнодіючих хімічних речовин, визначається відповідними будівельними та санітарними нормами і правилами стосовно об'єктів, розташованих на землях залізничного транспорту загального користування [7, с. 179]. Відповідно до проектів будівництва залізниць, крім смуги відведення до складу земель залізничного транспорту можуть також включатися ділянки, що не прилягають безпосередньо до смуги відведення, але необхідні для обслуговування конкретної залізниці (кар'єри, щебеневі і шпалопрокочувальні заводи, насосні станції, залізничні селища тощо) [8, с. 455]. На відміну від земель інших категорій, землі залізничного транспорту призначені для розташування та експлуатації спеціальних нерухомих об'єктів, переміщення рухомого складу залізниць від одного населеного пункту до іншого з метою перевезення пасажирів і вантажу.

У сфері належності та управління майном і землями залізничного транспорту на практиці виникають колізійні питання, які потребують нагального законодавчого регулювання [9, с. 81]. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про особливості утворення публічного акціонерного товариства залізничного транспорту загального користування», під майном залізничного транспорту загального користування законодавець розуміє майно, у тому числі об'єкти інфраструктури, що належать Державній адміністрації залізничного транспорту України, підприємствам, установам та організаціям залізничного транспорту загального користування, зокрема будівлі, споруди, об'єкти не-

завершеного будівництва, об'єкти соціальної сфери, транспортні засоби, обладнання, устаткування, інвентар, інші матеріальні цінності та нематеріальні активи, цінні папери, корпоративні права держави, право постійного користування земельними ділянками, а також інші майнові права, включаючи права на об'єкти інтелектуальної власності, кошти, у тому числі в іноземній валюті. До об'єктів соціальної сфери належать структурні підрозділи підприємств, установ та організацій залізничного транспорту загального користування з питань охорони здоров'я, відпочинку, торгівлі, громадського харчування, фізичної культури та спорту, професійної підготовки [10].

Одне з основних господарств залізниць — колійне господарство нерозривно пов'язане із землею, як і більшість інших господарств. Відповідно до ДБН В.2.3-19-2008. «Споруди транспорту. Залізничні колії 1520 мм. Норми проектування», до обов'язкової інфраструктури залізничні належать залізничні лінії, залізничні вузли і станції; пристрої і споруди господарств: колійного; перевезень; комерційної роботи та маркетингу; автоматики, телемеханіки та зв'язку; інформатики та статистики; електрифікації та електропостачання; пасажирського, локомотивного, вагонного та інших; мережі і споруди: водопостачання, каналізації і теплопостачання; електропостачання тягових і нетягових споживачів; електрифікації, сигналізації, централізації і блокування (СЦБ), зв'язку і автоматичного управління залізничним транспортом; споруди і пристрої, що забезпечують ліквідацію негативних наслідків при пожежах та надзвичайних ситуаціях. Тому, з одного боку, залізничний транспорт неможливо уявити без землі, з іншого боку, залізничні значним чином впливають на стан земель усієї території України.

Зміст цільового використання земель залізничного транспорту визначається сукупністю наступних основ-

них положень: землі надаються та використовуються для потреб організацій залізничного транспорту; земельні ділянки, що використовуються для забезпечення безпечного функціонування залізничного транспорту, є державною власністю і не можуть передаватися у приватну; з метою розміщення об'єктів залізничного транспорту може бути здійснено вилучення земельних ділянок; для будівництва та реконструкції об'єктів залізничного транспорту проводиться резервування земель; державне управління у сфері використання та охорони земель даного виду здійснюється як спеціально створеним органом державної влади в галузі використання та охорони земель, так і органом державної влади у сфері залізничного транспорту [11, с. 5].

При розміщенні об'єктів транспортної інфраструктури, тобто при прийнятті рішення про будівництво об'єкту на тій чи іншій земельній ділянці, юридичне значення мають наступні характеристики земельної ділянки: наявність природних властивостей, що забезпечують придатність даної земельної ділянки для виконання функції просторового базису транспортного об'єкта (рельєф, міцність ґрунту, сейсмічна стійкість); відсутність характеристик, що дозволяють віднести дану земельну ділянку до цінних земель. Правове регулювання надання земельних ділянок для розміщення об'єктів залізничного транспорту в цілому спрямоване на запобігання необґрунтованого скорочення кількості особливо цінних земель. Збереження передбаченої чинним земельним законодавством процедури надання земельної ділянки з попереднім узгодженням місця розміщення об'єкта залізничного транспорту обумовлено необхідністю врахування індивідуальних особливостей об'єкта при виборі земельної ділянки для його розміщення.

В Україні є досить потужна нормативно-правова база в сфері регулюван-

ня земельних правовідносин, але розбіжності окремих законодавчих актів ускладнюють ефективну реалізацію її положень. Тому необхідно подальше вдосконалення механізму правового регулювання надання земельних ділянок для розміщення об'єктів залізничного транспорту. По-перше, слід нормативно встановити більш чіткі критерії наявності або відсутності інших варіантів розміщення об'єктів залізничного транспорту. При цьому в якості основних критеріїв необхідно закріпити: наявність або відсутність іншої земельної ділянки, на якій можливо дотримати нормативні вимоги до розміщення об'єктів залізничного транспорту; наявність або відсутність інших територій, не підпадають під передбачені чинним екологічним законодавством обмеження для розміщення об'єктів залізничного транспорту; наявність або відсутність інших територій, які визначені документами територіального планування в якості можливих місць розміщення об'єктів залізничного транспорту.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що одним із принципів земельного законодавства є принцип поділу земель за цільовим призначенням на категорії, згідно з яким правовий режим земель визначається виходячи з їх приналежності до певної категорії. Розподіл земель на категорії дозволяє здійснювати стосовно різних груп земельних ділянок і з мінімальними тимчасовими, фінансовими й іншими витратами правове відмежування і встановлення їх правового режиму за допомогою вказівки на цільове призначення. Цільове використання земельних ділянок є невід'ємним елементом правового режиму земельної ділянки, встановлення якого

має на меті визначення конкретного, сталого способу використання земель. Цільове призначення земель залізничного транспорту являє собою складний спосіб правового впливу, що поєднує в собі конкретне позитивне зобов'язання і загальну заборону.

Правове регулювання використання земельних ділянок для експлуатації об'єктів залізничного транспорту здійснюється з урахуванням специфіки функціонування підприємств залізничного транспорту, а також з урахуванням цільового призначення земель, на яких ці об'єкти розташовані. Воно здійснюється за допомогою двох груп правових норм: правових норм, що застосовуються незалежно від того, до якої категорії земель відноситься земельна ділянка, на якій розташований об'єкт залізничного транспорту (даними нормами встановлюються вимоги до організації та благоустрою території об'єкта залізничного транспорту); правових норм, що застосовуються в залежності від того, до якої категорії земель відноситься земельна ділянка. Юридично значимою ознакою цільового призначення земель залізничного транспорту є можливість використання земельних ділянок тільки для експлуатації об'єктів залізничного транспорту. ♦

Список використаних джерел

1. Сидор В. Д. *Правовий режим земель в земельному законодавстві України* / В. Д. Сидор // *Адвокат*. — 2010. — № 8. — С. 27–31.

2. Уркевич В. Про співвідношення категорій «цільове призначення» та «цільове використання» земельної ділянки / В. Уркевич, О. Браніцький // Підприємництво, господарство і право. — 2011. — № 6. — С. 91–94.
3. Коментарий к Кодексу Республики Беларусь о земле / Под ред. С. А. Балашенко, Н. А. Шингель. — Минск, 2009. — 720 с.
4. Фелів О. Цільове призначення землі та відповідальність за його порушення / О. Фелів, О. Столярська // Підприємництво, господарство і право. — 2009. — № 1. — С. 3–6.
5. Правова система України : історія, стан та перспективи : у 5 т. / Т. 4 : Методологічні засади розвитку екологічного, земельного, аграрного та господарського права / за ред. Ю. С. Шемшученка. — Харків : Право, 2008. — 480 с.
6. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 року // Відомості Верховної Ради України. — 2002. — №3-4. — Ст. 27.
7. Науково-практичний коментар Земельного кодексу України / Кол. авт. : Л. О. Бондар, А. П. Гетьман, В. Г. Гончаренко та ін. : За заг. ред. В. В. Медверчука. — К. : Юрінком Інтер, 2004. — 656 с.
8. Земельне право України : підручник / за ред. О. О. Погрібного та І. І. Каракаша. — Вид. 2, перероб. і доп. — К. : Істина, 2009. — 600 с.
9. Чекалов П. Окремі аспекти правового режиму земель залізничного транспорту України / П. Чекалов // Право України. — 2012. — № 7. — С. 79–84.
10. Про особливості утворення публічного акціонерного товариства залізничного транспорту загального користування : Закон України від 23.02.2012 № 4442-VI // Голос України від 21.03.2012. — № 51.
11. Солдатова Л.В. Правовой режим земель железнодорожного транспорта: автореф. дисс. ... кандидата юридических наук: 12.00.06 / Л. В. Солдатова; Моск. гос. ун-т им. М.В. Ломоносова. — М., 2008. — 18 с.

Надійшла до редакції 28.05.2013 року

ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ГОСПОДАРСЬКОГО ДОГОВОРУ НАДАННЯ ЗАЛІЗНИЧНИХ ТРАНСПОРТНИХ ПОСЛУГ ПЕРЕВЕЗЕННЯ ВАНТАЖІВ У СВІТЛІ РЕФОРМУВАННЯ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ

Яна Курбатова,

здобувачка відділу проблем аграрного та земельного права Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України

Розвиток ринкової економіки кожної країни в значній мірі залежить від функціонування транспортної системи. Для України це, в першу чергу, залізнична галузь, яка займає одне із провідних місць серед інших транспортних галузей.

Сьогодні залізничні дороги несуть головне навантаження по транспортуванню таких масових вантажів як вугілля, руда, чорні метали, добрива, нафтопродукти, сільськогосподарські продукти. Залізничний транспорт у порівнянні з іншими видами транспорту має найкращі показники на одиницю перевезення та впливу на навколишнє середовище. Крім того, залізничні перевезення вантажів в значній мірі впливають на стан української економіки, витрати на них напряму пов'язані з ефективністю промислового виробництва, його конкурентоздатністю на внутрішньому та зовнішніх ринках.

Тому є всі підстави вважати, що й у подальшому залізничний транспорт збереже пріоритетність в транспортній системі країни в конкурентному ринковому партнерстві з іншими видами транспорту. На виконання цього завдання скерована «Державна цільова програма реформування залізничного транспорту на 2010–2019 роки», яка передбачає створення нової організаційно-правової та економічної моде-

лей управління залізничним транспортом.

Дослідження будь-якої господарської категорії неможливо без усвідомлення її правової сутності. Більшість теоретичних конструкцій, що застосовуються у господарському праві, існують, як відомо, протягом багатьох століть і договір — одна з найдавніших з них.

Відносини, які складаються в процесі діяльності підприємств залізничного транспорту дуже різноманітні, хоча основною метою є переміщення товарів. Крім того, залізниці надають багато інших послуг, які є супутніми елементами процесу перевезення: навантаження та вивантаження вантажу; збереження вантажу; подача та забирання вагонів; транспортного експедирування; експлуатація залізничних під'їзних колій тощо.

Господарський договір залізничних транспортних послуг перевезення вантажів належить до числа особливих господарських договорів. В юридичній літературі договірні відносини з перевезення вантажів залізничним транспортом досліджувалися багатьма авторами (Александровим-Дольником М. К., Тарасовим М. А., Яічковим К. К., Вітянським В. В. та іншими). Не зважаючи на наявність певного доробку з фундаментальних досліджень, цю тему не можна визнати вичерпаною і

* Стаття друкується в авторській редакції

через дискусійність ряду охоплюваних нею питань, і через зміну економічної системи країни та відповідного законодавства.

Згідно з Державною цільовою програмою реформування залізничного транспорту на 2010–2019 роки залізничний транспорт повинен підвищити рівень конкуренції за рахунок гарантування суб'єктам господарювання, незалежно від форм власності, рівного доступу до ринку надання залізничних послуг у конкурентних, потенційно конкурентних секторах та на суміжному ринку. Це має призвести до збільшення учасників перевізного процесу і нових видів договірних відносин.

На погляд Вітрианського В. В. [1], в сучасних умовах вже неможливо говорити тільки про один договір на перевезення конкретного вантажу, який будується по моделі реального договору, він вважає, що є сенс говорити про систему договорів, що опосередковують перевезення вантажів, пасажирів та багажу, які організують та забезпечують процес транспортування. До цієї системи входить багато різних, як по правовій природі, так й за змістом договорів, в тому числі й договір перевезення вантажу; договір про організацію перевезень вантажів; договір, зв'язаний з експлуатацією залізничних під'їзних колій; договір про подачу та забирання вагонів тощо.

При цьому господарський договір перевезення вантажів традиційно займає особливе місце серед транспортних зобов'язань. Деякі науковці вважають, що даний договір займає головне, центральне місце в системі так званих транспортних договорів бо є «ядром транспортних зобов'язань» [2].

За строком дії господарські договори залізничних транспортних послуг перевезення розподіляють на довгострокові та строкові. У випадку довгострокового договору про організацію перевезення вантажів, в якому перевізник та вантажовідправник врегу-

лювали свої відносини на рік й передбачили щомісячні або щодакдні обсяги вантажів, які відправляються, та кількість вагонів, які подаються під завантаження, перевезення окремої партії вантажів, яка оформляється договором на перевезення конкретного вантажу, скоріш має вигляд як виконання (в незначній частині) зобов'язання, яке походить з договору про організацію перевезень [3].

Господарський кодекс України (ст. 307) дає єдине поняття договору перевезення вантажів для всіх видів транспорту. Сьогодні ми вже можемо стверджувати, що господарський договір залізничних транспортних послуг перевезення має свої певні особливості: по-перше, проведення реформи залізничного транспорту збільшує кількість учасників господарсько-договірних відносин процесу перевезення — поява володільця інфраструктури зі своїми особливими зобов'язаннями; по-друге, основні права та обов'язки (особливо в частині відповідальності учасників перевізного процесу вантажів загального користування) значно відрізняються від інших видів транспорту; по-третє, залізничний транспорт — це природна монополія, яка має свою специфіку функціонування, як єдиного виробничо-технологічного комплексу, й це теж накладає певні особливості. На наш погляд, хоча основні операції, які характеризують процес перевезення вантажів, схожі на всіх видах транспорту, але основні права та обов'язки учасників договору перевезення вантажу залізничним транспортом відрізняються для господарських договорів залізничного перевезення вантажів.

Правове регулювання договірних відносин перевезення вантажу закріплено у главі 32 ГК України. Ч. 1 ст. 307 надає наступне визначення договору перевезення вантажів, а саме: договором перевезення вантажу вважається договір, де одна сторона (перевізник) зобов'язується доставити

ввірений їй другою стороною (вантажовідправником) вантаж до пункту призначення в установлений законодавством чи договором строк та видати його уповноважений на одержання вантажу особі (вантажодержувачу), а вантажовідправник зобов'язується сплатити за перевезення вантажу встановлену плату. Щодо істотних умов господарського договору перевезення вантажів окремими видами транспорту ГК України відсилає до транспортних кодексів, транспортних статутів та інших нормативно-правових актів. Причому ч. 5 ст. 307 допускає передбачати в договорі також інші умови перевезення, що не суперечать законодавству. Тут виникає колізія, яка полягає в тому, що Статут залізниць України не є законодавчим актом, натомість він є адміністративним актом, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України, і прийнятий раніше ніж ГК України, тому ГК України має вищу юридичну силу [4].

Ст. 909 ЦК України надає те ж саме визначення договору залізничного перевезення вантажу, але за одним винятком — в ній відсутні слова про те, що ввірений вантаж залізниця повинна доставити в зазначений термін.

У Законі України «Про залізничний транспорт» відсутнє як визначення договору перевезення вантажу, так і перелік умов, які мають формувати його зміст, при цьому ст. 8 цього Закону закріплює, що перевезення вантажів залізничним транспортом загального користування організується на договірних засадах, а умови та порядок організації перевезень, нормативи якості вантажних перевезень (терміни доставки, безпека перевезень, схоронність вантажів) та обслуговування відправників та одержувачів вантажів визначаються Статутом залізниць України та Правилами перевезень вантажів залізничним транспортом України.

Пункт 22 Статуту залізниць України також визначає, що за договором

залізничного перевезення вантажу залізниця зобов'язується доставити ввірений їй вантажовідправником вантаж у пункт призначення в зазначений термін і видати його одержувачу, а відправник зобов'язується сплатити за перевезення встановлену плату.

Проблема правової природи договору існує не тільки в відношеннях по перевезенню вантажів, вона розглядається при дослідженні будь-якого договору в господарському праві.

Відносини, які виникають в процесі перевезення вантажів, встановлюються з приводу територіального переміщення товарів (об'єктів перевезення) за допомогою засобів залізничного транспорту. Діяльність по переміщенню (транспортуванню) вантажів й складає предмет договору перевезення. Така діяльність транспорту є корисним ефектом, створеним транспортом в процесі виробництва (перевезення), або продуктом транспортної промисловості, особливість якого міститься в тому, що він не є новим речовим продуктом, його неможливо відокремити від самого процесу виробництва й споживається в процесі його виробництва [5].

Транспортна діяльність не супроводжується створенням нових речей (матеріальних предметів). Її цінність у тому економічному ефекті, який створюється внаслідок переміщення вантажу в погоджене місце. Тому корисний ефект, створений транспортом в процесі перевезення називають «послугами» транспортної промисловості [6]. Останні, як і всілякий продукт виробництва має споживчу вартість, тобто володіє властивістю товару, а праця, яка була витрачена на виробництво транспортної продукції, відноситься до продуктивної, так як вартість корисного ефекту діяльності транспорту переноситься як додаткова вартість на самий товар - об'єкт перевезення [7]. Таким чином, продукція транспорту має ту ж саму господарську сутність, що і продукція промисло-

вих виробництв, інакше кажучи є товаром і тому її реалізація може здійснюватися за допомогою договору.

Перевезення вантажів — процес складний. Крім процесу перевезень він включає в себе виконання перевізником різноманітних по своєму характеру й значенню операцій суміжних з перевезенням, зокрема навантаження та вивантаження вантажу, видача товару вантажоодержувачу тощо. Кожна з цих дій, взята окремо, нагадує предмет деяких інших господарських договорів — підяду, доручення, майнового найму.

Транспортування вантажу з господарської точки зору представляє собою виконання певної роботи, що наближує договір перевезення з договором підяду. Виконання робіт по навантаженню й вивантаженню вантажів, які відповідно до діючого закону або по окремому договору з вантажовідправником або вантажоодержувачем часто виконує перевізник (ст. 7 Статуту залізниць України), що дозволяє говорити про наявність підрядних відносин в процесі перевезення вантажу. Оскільки вагони, контейнери передаються вантажовідправнику до початку транспортування для використання (для завантаження вантажу), а засоби перевезення в період транспортування вантажів фактично використовуються в інтересах вантажовідправника, спостерігається схожість деяких елементів процесу транспортування вантажу з договором оренди. Зобов'язання перевізника по збереженню вантажу говорить про наявність функцій, які характерні для договору зберігання. Видача перевізником вантажу вантажоодержувачу за вказівкою вантажовідправника нагадує дії, які характерні для договору доручення.

Однак схожість економічного змісту тих чи інших відносин зовсім не обов'язково тягне за собою тотожність їх юридичного виявлення й, відповідно, однакового правового регулювання.

Те, що економічно представляє собою взагалі роботу, юридично виступає як роботи послуги, а самі послуги можуть носити як фактичний, так й юридичний, а також змішаний характер. Звідси й різноманітність господарських договорів, які опосередковують виконання робіт різних видів [8].

Тому, не дивлячись на схожість правової природи відносин, які лежать в основі договорів перевезення та підяду, між ними існує істотна різниця, яка не дозволяє розглядати перший як різновид другого.

У підрядних договорах предметом договору є виконання конкретної роботи, результат якої знаходить свій вираз або в матеріальній формі (будівельний підряд, побутовий підряд тощо), або (при створенні об'єктів духовної чи інтелектуальної творчості) в іншій формі. До того ж, предмет підрядних договорів, на відміну від договорів виконання послуг, включає не тільки виконання підрядником конкретної роботи, але і передачу її результатів замовнику (ст. 318 ГК України). Ця ознака підрядних договорів не має місця в жодному з договорів перевезення вантажу по своєму визначенню, оскільки в процесі транспортування не створюються майнові цінності або інший результат, який міг би бути переданий замовнику [1]. Звідси витікає перша особливість договору перевезення вантажу залізничним транспортом: він є правовою формою, яка опосередковує правовідносини з виробництва й реалізації послуг саме з переміщення вантажу, а не їх результату.

Розглянемо зобов'язання перевізника із зберігання прийнятих до перевезення вантажів. У процесі перевезень перевізник дійсно несе особливу відповідальність за збереження вантажу, зміст зобов'язань із зберігання є однаковим і підпорядковується загальному регламенту, незалежно від того, чи має зобов'язання із зберігання самостійне значення, чи воно є

складовим іншого зобов'язання в якості його елемента [9].

Статут залізниць України (ст.ст. 10, 11, 110) покладає на перевізника зобов'язання по збереженню вантажів від часу його прийняття для перевезення і до моменту видачі вантажоодержувачу. За зберігання вантажу на станції понад зазначений термін справляється плата, яка встановлюється тарифом (Ст. 46 Статуту залізниць України). В договорі перевезення вантажу, збереження вантажу в процесі перевезення — це не зберігання в господарському, і відповідно, в правовому відношенню, а одна із умов виконання перевізної операції. Тому відповідальність за несхоронність вантажу, наданого для перевезення є відповідальністю не за невиконання (неналежне виконання) транспортною організацією спеціального зобов'язання зберігання, а за невиконання або неналежне виконання зобов'язань по перевезенню вантажів залізничним транспортом [10].

В умовах ринкової економіки у зв'язку з оновленням системи правових норм, порядок укладання договору перевезення вантажів залізничним транспортом значно змінюється.

Згідно з частиною 6 статті 179 ГК України договори про надання послуг залізничним транспортом відносяться до категорії обов'язкових до укладання з усіма споживачами. Це також підтверджується Законом України «Про залізничний транспорт», ч. 7 ст. 22 якого стверджує, що перевізники не мають права відмовляти відправникові вантажу у перевезенні, крім випадків, передбачених Статутом залізниць України. Сьогодні укладання договору перевезення вантажів потребує наявності визначених правових умов. Виконання дій, пов'язаних з організацією залізничних вантажних перевезень, неможливо без попереднього погодження з перевізниками, вантажовідправниками, володільцями інфраструктури. Згідно зі ст. 23 Статуту

залізниць України відправники повинні надавати станції навантаження на кожне відправлення вантажу заповнену накладну (комплект перевізних документів), яка є основним перевізним документом встановленої форми і є обов'язковою двосторонньою письмовою формою угоди на перевезення вантажу, яка укладається між відправником та залізницею на користь третьої сторони — вантажоодержувача. Одночасно вона є договором на заставу вантажу для забезпечення гарантії внесення платежів за його перевезення. У комплект перевізних документів, крім накладної, входить дорожня відомість, корінець дорожньої відомості та квитанція про приймання вантажу.

Господарський договір залізничних транспортних послуг перевезення вантажу залізничним транспортом загального користування займає особливе місце серед різних класифікацій договорів, як самостійний вид договору у зв'язку із специфічними особливостями перевізного процесу.

У науковій літературі виділяються наступні види складних договорів: інтегровані та конгломеровані договори [11]. Конгломерованими договорами визнаються такі, в котрих в одному документі оформлюються два та більше види різних договорів з механічним поєднанням різнорідних частин. Інтегрованими договорами визнаються такі, у яких є єдиний комплексний об'єкт, елементи якого містять ознаки приналежності до декількох різних договірних зобов'язань.

Враховуючи вищевказане, можна стверджувати, що господарський договір транспортних послуг перевезення за правовою природою можна віднести до інтегрованих договорів надання послуг, в якому поряд із виконанням послуг перевезення перевізник може виконувати інші супутні послуги перевізного процесу. Тому пропонуємо поряд з комплектом перевізних документів встановленої форми (накладна, дорожня відомість, корінець дорожнь-

ої відомості, квитанція про приймання вантажу) для господарського договору транспортних послуг перевезення ввести обов'язкове укладання договору перевезення (для всіх, а не тільки для довгострокових договорів) у простій письмовій формі, в якому мають бути узгоджені всі істотні умови договору, в тому числі й ті що стосуються

супутніх послуг перевезення, якщо такі буде виконувати перевізник, та права й обов'язки сторін перевізного процесу. ♦

Список використаних джерел

1. Витрянский В. В. Понятие и виды договора перевозки. Система договоров перевозки / В. В. Витрянский // *Хозяйство и право*. — 2001. — №1. — С. 60, 67.
2. Гражданское право. Учебник под редакцией Сергеева А. П., Толстого Ю. К. — М., 1997. — С. 347.
3. Витрянский В. В. Договор перевозки / В. В. Витрянский // М., 2001., С. 390–391.
4. Ковальський Д. В., Хомченков Д. М. Про стягнення вартості нестачі вантажу при перевезенні залізницею / Д. В. Ковальський, Д. М. Хомченков // *Вісник господарського судочинства*. — 2012. — №4. — С. 48-49.
5. Смирнов В. Т. Правовое регулирование грузовых перевозок / В. Т. Смирнов // Л. — С. 99.
6. Яковлев А. И. Договор перевозки грузов железнодорожным транспортом: Учебное пособие / А. И. Яковлев // М., УМК МПС России. — 2000. — С.13.
7. Маркс К. и Энгельс Ф. Соч. — т. 24. — С. 64-65.
8. Брагинский М. И., Витрянский В. В. Договорное право. Общие положения / М. И. Брагинский, В. В. Витрянский // М., 1997. — С. 142
9. Ажимов Р. С. Обязательство хранения имущества в советском гражданском праве // *Ученые записки Казанского университета*. — Т. 114., кн. 10: *Сборник работ юридического факультета* / Р. С. Ажимов // Казань, 1954. — С. 97.
10. Яичков К. К., Договор железнодорожной перевозки грузов по советскому праву / К. К. Яичков // М., Изд. АН СССР. — 1958. — С. 100–101.
11. Ойгензихт В. А. Нетипичные договоры в советском гражданском праве: Учебн. Пособие / В. А. Ойгензихт // Душанбе, 1984. — С. 5.

Надійшла до редакції 28.05.2013 року

И. Якубивский

Исключительность имущественных прав интеллектуальной собственности через призму гражданско-правовой доктрины

С. 3–9

В настоящей статье исследован вопрос об исключительности имущественных прав интеллектуальной собственности. Проанализировано понимание этой категории в работах ученых дореволюционного периода, советской эпохи, а также в исследованиях современных цивилистов. Сделан вывод о том, что исключительность является отдельным признаком имущественных прав интеллектуальной собственности наряду с их абсолютным характером.

I. Yakubivsky

The exclusivity of intellectual property rights through the prism of the civil-law doctrine

P. 3–9

The question of the exclusivity of intellectual property rights is investigated in the article. The understanding of this category in the works of scholars of pre-revolutionary period, Soviet era, as well as in studies of modern jurists is analyzed. It is concluded that the exclusivity is a separate sign of intellectual property rights along with their absolute character.

Р. Эннан

Понятие, признаки, сущность, специфика и виды отношений в сети Интернет

С. 10–19

В статье исследованы вопросы правового статуса субъектов, правового режима объектов (содержание отношений) в сети Интернет, произведена классификация отношений в сети Интернет, дано определение их специфики, характерных признаков и природы. Проанализированы вопросы определения юрисдикции в сети Интернет и формирования Интернет-права, а также специфических черт и признаков всемирной сети Интернет.

R. Ennan

The concept, features, nature, specificity, and the kinds of relationships on the Internet

P. 10–19

The issues of the legal status of the subjects, the legal regime of the objects (the contents of relations) on the Internet, the classification of relations on the Internet, identifying specific, characteristic signs and nature are considered. The issues of determining the jurisdiction of the Internet and the formation of the Internet-law and the specific features and characteristics of the Internet worldwide are analyzed.

Л. Работягова

Кодификация интеллектуальной собственности в Италии

С. 20–28

Рассмотрено законодательство Италии в сфере интеллектуальной собственности. Детально проанализировано содержание Кодекса промышленной собственности Италии как комплексного нормативно-правового акта, обеспечивающего гражданско-правовой и

L. Rabotyagova

The codification of intellectual property in Italy

P. 20–28

Italian legislation of intellectual property is regarded. The Industrial Property Code of Italy as comprehensive legal act providing civil and administrative legal system for regulating intellectual property is analyzed in detail.

административно-правовой порядок регулирования сферы интеллектуальной собственности.

Е. Чабан

Правовые основания ограничения права публичной личности на сохранение информации о состоянии здоровья в конфиденциальности

С. 29–34

Статья посвящается исследованию режима открытости информации о состоянии здоровья публичной личности, определению, какие сведения о публичном лице являются открытой информацией, а какие — конфиденциальной.

Т. Коваленко

Из истории развития международного законодательства по защите авторского права

С. 35–43

Международная система охраны авторских прав представляет собой сложный механизм, в основе которого, прежде всего, лежит Бернская конвенция об охране литературных и художественных произведений в ее многочисленных редакциях, а также Всемирная конвенция об авторском праве, главной целью которой стало создание универсального режима для охраны и защиты авторских прав на литературные, научные и художественные произведения на международном уровне.

В. Крыжна

Защита прав интеллектуальной собственности по статье 1 Первого протокола Конвенции о защите прав человека и основополагающих свобод

С. 44–47

Автор анализирует положения Конвенции о защите прав человека и основополагающих свобод и делает вывод, что они могут быть использо-

O. Chaban

Legal reasons for reducing of the public figure's right of its health data confidentiality

P. 29–34

The article is devoted to the study of the mode of openness of information about a public person's health, determination of what information is on the public face is public information, and what is confidential.

T. Kovalenko

From the history of the development of international legislation on protection of copyright

P. 35–43

The international system of copyright protection is a complex mechanism, which is based, first of all, on the Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works, in its versions, and the World Copyright Convention, the main aim of which was the creation of a universal regime for the protection and enforcement of any copyright of literary, scientific and artistic works internationally.

V. Kryzhna

Protection of intellectual property rights under Article 1 of the First Protocol of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms

P. 44–47

The author analyzes the provisions of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and makes the conclusion that

ваны также для защиты прав интеллектуальной собственности.

they can be used also for the protection of intellectual property rights.

В. Дробязко

Административная и уголовная ответственность в Украине за контрафакцию и пиратство в сфере авторского права и смежных прав

С. 48–54

В статье автор рассматривает доказательства нарушений авторских и смежных прав, способы защиты по украинскому законодательству.

V. Drobyazko

Administrative and criminal liability in Ukraine for the counterfeiting and piracy of copyright and related rights

P. 48–54

The author considers the evidence of copyrights and related rights violations, ways of protection of copyrights and related rights under Ukrainian legislation.

Е. Штефан

Альтернативная судебная юрисдикция по рассмотрению гражданских дел в странах ЕС

С. 55–62

В данной научной статье исследуются проблемы гражданской юрисдикции, вызванные запретом в гражданском процессуальном законодательстве объединять в одно производство требования, которые подлежат рассмотрению по разным видам судопроизводства. Непосредственно анализируются современные европейские подходы относительно альтернативной юрисдикции.

O. Shtefan

Alternative court jurisdiction on consideration of civil cases in the EU

P. 55–62

The article examines the problems of civil jurisdiction generated by civil law ban to merge into one proceeding the requirements to be considered under different rules of justice. Directly analyzes current European approaches to the alternative jurisdiction.

В. Нежиборец

Принципы формирования региональных инновационных инфраструктур: состояние и пути развития

С. 63–68

В статье сделан анализ современных подходов к увеличению эффективности инновационной деятельности на региональном уровне, определены роль и место технопарковых структур в инновационной структуре региона.

V. Nezhyborets

Principles of formation of regional innovation infrastructure: state and development trends

P. 63–68

The article provides an analysis of current approaches to increase the effectiveness of innovation at the regional level, defines the role and the place of technology parks in the innovative structure of the structures in the region.

Б. Львов

Особенности применения конкурентного законодательства Украины в сфере промышленной собственности

С. 69–75

B. Lvov

Peculiarities of application of competition law of Ukraine in the field of industrial property

P. 69–75

В статье анализируются положения действующего законодательства Украины и международных актов, регулирующих вопросы применения конкурентного законодательства в области промышленной собственности. Исследуются отдельные аспекты правоприменения положений конкурентного законодательства, контрольная деятельность Антимонопольного комитета Украины, а также судебная практика.

В. Чернобук

Реализация принципу надлежащего финансового обеспечения судебной власти в законодательстве Украины
С. 78–84

В статье анализируются гарантии независимости судебной власти с позиций должного финансового обеспечения. Рассматриваются международные стандарты и их отражение в Конституции Украины и действующем законодательстве о судостроительстве и статусе судей. Анализируется учета этих гарантий в бюджетном законодательстве Украины с целью усовершенствования действующего порядка финансирования судебной власти.

А. Мельник

Понятие и сущность правового регулирования земельных отношений, осуществляемого органами местного самоуправления
С. 85–90

В статье проанализированы сущность и природа правового регулирования земельных отношений, сформулировано понятие правового регулирования земельных отношений органами местного самоуправления.

А. Семчик

Целевое назначение земель железнодорожного транспорта в Украине
С. 91–96

This article analyzes the provisions of the current legislation of Ukraine and international regulations governing the application of competition law in the field of industrial property. We investigate some aspects of the provisions of competition law enforcement, monitoring activities of the Antimonopoly Committee of Ukraine, as well as litigation.

V. Chernobuk

Realization of principle of adequate financial support of judiciary in the legislation of Ukraine
P. 78–84

The article analyzes the guarantee of the independence of the judiciary from the standpoint of adequate financial support. We consider international standards and their reflection in the Constitution of Ukraine and the applicable laws of the Judicial System and Status of Judges. Analyzes including these guarantees in the budget of Ukraine for the purpose of improving the current procedure for funding the judiciary.

A. Melnyk

The essence and nature of legal regulation of land relations carried out by local authorities
P. 85–90

This article is about the essence and nature of regulation of land relations, the concept of the legal regulation of land relations by local governments.

O. Semchuk

Purpose of lands of rail transport in Ukraine
P. 91–96

В статье проведено исследование целевого назначения земель железнодорожного транспорта с целью определения содержания и особенностей элементов правового режима указанных земель. Установлено, что правовое регулирование использования земель для эксплуатации объектов железнодорожного транспорта осуществляется с учетом специфики функционирования предприятий железнодорожного транспорта, а также с учетом целевого назначения земель, на которых эти объекты расположены. Доказывается, что юридически значимым признаком целевого назначения земель железнодорожного транспорта является использование земельных участков только для эксплуатации объектов железнодорожного транспорта.

Я. Курбатова

Правовая характеристика хозяйственного договора предоставления железнодорожных транспортных услуг перевозки грузов в свете реформирования железнодорожного транспорта

С. 97–102

Хозяйственный договор железнодорожных транспортных услуг проанализирован в свете проведения структурной реформы железнодорожного транспорта общего пользования в Украине. Предложены мероприятия по усовершенствованию законодательства в части установления порядка заключения данного хозяйственного договора в условиях рыночных отношений.

Purpose of lands of rail transport in order to determine the content and features elements of the legal regime of these lands is studied in the article. It is established that the regulation of land use for the operation of railway transport is specific to the functioning of railway undertakings, as well as the purpose of land on which these facilities are located. We prove that legally significant sign purpose railway land is the use of land only for operation of railway transport.

Ya. Kurbatova

Legal characteristics of an economic contract of railway transport services of cargoes transportation in the light of reform of railway transport

P. 97–102

New approach to the economic contract of railway transport services of cargoes transportation in the light of structural reform of public railway transport of Ukraine is proposed. The propositions for legislation improvement in the part of this contract conclusion under structural reform of public railway transport in Ukraine are made.

До уваги авторів!

Редакція приймає рукописи статей, що раніше не друкувались, як на електронних носіях, набраних у програмах MS Office, так і надруковані на папері, обсягом до 10 сторінок (шрифт — Times New Roman, розмір — 14, інтервал — 1,5).

Статті повинні бути оформлені відповідно до вимог ВАК України щодо наукових робіт, обов'язково мати рецензію й анотації російською та англійською мовами (з перекладом прізвища й імені автора і назви статті). Анотація англійською мовою має бути розширеною — 3000–5000 знаків.

Ілюстративний матеріал має бути у форматі .tif або .jpg, розміром 300 dpi.

Прохання до авторів: разом з матеріалами надсилати свою фотографію та інформацію щодо наукового ступеня, місця роботи, посади, поштової адреси й контактних телефонів.

Редакція лишає за собою право на редагування та скорочення рукописів. За достовірність інформації та статистичних даних, які містяться в рукописах, відповідальність несе автор. Редакція не завжди поділяє позицію авторів публікацій.

Повторне видання статей, розміщених на шпальтах журналу «Теорія і практика інтелектуальної власності», можливе лише за згодою редакції.

Надіслані до редакції матеріали авторам не повертаються.

Автор, який подав матеріали до друку, вважається таким, що погоджується на подальше безоплатне їх розміщення на сайті НДІ інтелектуальної власності та Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

Відтворення матеріалів журналу або їхніх частин будь-якими засобами чи в будь-якій формі, зокрема і в Інтернеті, забороняється без письмового дозволу редакції журналу.

ШАНОВНІ ЧИТАЧІ!

Науково-практичний журнал «Теорія і практика інтелектуальної власності» виходить один раз на два місяці. Передплатити наш журнал ви зможете в будь-якому поштовому відділенні України, а також за допомогою системи WebMoney на сайті ДП «Преса» — www.presa.ua.

Сподіваємося, що наш журнал стане корисним помічником у вашій справі!

Вартість передплати на 2013 рік					
	Індекс	2 міс./грн	4 міс./грн	6 міс./грн	12 міс./грн
Фізичні та юридичні особи	23594	35	70	105	210

З глибокою повагою,
редакційна колегія